

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2022





magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2022



SUMAR

martie

2022

4 Școala, cal fără căpăstru?

I. C. SPIRIDON

EXCLUSIVITATE

5 Charles Vopicka da, S.U.A. nu prea

Poziția Statelor Unite
față de Unirea din 1918

B. COOK



18 Saga de familie

L. ALEXANDRESCU

10 Restaurare cu bani americani

Biserica din Căușeni

GH. POSTICĂ

13 De strajă la Nistru

Mănăstirea Japca

I.V. XENOFONTOV

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

23 Atentatul din 20 iulie 1944

în memoriile
unei prințese ruse

M.I. VASSILTCHIKOV



50 În vizită la faraoni

REGINA MARIA



28 Poetul îndrăgostit de astronomie

Geo Bogza

M. STAVINSCHI



INVITAȚIE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI

32 Nicolae Iorga – Ilarie Chendi, duelul ratat

D. STANCIU

33 Să fie democrație, primesc, dar cu dictator „Viziratul” în politica românească

M.E. IONESCU

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

38 Tristețile Curții Vechi

TH. IGNAT



magazin istoric

Anul LV – serie nouă – nr. 3 (660)
martie 2022

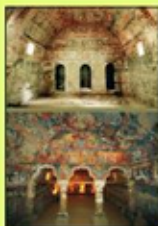
www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.



1 În martie 1621, la moartea lui Filip al III-lea al Spaniei, în timpul căruia țara a intrat în Războiul de 30 de ani (1618 – 1648) – luptând pentru Casa de Austria, căreia îi aparținea suveranul –, coroana va reveni fiului său, tot Filip, născut în 1605, care va domni sub numele de Filip al IV-lea (supranumit și „Regele-Planetă”), până la moartea lui, în 1665. Conflictele militare în care și el își va angaja țara vor conduce inevitabil la un declin al monarhiei spaniole (în imagine o pictură din 1610 de Bartolome Gonzales, înfățișându-l la vârsta de cinci ani, alături de una dintre surori, Anna de Austria, viitoarea soție a lui Ludovic al XIII-lea al Franței)



2 Biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, din localitatea Căușeni este unică în spațiul est-carpatic prin amplasarea sub nivelul solului. Este o biserică semi-îngropată, deoarece zona era sub controlul tătarilor la momentul zidirii și nu trebuia să stânjenească privirile musulmanilor. Este singurul lăcaș sfânt cu frescă de la începutul epocii moderne din acest spațiu. În imaginea de sus se poate observa naosul bisericii, iar jos este peretele intermediar care îl separă de pronaos



3 Poetului britanic Alexander Pope (1688 – 1744, aici într-un tablou atribuit pictorului Charles Jevras, păstrat la National Portrait Gallery, London) i-a fost suficientă o singură privire aruncată asupra manuscrisului lui Mark Akenside, *Plăcerile imaginației*, pentru a-și da seama că un astfel de talent „nu îl întâlnești la fiecare pas”



4 „E de la sine înțeles că ne-am apropiat de celebrele comori ale lui Tutankamon, cu respect amestecat cu teamă și uimire. Sunt absolut incredibile, izbesc curiozitatea și mă gândesc chiar la extazul ce trebuie să-i fi cuprins pe săpătorii și arheologii atenți care au petrecut atâția ani săpând morminte goale ca să găsească această uimitoare colecție de comori, pe care totdeauna și le-au imaginat, dar nu le văzuseră decât cu ochii minții” – nota regina Maria. Între ele, masca mortuară a faraonului, din aur, păstrată la Muzeul Egiptean din Cairo

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**

academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotessei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghita Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45,
cod 050711, sector 5, Telefon: 021.312.68.77,
0755.290.606



VÂNTUL REFORMELOR ÎN EDUCAȚIE

I.C. SPIRIDON

De bună seamă, e tot ce poate fi mai frumos, mai natural și mai democrat, ca școala să devie din zi în zi o instituție, departe de a mai fi asemenea unor cazărmi, care și ele au început a se boteza – o instituție plină de farmec, de viață; o aulă de libertate, de energie, de mișcare și muncă!

Dascălul să înceteze să mai fie un jandarm; el trebuie să apară un părinte sufleteș, un prieten mai mare al copilului.

Atât de ideal și frumos răsună și se propovăduiesc azi principii noi de educație, de iubire, de libertate, de o viață nouă în școlile noastre!

Vreau reformatorii să reformeze totul! Vreau să dărâme, să termine odată cu sistemul de până acum. Au sfârșit orice zăvoare învechite, au intrat în școli, au scos afară lumea de acolo.

Au deschis și uși și geamuri, lăsând să intre aer, sănătate!

Au ieșit în câmp, la muncă, la veselie! Au ieșit în natură să simtă că trăiesc, să guste din necazurile și fericirea vieții reale!

Da! Toate bune și frumoase! Dar un lucru s-a constatat. În toate acestea trebuie un plan. Fără un plan al libertății, pășim ca și calul fără căpăstru.

Vai de școala în care dascălul a scăpat frâul! Care nu știe când și cum să fie liber; care nu știe a mîna singur munca, instrucția, libertatea și disciplina.

Oare poate cineva să făgăduiască valoarea școlii noi?!

Propovăduitorii ei sunt oameni de convingere, autorități pedagogice, maeștri.

Dar acolo unde este îndoială, lipsă, unde se merge pe dibuite, școala nouă se poate prefăce într-o babilonie mai rea decât cea veche.



O clasă dintr-o școală din Focșani, anul școlar 1921 – 1922 (sursa: facebook/focsani.vechi)

Libertatea, educația liberă, munca, iubirea, instinctiv naturală, cer de două ori: conștiințiozitate didactică, originalitate, bun simț, autoritate și sistem.

Căci, să ne înțelegem, când se zice descătușare, nu înscamnă dezinteresare.

Când se zice instrucție practică, nu se zice „leagă cartea de gard”. Dimpotrivă, parcă atunci când dai mai multă mână liberă învățătorului, i se cere mai multă autoritate și pricepere. El trebuie să-și pună în joc toate puterile, și spiritul de inițiativă al copiilor și al său.

Da! Pe această cale să ne așteptăm a îmbrățișa spiritul modificărilor noi, care bat peste noi! Nu libertate abuzivă, ci libertate ordonată, înțeleaptă. Nu educație rătăcită, ci educație conștientă! Nu instrucție de formă, ci instrucție solidă. Pentru aceasta trebuie pregătire.

Duhul școlii noi are nevoie de suflete, de inimă și voință și, mai presus de toate, de caracter conștient.

Se vor găsi acestea printre preoții școlilor noastre sărace?!

(Învățător, din Suceava; *Școala nouă, în Educația: revistă pentru școală și familie*, nr. 1, ianuarie 1922)

41 **Diplomați**
între coperte de dosare
Ale Securității
C. NIȚULESCU

46 **Cântecul care trece**
dincolo de Paralela 38
E. URIAN



INEDIT

55 **Amintiri**
din anul Marii Uniri
TH. PÂSLARU,
T.D. LAZĂR



59 **Să privești înapoi**
ca să înțelegi
ce urmează
Războiul Crimeei
P. OTU



65 **O istorie pe lună**
*Bonaparte întârzie
la propria cununie*



66 **Umberto,**
nu Filippo
*Doi Brunelleschi
despărțiți de 500 ani*
M. MIHAILIDE

69 **Ciuma răvășește**
Transilvania
Ș. SOLCAN



73 **Nedemn,**
dar necesar
*Povești de spionaj
din secolul al XVIII-lea*
F. DOLGHIN

78 **Rugul Aprins**
în oglinda
„Europei Libere“
M. VASILEANU

CHIPURI UITATE

82 **Mark Akenside**
D. MIHALCEA

POVEȘTILE ANIMALELOR

87 **Marea iubire**
a lui Nikola Tesla
T. STĂNESCU-STANCIU



HOOVER INSTITUTION

93 **O demisie**
cu cântec

RUBRICI

64 **Pentru biblioteca**
dumneavoastră

92 **Telex**

81; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

împiedica anarhia rusească să pătrundă în România”.

Sprijinul lui Vopicka pentru aspirațiile naționale ale românilor izvoră probabil din propriul trecut. Se născuse la Praga în 1857 și emigrase în Statele Unite când avea 22 de ani. La Chicago devenise un lider în cadrul mării comunități cehe de acolo. În această calitate intrase desigur în contact cu Tomas Masaryk (*Magazin istoric*, nr. 1/2007, 5, 9/2018), care preda la Universitatea din Chicago. Cehul Vopicka a manifestat la postul său din București (a fost ministrul S.U.A. acreditat în România, Bulgaria și Serbia între 1913 și 1919; a rămas la post la București până în 1921) simpatie pentru aspirațiile naționale ale popoarelor din monarhia austro-ungară. Scria: „Războiul început de Puterile Centrale a fost purtat de Aliați pentru apărarea principiului naționalităților”; și adăuga: „Imperiile Centrale sunt adversarele naturale ale principiului naționalităților”.

Chiar dacă România a beneficiat de pe urma intrării S.U.A. în război, în final, politica externă a Statelor Unite nu numai că nu a sprijinit crearea României Mari, dar s-a opus în mod activ realizării unității naționale a românilor. Intrarea Americii în război a înclinat balanța în favoarea Aliaților, a împiedicat o victorie a Germaniei și posibilitatea ca războiul să se încheie cu un compromis. Înfrângerea completă a Germaniei și a aliaților



Președintele american Woodrow Wilson și consilierul său, Edward House

ei a oferit ocazia pentru crearea României Mari. Dar nu acesta era obiectivul S.U.A.

Simpatia lui Vopicka pentru români nu era împărtășită de președintele Wilson sau de Departamentul de Stat. Inițial, Statele Unite nu au declarat război și Imperiului Austro-Ungar. Mai mult, s-au opus multă vreme dezmembrării acestuia. Sprijineau acordarea unei autonomii pentru națiunile din cadrul imperiului. Abia la 7 decembrie 1917, opt luni de la intrarea lor în război, S.U.A. au declarat război Imperiului Austro-Ungar. Și au făcut-o doar din preocuparea că s-ar fi putut să fie nevoie de intervenția americană pentru a împiedica prăbușirea Italiei. Statele Unite nu au declarat război Bulgariei și au sprijinit până la capăt retrocedarea

Cadrilaterului către această țară.

Reunirea Basarabiei, Bucovinei, unci mari părți din Transilvania și din Banat cu România a fost posibilă datorită înfrângerii Germaniei și prăbușirii Austro-Ungariei și pentru că Franța, Marea Britanie și Italia doreau să își asigure interesele în Balcani. În ciuda proclamării principiului naționalităților, S.U.A. au fost un spectator pasiv în procesul de creare a României Mari.

La 28 noiembrie 1918 președintele Wilson informase România că va lucra pentru garantarea libertății și integrității

țării după război. În mod sigur, nu era vorba despre sprijinirea aspirațiilor teritoriale ale României, așa cum fuseseră consfințite în Tratatul de Alianță semnat la 17 august 1916 la București. De fapt, Wilson repetă ceea ce exprimase secretarul de Stat Robert Lansing la 2 iulie 1917, când informase o delegație de români din Transilvania că S.U.A. nu vor sprijini vreo mărire teritorială a României care ar presupune ruperea imperiului Austro-Ungar.

La 4 decembrie 1917, cu trei zile înainte ca Statele Unite să declare război Austro-Ungariei, Wilson a informat Congresul că nu dorea „să submineze sau să reorganizeze Imperiul Austro-Ungar”. La 8 ianuarie 1918, Wilson denunța, în cele 14 Puncte (*Magazin istoric*, nr. 1/2018), tratatele secrete, cerea autono-

S.U.A. ȘI FĂURIREA ROMÂNIEI MARI

Prof. dr. Emeritus BERNARD COOK
(Loyola University, New Orleans)

Unirea românilor s-a realizat fără ajutorul Statelor Unite. Mai mult, s-a îndeplinit în ciuda opoziției active a Statelor Unite. România a fost capabilă să profite de înfrângerea Germaniei imperiale și de colapsul Imperiului Austro-Ungar și al celui Rus pentru a construi România Mare. A fost ajutată în acest proiect de interesele geo-politice ale Franței, Marii Britanii și Italiei. Se poate discuta dacă Statele Unite au câștigat războiul pentru Aliați, dar au fost incapabile să-și impună viziunea privind reorganizarea sud-estului Europei și, în mod particular, sprijinul pentru interesele bulgare.

*Regele Ferdinand
(în uniformă)
și ministrul S.U.A.,
Charles Vopicka,
la Iași,
în timpul refugului*



Politica oficială a Statelor Unite față de România era stabilită la Washington. Era exprimată public de președinte și cei aflați în subordinea lui, în mod special Departamentul de Stat. Unul dintre reprezentanții Statelor Unite care deținea o poziție oficială, ministrul S.U.A. în România, Charles Vopicka, nu juca vreun rol în stabilirea politicii americane. Mai mult, opiniile sale erau de multe ori în contradicție cu poziția oficială a Guvernului american. Ironia sorții este că el a avut probabil un impact mai mare asupra viitorului României decât au jucat Woodrow Wilson sau reprezentanții președintelui la Conferința de Pace de la Paris.

Charles Vopicka a sprijinit România în mod consecvent. El a înțeles și susținut rațiunile pentru care a intrat România în război. A înțeles și necesitatea armistițiului cu Germania din 1918. În ciuda încheierii armistițiului – spunea că „fusese impus de trădarea și ostilitatea rușilor” –, el a insistat că România făcuse tot ce era posibil și merita să primească ce i se promisese prin Acordul de la București, din 1916, chiar dacă S.U.A. refuzaseră să recunoască validitatea aceluiași acord. I-a încurajat pe români să întreprindă pașii necesari pentru a asigura Unirea. Spunea că „realizarea unității naționale și a refacerii economice erau singurele mijloace pentru a



Membrii grupului „Inquiry“

pe linia majorității recomandărilor grupului „Inquiry“, au susținut ca o frontieră etnică să fie trasată între România și Bulgaria. Ar fi reprezentat un compromis între frontiera stabilită de Tratatul de la Berlin, din 1878, și Tratatul de la București, din 1913. Noua frontieră ar fi lăsat între granițele României doar 38.000 de bulgari, în loc de 135.000. Răspunsul românilor, susținuți de Franța, era de așteptat. Harold Nicholson, un perspicace, deși condescendent, observator britanic la Conferință, scria: „Menționarea returnării Dobrogei la Bulgaria provoacă țipete stridente din partea transilvănenilor“.

La 16 mai, Day a propus Consiliului Miniștrilor de Externe returnarea sudului Dobrogei către Bulgaria. Dar André Tardieu, mâna dreaptă a lui Clemenceau și președintele Comisiei afacerilor teritoriale a replicat că „era dificil să ceri unui stat aliat, în urma unui război victorios, să cedeze unui inamic un teritoriu în a cărui posesie se aflase înainte de război.“

Lansing era de acord cu membrii grupului „Inquiry“ că statele victorioase aveau dreptul să corecteze nedreptăți existente în frontierele de dinainte de război. La 23 mai Lansing a refuzat, pe moment, să accepte o împărțire a Banatului până ce România nu retroceda, ca *quid pro quo*, teritoriul din sudul Dobrogei către Bulgaria. În octombrie 1919, când Allen Leeper, membru britanic în Comisia teritorială română, a recomandat ca României să i se dea un ultimatum că, în cazul în care nu se pliază pe directivele Aliaților, își va pierde statutul la Conferință ca aliat și calitatea de membru al Ligii Națiunilor, doar Statele Unite s-au arătat favorabile propunerii. O ruptură cu România contravenea intereselor și planurilor pe termen lung ale Franței, Marii Britanii și Italiei.

Frank Lyon Polk, subsecretarul de Stat american, care conducea delegația Statelor Unite la Conferință, după plecarea lui Lansing la Washington, era hotărât să finalizeze tratatul cu Ungaria înainte să plece din

Paris. Un tratat cu Ungaria nu putea fi semnat fără un acord asupra granițelor României. La rândul său, Brătianu spera să tot amâne până ce americanii, exasperați, se vor retrage, lăsând în urmă un Consiliu slăbit și mai maleabil. Inflexibilitatea inițială a americanilor în problemele Dobrogei și Basarabiei s-a topit în resemnare în fața opoziției Aliaților. Statele Unite nu au reușit să prevaleze în fața determinării Aliaților de a lăsa toată Dobrogea românilor. Problema Dobrogei de Sud nu a fost inclusă în Tratatul de la Neuilly impus Bulgariei la 27 noiembrie 1919. Americanii nu au reușit nici să introducă un articol în Tratat privind dreptul minorităților prin care să se ceară României să acorde drepturi speciale bulgarilor din sudul Dobrogei. Aliații au insistat că bulgarii din Dobrogea de Sud erau acoperiți de prevederile Tratatului în privința minorităților și că nu erau necesare precizări speciale pentru acest grup.

Deși Aliații își păstrascră dreptul de a dispune de Buco-



Secretarul de Stat Robert Lansing

mie în interiorul Imperiului Austro-Ungar mai curând decât dezmembrarea acestuia și doar evacuarea și restabilirea granițelor României, mai curând decât împlinirea aspirațiilor naționale ale românilor.

Totuși, Ion I.C. Brătianu a fost încurajat de răspunsul președintelui american la cererea împăratului austro-ungar Carol I pentru un armistițiu. La 19 octombrie 1918, Wilson a anunțat că articolul 10 din cele 14 Puncte a fost modificat. În loc să ceară o dezvoltare autonomă pentru națiunile din cadrul imperiului, Statele Unite doreau acum autodeterminarea lor (*Magazin istoric*, nr. 10/2018). O declarație făcută la 5 noiembrie de secretarul de Stat Robert Lansing a fost catalizatorul care a determinat România să reîntre în război.

Wilson afirmase: „Guvernul Statelor Unite nu rămâne insensibil față de aspirațiile românilor, atât din afara, cât și dinăuntrul granițelor Regatului. A fost martorul luptei și sacrificiilor făcute pentru cauza eliberării de inamici și opresori. Guvernul Statelor Unite are

deplină simpatie față de spiritul de unitate națională și aspirațiile românilor de pretutindeni și nu va neglija la momentul potrivit să își exercite influența pentru ca drepturile politice și teritoriale juste ale românilor să fie obținute și garantate față de agresiuni străine.” Dar diavolul se ascunde în detalii.

Delegația Statelor Unite la Conferința de Pace de la Paris a adus cu ea recomandările grupului de studii „Inquiry”. Acesta fusese alcătuit de colonelul Edward House, consilierul președintelui, din personalități ale vieții academice, pentru a furniza informațiile pe baza cărora să se construiască deciziile păcii postbelice. Grupul de experți, care ignora prevederile acordului de la București, din august 1916, favoriza inițial păstrarea monarhiei habsburgice și crearea unei federații balcanice. În octombrie 1918, după ce președintele Wilson a decis că o împărțire era o soluție mai practică, Clive Day, care ulterior a făcut parte din Comisia teritorială, a recomandat ca România să primească zonele

locuite în majoritate de români, dar doar cu condiția ca ea să accepte și să respecte drepturile minorităților. Day favoriza o împărțire a Banatului cu Serbia și returnarea sudului Dobrogei la Bulgaria.

Bazându-se pe calculul distribuției populației, grupul „Inquiry” îi recomanda lui Wilson, în ianuarie 1919, ca România să primească doar zonele cu o populație clar majoritară Crișana și Bucovina, iar orașele predominant maghiare Satu Mare, Oradea și Arad să rămână Ungarici. În ciuda eforturilor S.U.A., cea mai mare parte a Bucovinei a fost repartizată României de Comisia Teritorială Română, iar efortul Statelor Unite de a separa bazinele râului Ceremuș, dominat de ruteni, a eșuat. S.U.A. au avut mai mult succes cu cererea ca Ungaria să păstreze o treime a districtului Satu Mare.

Atunci când, la 30 ianuarie 1919, premierul francez Georges Clemenceau a sugerat ca reprezentanților români și sârbi să li se permită să se adreseze Consiliului Conferinței de Pace de la Paris pentru a-și susține pretențiile divergente asupra Banatului, americanii au argumentat că ar fi incorect față de alte țări, cărora nu li se permitea să își susțină pretențiile față de o Românie care „își împingea granițele legitime în toate direcțiile”. În locul permisiunii ca România și Serbia să își susțină pretențiile, Wilson propunea să se țină cont de recomandările grupului „Inquiry”, cu „luarea în considerare a faptului că ele trebuia să servească doar ca o bază de discuții, și nu ca o propunere strict americană”.

La 3 martie 1919, americanii,

ARHEOLOGIA BISERICII „ADORMIREA MAICII DOMNULUI“ DIN CĂUȘENI, REPUBLICA MOLDOVA

GHEORGHE POSTICĂ



*Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Căușeni,
vedere dinspre sud-est*

Printre edificiile eclesiastice din Republica Moldova, un loc aparte îl ocupă Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Căușeni, un monument de o valoare istorică, arhitecturală și artistică deosebită.

Localitatea Căușeni este situată în partea de sud a Republicii Moldova, la 75 km de Chișinău, în locul deschiderii spre zona de stepă, unde în secolele XVI – XVIII au dominat tătarii din Crimeea. Această localitate a devenit centru administrativ al tătarilor stabiliți în sudul Moldovei, începând cu anii '30 ai secolului al XVII-lea.

Biserica de la Căușeni este singurul lăcaș sfânt cu frescă de la începutul epocii moderne din Republica Moldova. Este o biserică apărută în perioada și în pofida dominației islamului în regiune, fapt care a lăsat asupra lăcașului o amprentă pronunțată, prin care este unică în spațiul basarabean.

Biserica de la Căușeni poartă hramul „Adormirii Maicii Domnului”, are o arhitectură de tradiție bizantină de tip mononavat, dreptunghiulară, secționată în trei compartimente: altar, naos și pronaos. Altarul semicircular este boltit în sfert de sferă, flancat spre nord de o încăpere mică – proscomidie –, spre sud de o nișă – diaconicon –, iar spre est are două ferestre înguste.

Altarul este despărțit de naos printr-un perete de zid cu trei deschideri. Naosul este acoperit de o boltă în semicilindru, este luminat de patru ferestre, plasate câte două pe pereții de nord și sud. Este despărțit de pronaos printr-o triplă arcadă susținută de două coloane libere și două coloane fixate. Bolta Pronaosului, cu mici modificări, este o continuare a celei din naos. Pronaosul este iluminat doar de o singură fereastră în zidul de sud. În zidul de vest se află portalul intrării în biserică. Acoperișul bisericii este din olane.

Deasupra portalului, dinspre exterior, sunt montate trei lespezi de piatră cu inscripții ctitoricești în limba greacă. A patra inscripție se află în interiorul



*Subsecretarul
de Stat
Frank Lyon Polk*

superiorilor din Departamentul de Stat. Vopicka a fost convocat la Paris, în ianuarie 1919, pentru a fi admonestat. A fost acuzat că îl încuraja pe Brătianu să reziste cererilor americane. Polk i-a reproșat că era „mult prea entuziasmat în admirația față de români”. I-a cerut să își explice sim-

patia excesivă față de aceștia și să se dovedească „suficient de educat, încât să nu își manifeste entuziasmul prea vădit de fiecare dată când este menționat numele românilor”. A fost instruit să „reamintească Guvernului român că doar Conferința de Pace singură poate decide în aceste probleme și că o face luând în calcul situația generală și dorințele populației”.

Într-un fel, Lansing se dovedea prea critic față de Vopicka. Înainte de noiembrie 1918, acesta sprijinise trecerea întregului Banat la România. El scria: „Eu personal eram mulțumit că cererile românilor erau juste! Am implorat guvernul nostru să ia în considerare această problemă, mai ales că era în conformitate cu cele 14 Puncte ale președintelui Wilson, căci majoritatea populației din Transilvania, Bucovina și Banat o constituiau românii.” Ocuparea Banatului de sârbi la 15 noiembrie l-a determinat pe

Vopicka să susțină împărțirea acestuia pe criterii de limbă și cultură, ceea ce ar fi dat și a dat României aproximativ două treimi din zona Timișoara.

La 19 decembrie 1918, Vopicka i-a scris lui Lansing că, deși „Banatul a fost dat României prin aranjamentul Antantei [...] Știu personal că doar o jumătate este ocupată de români, cealaltă jumătate fiind ocupată de iugoslavi, ceea ce înseamnă că în mod sigur va exista o dispută pe acest subiect între români și iugoslavi, care vor reclama cel puțin jumătatea vestică a acestuia. Pentru a evita alte dezacorduri, împărțirea Banatului trebuie lăsată pe seama Conferinței de Pace.”

Brătianu a avut dreptate. Tărăgănarea lucrurilor la Conferință cât și acțiunile României pe teren, împreună cu sprijinul Aliaților au dus la unificarea României, în ciuda opoziției S.U.A. România a păstrat Sudul Dobrogei. Cererile ei privind cea mai mare parte a Transilvaniei, Basarabia, mare parte din Bucovina și o largă parte din Banat, ca și refuzul de a consimți la articolele 10 și 11 din secțiunea privind drepturile minorităților din Tratat au putut fi îndeplinite în ciuda opoziției Statelor Unite. Grăbindu-se să plece din Paris, Polk a semnat, fără entuziasm, Tratatul din partea Guvernului american, la 9 decembrie 1919. România își impusese punctul de vedere. Charles Vopicka, americanul care a fost un prieten adevărat al României, a avut într-adevăr un impact mai mare asupra viitorului acestei țări decât guvernul său, cu care s-a aflat de multe ori în dezacord.

Traducere de Dorin MATEI

vina în Tratatul cu Austria, în octombrie 1919 se evaporase orice speranță de creare a unui stat rutean. Statele Unite încă manifestau rezistență în problema Basarabiei, considerată teoretic ca un teritoriu aparținând unui stat aliat, Rusia. Încă din momentul declarației de unire a Basarabiei cu România, Vopicka ceruse Statelor Unite să își dea acordul. El declarase că ar fi trebuit „să o primească cu simpatie, cu atât mai mult cu cât această aplicare a principiului naționalității, aprobat de o adunare liberă, pare a fi în conformitate cu principiile Antantei”. Dar Statele Unite nu au fost de acord. Totuși, României i s-a permis să ocupe Basarabia până când Aliații îi vor stabili viitorul.

Exasperarea Statelor Unite față de România, cuplată cu sprijinul nelimitat acordat de Vopicka pentru interesele românilor i-au atras acestuia nemulțumirea

a secolului al XVII-lea sunt bine cunoscute în spațiul românesc, dar toate acestea sunt lipsite de însemnele puterii (co-roane, sceptru și spada). Prezența acestor elemente heraldice încununate de cruce pe teracotele de la Căușeni reprezintă, probabil, dovada prezenței în locuința de lângă biserică a unui ierarh creștin de rang înalt – și anume a mitropolitului Proilavici –, care, după cum este cunoscut din documente scrise, își avea sediul la Brăila, dar dispunea în același timp de reședințe eparhiale și în localități mai îndepărtate, Căușenii fiind una dintre acestea.

În etapa actuală de cercetare se poate susține cu certitudine că biserica de zid de la Căușeni a fost precedată de un lăcaș mai vechi, din lemn, cu o necropolă în preajma sa. Referitor la data edificării bisericii de piatră, în istoriografie au fost emise mai multe ipoteze, de la secolele XIV – XV, până în anul 1763. În lumina cercetărilor arheologice se presupune că biserica de zid, posibil, a fost înălțată la o dată mai veche decât 1763, dar nu mai devreme de deceniul trei al secolului al XVII-lea, când Căușenii deveneau centru administrativ al țătarilor. În legătură cu această biserică, posibil, se află și locuința identificată pe cale arheologică la 11 m nord de lăcaș. Ținând cont de faptul că această locuință este datată în perioada cca 1650 – 1690, se poate ca edificiul de zid de la Căușeni să dateze din același timp.

Biserica de la Căușeni a funcționat până în a



Biserica din Căușeni la 1920

doua jumătate a secolului al XIX-lea, când a fost închisă, după construirea în localitate a unui nou lăcaș mai spațios. Până în perioada interbelică, vechea biserică de la Căușeni era utilizată pentru slujbele religioase de Paști și de Crăciun. În a doua jumătate a secolului XX, Biserica Adormirea Maicii Domnului

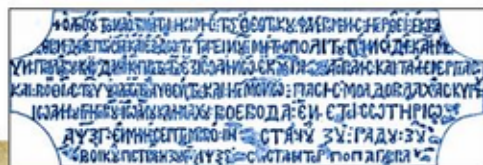
din Căușeni a fost declarată monument istoric și trecută în custodia Muzeului Național de Artă al Moldovei din Chișinău. Pe parcursul deceniilor, din cauza ridicării nivelului apelor subterane, fresca din interiorul bisericii s-a degradat simțitor.

În acest context, începând cu anul 2016, în scopul salvării monumentului istoric de la Căușeni, Muzeul Național de Artă al Moldovei în parteneriat cu Asociația Obștească Centrul de Cercetări Arheologice din Republica Moldova, sub egida Ministerului Culturii al Republicii Moldova și cu susținerea financiară a Ambasadei S.U.A. în Republica Moldova, implementează un vast proiect de restaurare a Bisericii „Adormirea Maicii Domnului” de la Căușeni. În cadrul acestui proiect sunt realizate lucrări de conservare-restaurare a picturii din interiorul bisericii, a arhitecturii monumentului și de amenajare a facilităților pentru valorificarea muzeală și turistică a obiectivului istoric. În cadrul proiectului de restaurare a Bisericii Adormirea Maicii Domnului din Căușeni sunt implicați agenți economici din România (restaurare frescă) și Republica Moldova (lucrări de arhitectură și amenajare).

Pentru implementarea proiectului de conservare-restaurare de la Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Căușeni, Ambasada S.U.A. în Republica Moldova, începând cu anul 2016, a oferit patru granturi în sumă totală de un milion de dolari,

contribuția autorităților publice din Republica Moldova fiind de circa șapte milioane lei (cca 400.000 de dolari). Finalizarea proiectului de restaurare a Bisericii „Adormirea Maicii Domnului” de la Căușeni este preconizată pentru luna decembrie 2022. Astfel, se va asigura conservarea unui monument istoric de certă valoare din spațiul românesc, care va fi readus publicului larg în continuare pentru vizualizare. ■

Peretele de vest
al pronaosului
și inscripția
din exterior,
cu transliterarea ei





Pristolul bisericii (masa din mijlocul altarului, pe care se țin obiectele necesare ofiterii liturghiei)

bisericii, deasupra portalului, fiind scrisă în limba română cu grafie chirilică.

În conformitate cu tipicul medieval românesc, biserica de la Căușeni, ca dimensiuni, este una relativ mică și destul de joasă ca proporții. Cea mai importantă particularitate a bisericii, prin care se deosebește de majoritatea absolută a bisericilor cunoscute în spațiul basarabean, constă în faptul că este adâncită în pământ, pereții ei fiind coborâți mai jos de nivelul vechi de călcare al solului cu circa 1/3 din înălțimea sa, respectiv cu -1,45 m. Pe lângă aceasta, terenul în care era amplasată biserica reprezenta o văgăună, care accentuează și mai mult adâncirea în pământ a lăcașului.

Coborârea bisericii în pământ reprezintă o caracteristică a spațiului balcanic din perioada dominației otomanilor, care din considerente religioase nu permiteau înălțarea bisericilor creștine în parametri care să depășească pe verticală normele islamice. În zona din sudul spațiului pruto-nistean asemenea biserici sunt documentate la Cetatea Albă și Chilia (azi Ucraina).

Perete intermediar dintre naos și pronaos, văzut dinspre est



Biserica de la Căușeni este orientată pe axa est – vest cu o deviere de circa 50° spre nord. Dimensiunile bisericii la exterior sunt: 19,75 m lungime, 8,60 m lățime. În interior biserica are lungime de 18 m, iar lățimea de 6,90 m, pereții având o grosime de 1,75 m. Înălțimea bisericii în interior (pronaos, naos) este de 5,55 m. Planul, elementele de arhitectură, cât și tehnica de construcție denotă anumite influențe venite din sudul Dunării, din zona sârbo-macedoneană.

Biserica dispune de inscripții lapidare, care consemnează anumite evenimente și etape istorice legate de istoria ei. Pe frontonul lăcașului se află o pisanie care consemnează ctitorii bisericii, data zugrăvirii și numele zugravilor care au executat fresca din biserică.

Conform acestui text, biserica de zid din Căușeni a fost ridicată din temelie la 1763 de mitropolitul Daniil Compariotul al Proilaviei (Brăilei), cu sprijinul domnului Țării Moldovei, Ioan Grigore Callimachi, (1761 – 1764; 1767 – 1769). Conform aceleiași pisanii, pictura din interiorul ei a fost realizată de zugravii Stanciul, Radu și Voicu până la 1766.

O altă pisanie, aflată în interiorul bisericii, conține referiri la o biserică mai veche din lemn, care ar fi existat anterior celei de zid, fără a se preciza timpul acesteia.

În preajma bisericii a existat o necropolă creștină datată pe bază de monete în secolele XVI – XIX; s-au descoperit și urmele unei locuințe din a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

În evoluția necropolei (cu peste 70 de morminte cercetate) arheologii au evidențiat două faze: prima fază cu morminte orientate est – vest datează dinaintea apariției bisericii de piatră, fiind probabil contemporană bisericii de lemn menționate în pisană din pronaos, din secolele XVI – mijlocul secolului al XVII; a doua fază a necropolei cuprinde morminte orientate pe axa est – vest cu o abatere de 50°, care erau paralele cu zidul bisericii de piatră, respectiv contemporane funcționării acesteia, în secolele XVIII – XIX.

Locuința identificată de arheologi se afla la distanța de 11 m nord de biserică, fiind alipită zidului de incintă al lăcașului sfânt. Aceasta, în opinia cercetătorilor Ion Tentiuc și Eugen Bâzgu, era, posibil, unul dintre sediile mitropolitului Proilaviei. Un interes special prezintă teracotele de la soba din locuință, cu însemn heraldic de tip bizantin în formă de vultur bicefal încoronat, cu sabie în gheara stângă și sceptru în dreapta, având între capete o cruce. Semne heraldice similare din a doua jumătate



*Vedere generală a așezământului monastic
la începutul secolului XX*

rusescul „șapka – căciulă“. Potrivit unor tradiții orale, transmise prin filiera comunității monahale de la Japca, în spațiul actual al lăcașului sfânt era „o icoană a Maicii Domnului, care a fost găsită într-o șapcă, și de acolo se trage denumirea mănăstirii“.

Ca și majoritatea așezămintelor monahale de pe malurile fluviului Nistru și ale afluenților săi, Mănăstirea Japca a fost întemeiată pe baza schitului rupestre din apropiere, stabilit, după unii cercetători, în secolul al XV-lea, iar după alții în prima jumătate a secolului al XVI-lea. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea are loc „coborârea“ schitului la poalele falezii, fapt generat de inundațiile care au înămolit încăperile rupestre, urme menținute și acum în stratul gros de aluviuni din chilii. Nu mai puțin importantă este și relativa siguranță social-politică, care, la fel, a permis părăsirea zonei retrase și plasarea comunității monahale într-o regiune mai ușor accesibilă de la poalele dealului.

O altă cauză a stabilirii călugărilor pe teritoriul actual al mănăstirii rezidă în amplele acțiuni de judecări domnești,

donatii de pământ etc., care în final au configurat consolidarea și stabilirea proprietății funciare a lăcașului monahal. Primul dirigitor al schitului Japca este considerat Iezechiil, venit aici la sfârșitul secolului al XVII-lea din Deleni, iar după unii cercetători – din Lemberg (Lvov). Se consideră că Iezechiil a venit la Japca împreună cu frați de călugărie. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, numărul călugărilor era în jur de 20. Lăcașul monahal a beneficiat de un puternic sprijin din partea ctitorilor și binefăcătorilor.

În 1818, Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a modificat

statutul schitului Japca, transformând așezământul monahal în mănăstire, stareții ei urmând să poarte titlul de egumeni.

La sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, bunăstarea materială a mănăstirii a ajuns la apogeu. Etnograful Aleksandr Afanasiev (Ciujbinski) scria că, spre deosebire de alte mănăstiri, cea de la Japca își asigura singură existența, „fără a exploata munca apropiatului“. Mănăstirea oferea donații Societății Misionare Ortodoxe. Comunitatea monahală susținea și sătenii în lupta contra epidemiilor.

REORGANIZATĂ ÎN MĂNĂSTIRE DE CĂLUGĂRIE

La așezământul monahal Japca a activat cel mai enigmatic și longeviv călugăr din Basarabia, Paisie. Acest „călugăr excentric [...], intrat în călugărie încă în chiliile de peșteră“, adică înainte de 1770, purta haine vechi sau le învechea timp de o zi pe cele noi. Odăjdiiile îi erau în permanență peticate. La fel proceda și cu bocancii. Într-un timp avea un papuc de pe timpul ieromo-

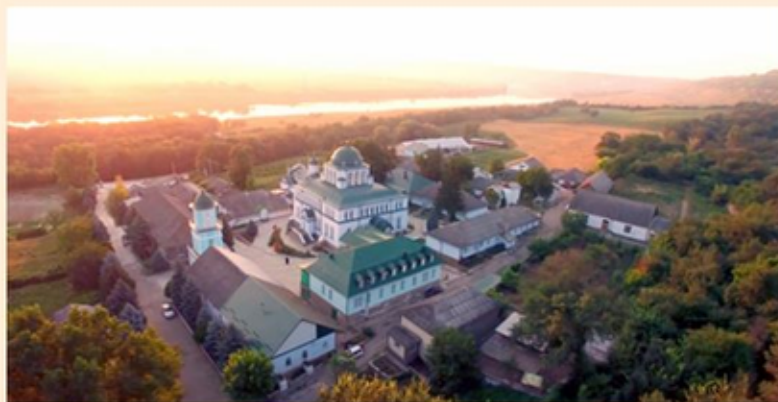
*Egumena Taisia (în centru), stareța mănăstirii între 1929 și 1936,
cu un grup de călugărițe*



JAPCA. MĂNĂSTIREA CARE A SUPRAVIETUIT IMPERIULUI SOVIETIC

ION VALER XENOFONTOV

Plasată pe o terasă de pe malul drept al fluviului Nistru, Mănăstirea Japca este singurul complex monastic din spațiul pruto-nistrian care funcționează neîntrerupt de la înființare. Aflată la distanță de așezările ome-nești, mănăstirea creează impresia alterității noțiunilor de timp și spațiu.



*Complexul monahal Japca
în anul 2016*

Până la anexarea Basarabiei de U.R.S.S. în 1940, așezământul religios a fost unul apreciat de creștini ca un centru spiritual-religios de rezonanță din regiune. În propaganda sovietică, complexul monahal Japca era considerat un bastion al obscurantismului religios. Recunoscută ca model de viață monahală și lăcaș monahal ce a rezistat factorului politico-ideologic, mănăstirea a fost denumită cu diverse apelative: cetatea credinței, școala sfinților, cetatea românismului de pe malul drept al Nistrului, mănăstirea rezistenței, supraviețuitoarea calvarului comu-

nist, locul cel mai apropiat de Dumnezeu, loc de paradis, simbol al trăinicieii credinței strămoșești, învingătoarea unui imperiu, Athosul basarabean.

HOTAR DE ȚARĂ

La începutul secolului XX, istoricul Gheorghe Ghibănescu, membru corespondent al Academiei Române, menționa: „Din înălțimea malului Japcăi vedeai departe în Podolia, căci priveai ca din pod pe malul din față, și cerul se îmbina cu pământul la orizont și Dumnezeu era una cu făptura mâinilor sale“. În Basarabia interbelică, percepția

lăcașului monastic Japca era determinată de plasarea Nistrului ca hotar despărțitor de Țară; mănăstirea era considerată că „stă izolată la margine de țară“ și că este un „colț tăinuit de la granița de răsărit a țării“.

Autoritățile eparhiale țariste au denaturat numele mănăstirii, numind-o adesea *Шабскуй* (șabskii), pronunțându-se „Jeba-ba“. În perioada interbelică, mănăstirea s-a numit Jabca, iar între anii 1941 – 1944, Japca, denumirea ei actuală. Sunt cunoscute mai multe opinii referitoare la originea toponimului Japca. În *Pomeľnicul mănăstirii*, toponimul ar proveni de la

gospodărie sătească și o școală de pregătire pentru învățătoare cu durata de studii de doi ani. În toamna anului 1917, Mănăstirea Japca a avut de suferit în urma incursiunii bolșevicilor, întorși de pe frontul românesc, iar mai-cile Ecaterina și Nina, de origine nobiliară, și-au salvat viețile ca prin minune.

ULTIMELE ZILE DE LINIȘTE PE NISTRU

În contextul în care Basarabia, într-un interval scurt de timp, a pendulat între diferite regimuri politice, de la cel țarist, la cel al „două regimuri: țarist și bolșevic“, urmat de cel românesc pe malul drept al fluviului Nistru și cel bolșevic pe malul stâng al Nistrului, monahiile de la Japca au cunoscut o insecuritate permanentă. Constantin N. Tomescu, ierarh secretarul general al Bisericii basarabene, relatează că monahiile venite de la Lesna erau intimidate de trupele bolșevizate de pe malul stâng al fluviului Nistru. Aceștia „au organizat mai multe atacuri asupra mănăstirii, nopți de-a rândul, și le-au prădat și înspăimântat“. Pentru a face față acestei situații tensionate s-a apelat la ajutorul armatei române. „Comandan-tul, general Ion Popovici, într-o pădure de pe malul românesc, unde se mascau invadatorii, au pus mitralierele pe pază și astfel s-au prins mai mulți jefuitori și criminali bolșevici. Totuși, stareța a hotărât să plece cu tot personalul ei în Serbia, unde regele Alexandru și regina Mărioara, din familia regală a Românilor, le-au oferit adăpost



Egumena Serafima, stareța mănăstirii între 1959 și 1978

convenabil, luându-le de aici cu un tren special“.

Episcopul Visarion Puiu era nemulțumit de „spiritul rusesc“ de la mănăstire și de lipsa mâinii de gospodărie de aici. În liniile generale, ierarhul era preocupat de „refacerea întregii gospodării“ mănăstirești. La scurt timp, în oficiosul Eparhiei Hotin avea să se menționeze că Mănăstirile Japca și Dobrușa „ocupă locul de frunte și ne prezintă un exemplu viu de viață cucernică mănăstirească și gospodărie vrednică de imitat“.

La 10 iunie 1940, mănăstirea a fost vizitată de preotul Dimitrie Balaur. „Toată valea Nistrului era o frumusețe: verdeață, soare, căldură și o liniște penibilă. Erau ultimele zile de liniște pe Nistru“.

În 1940, după intervenția sovietică în Basarabia, o parte dintre monahii au părăsit mănăstirea. Averea lăcașului monahal a fost confiscată. În 1941 călugărițele au revenit, iar în 1944, odată cu reanexarea Basarabiei la U.R.S.S., are

loc refugiarea mai multor fețe bisericești peste Prut, inclusiv a unor monahii de la Japca. Autoritățile sovietice au limitat viața economică a mănăstirii și au restricționat completarea obștii monahale.

STRATEGII DE SUPRAVIEȚUIRE

În anii 1960 au fost închise toate mănăstirile din Moldova sovietică, cu excepția celei de la Japca. Presiunea asupra mănăstirii s-a intensificat atât din partea autorităților religioase, cât și a celor laice. Potrivit Ordinului nr. 3 din 19 noiembrie 1962, emis de arhiepiscopul Nektarie, ieromonahilor de la Mănăstirea Japca li s-a interzis efectuarea serviciilor divine (taine și ierurgii) în afara vetrei monahale.

La 28 martie 1963, A. Oleinik, plenipotențiarul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe din R.S.S. Moldovenească, a întocmit un plan calendaristic de desființare a Mănăstirii Japca. Până la sfârșitul lunii aprilie 1963, A. Oleinik urma să efectueze recensământul maicilor, să analizeze starea de spirit din comunitate etc., după care să elaboreze proiectul de desființare a mănăstirii. S-a decis constituirea unui grup de activiști „de încredere“ și „bine instruiți“, care urma să efectueze patrularea continuă pe căile de deplasare a oamenilor spre lăcașul sfânt. În momentul lichidării mănăstirii trebuia împiedicată tragerea clopotului. Se interzicea categoric transportarea monahiilor în zilele de sărbătoare, de sâmbătă și duminică. Complexul monastic urma să fie lichidat definitiv până la 1



Mănăstirea în anii '80 ai secolului trecut

nahului Calist (1810 – 1818) și altul de pe timpul arhimandritului Sinesic (1822 – 1824). L-a ajutat în administrare pe egumenul Teodosie. Paisie a decedat la 30 mai 1827, la vârsta de 115 ani. Este îngropat în cimitirul mănăstirii. A transmis urmașilor informații complexe despre istoria mănăstirii, o parte fiind incluse în *Pomelnicul* din 1872. A rămas în memoria colectivă și cea individuală până la sfârșitul secolului al XIX-lea.

În timpul Primului Război Mondial, mai multe călugărițe din Polonia rusească (teritoriu anexat de Rusia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea), de la Mănăstirea Lesna, din eparhia Holm, s-au refugiat în Basarabia. Drept urmare, la 26 martie 1916 s-a decis ca Mănăstirea Japca să fie reorganizată în una de monahii (călugărițe). În baza Hotărârii nr. 2.678 din 23 iulie 1916 a Sfân-

tului Sinod din Sankt Petersburg, arhiepiscopul de Chișinău, Anastasie Gribanovschi (1916 – 1919), repartizează călugărițele refugiate din Lesna la Mănăstirea Japca. Ultimul stareț al Mănăstirii Japca, arhimandritul Porfirie, împreună cu călugări, au fost transferați la Hârjauca. Întregul patrimoniu mănăstiresc devenea proprietate a noilor comunități monahale. În lunile august – septembrie 1916, la

Japca s-au strămutat și monahii din Poncataevsk (regiunea Ni-jegorodsk), Elizavetinsk (actual Iași), Ioan Înaintemergătorul (Petersburg). La 29 septembrie 1916, egumenele Nina și Ecaterina au fost acceptate în Comitetul Duhovnicesc, condus de arhiepiscopul Anastasie.

Istoricul P. Cazacu considera că prin aceste schimburi de comunități monahale de la Japca și Călărășauca „moldovenii au fost expropriați de două mănăstiri vechi moldovenești... mănăstirile au fost golite de călugări moldoveni”. Trecearea monahiilor din Polonia în Basarabia, într-un alt cadru geografic și social-politic, a creat și un anumit dezechilibru psihologic: călugărițele „a trebuit ca încetul cu încetul să se adapteze mediului”. Maicile urma să-și reorganizeze modul de viață la sistemul de valori românești: trecerea la calendarul gregorian, administrarea noilor practici religioase, aplicarea limbii române în oficierea serviciului divin etc.

Noua comunitate a intrat în posesia întregii averi mănăstirești, alcătuită, pe lângă construcțiile din incintă, din pământuri, un iaz cu pește, o prisacă, semănături, vie, livadă, grădină de zarzavaturi. Pe parcursul anului 1916, așezământul monahal a fost populat de monahii din diferite regiuni ale Imperiului Rus. Călugărițele aveau o înaltă pregătire intelectuală. La mănăstire funcționa o școală pentru orfanele de război (circa 300 de copii) de prin localitățile învecinate, un gimnaziu, o școală de



*Călugărițe
participă la reparația
Bisericii
„Înălțarea Domnului”,
anii '60*

CORRESPONDENTĂ ROMÂNEASCĂ DIN „LA BELLE ÉPOQUE” VOCI DIN ISTORIA PARALELĂ

LILIANA ALEXANDRESCU

Dedic rândurile de față verișoarei mele, pictorița Sonia Barcianu-Petrașcu, care, descoperind într-o bună zi, printre vechi hârtii de familie, scrisorile și anunțurile ce urmează, le-a păstrat cu grijă în arhivele din casa părintească de la Rășinari. Știind că am mai publicat, în revista Magazin istoric (nr. 12/2012), un articol referitor la bunicul meu, colonel în Primul Război Mondial (luat prizonier, încercase zadarnic să evadeze), și la alte rude din familie, deci implicit pornind în cercetarea unor nuclee sociale active încă din perioada nostalgic numită „fin de siècle”, care nu mai era chiar „aux portes de l’Orient” (după expresia lui Raymond Poincaré, lipită cu atâta amară ironie autohtonă de Mateiu Caragiale pe frontispiciul Crailor de Curtea Veche), arhitectul Dan Petrașcu, fiul Soniei, mi-a semnalat și mi-a trimis fotocopiile ultimelor două epistole ale ofițerului aspirant de marină Horia Olteanu, născut la Craiova, educat la Brest, făcând popas în Tenerife, navigând spre Noua Caledonie, mort pe ocean la 19 ani în serviciul Franței! Și a unei a treia scrisori, a căpitanului de pe vasul „Magellan”, despre sfârșitul tragic al tânărului Horia pe acel vas.

În încheiere, țin să-i mulțumesc încă o dată lui Dan Petrașcu pentru documentele epistolare și fotografice pe care mi le-a trimis în vederea acestui articol. Gestul lui mi-a permis să-l scriu.

Amsterdam, decembrie 2021.

Să încercăm să urmărim cât de cât harta complicată a predecesorilor și urmașilor lui Petru Maior, unii dintre ei din Salvia (lângă Năsăud), alții plecați din Transilvania de Nord către arcul Carpaților Meridionali (Munții Făgăraș), așezați și împroprietăriți ca

grăniceri încă de pe vremea Mariei-Tereza și a fiului ei, împăratul Iosif al II-lea, iar alții strămutându-se ulterior și mai la Sud, dincolo de munți, în Țara Românească. Acolo, din 1866, venise ca domnitor principele Carol de Sigmaringen, recunoscut dreptat ca atare de

toate puterile europene. Așadar situația celor două principate unite devenise mai fermă, mai stabilă și căpătase un statut politic și național mai definit (de altfel, după Războiul de Independență din 1877, principele devine regele Carol I al României, în 1881, intrând și



Obștea monahală în anii 1970

ulie 1963. Potrivit unui martor al timpului, „pentru a închide mănăstirea, trebuia repartizate maicile pe la rude, iar cele care nu mai aveau pe nimeni dintre apropiați în viață urma să fie trimise la azilul de bătrâni”. Măicuțele au fost îngrozite de această decizie a autorităților.

În aceste condiții tensionate, stareța mănăstirii, Serafima, a aplicat diferite strategii de supraviețuire. În toamna anului 1963, ea scria că, dacă obștea monahală va părăsi mănăstirea, atunci nu vor avea unde să se adăpostească, nu vor avea nici produse alimentare, iar iarna se apropia. De aceea se solicita un răgaz până în primăvară, pentru a discuta cu rudele despre transfer. Totodată, egumena Serafima „a făcut zeci de drumuri la mai marii republicii, dar nimeni nu avea urechi s-o audă și ochi s-o vadă”. După mai multe intervenții, o delegație de la Mănăstirea Japca în frunte cu stareța, în martie 1964, a plecat la Moscova, unde s-a adresat Patriarhiei și Sovietului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse, de

pe lângă Sovietul de Miniștri al U.R.S.S., menționând necesitatea funcționării Mănăstirii Japca sau permisiunea ca unele călugărițe să se refugieze în una dintre mănăstirile ortodoxe din Republica Populară Polonă.

Unii autori consideră că mănăstirea n-a fost închisă deoarece autoritățile se temeau de o posibilă tensiune pe fundal religios, iar așezământul monahal era unicul în republică. Se urmărea afișarea unei imagini „democratice” a statului sovietic. Prin „autolichidarea” lăcașurilor monahale s-ar fi putut demonstra mai lesne colapsul instituțiilor religioase. Totodată, Mănăstirea Japca, aflată la Nistru, în proximitatea fostei Republici Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești și cu o obște monahală vorbitoare de limbă rusă, era mai bine acceptată și tolerată de autoritățile sovietice decât alte lăcașuri monahale în care se slujea și se vorbea în limba română.

Un ajutor financiar considerabil direcționat în susținerea Mănăstirii Japca a fost acordat de Mănăstirea Poccaev. Una din-

tre călugărițe îmbrăcate în haine lumești se ducea la Poccaev (Ucraina de astăzi, regiunea Ternopol) cu trenul, iar acolo primea câte un geamantan cu bani pentru ca lăcașul sfânt să facă față impozitului excesiv. „Și atunci părinții de la Poccaev i-au spus maicii starețe, te ajutam, și-i dădeau genți cu bani, în niște genți ponosite” (maica Suzana, într-un interviu realizat la 13 și 14 aprilie 2008 de Lidia Prisac și Ion V. Xenofontov).

Pentru a perturba funcționarea serviciului divin în lăcașul monahal, militanții ideologici sovietici desfășurau diverse acțiuni provocatoare. După 1981, ingerința în afacerile mănăstirii a fost temperată, iar Patriarhia Rusă a luat-o sub jurisdicție directă. Mai mult, în 1983, la insistența arhiepiscopului Ionatan, s-a obținut permisiunea ca în mănăstire să fie acceptate o monahie și două ascultătoare, iar în 1985 încă o ascultătoare. Toate acestea au avut loc în contextul în care autoritățile interziceau categoric includerea altor persoane în obștea monahală, deoarece se miza pe autolichidarea mănăstirii. Sfântul lăcaș reprezenta o oază de spiritualitate creștină într-o regiune în care dominau ideologia marxist-leninistă și propaganda militantă a ateismului.

După proclamarea independenței de stat a Republicii Moldova (1991) a început o nouă etapă de dezvoltare, renaștere spirituală, morală și materială a Mănăstirii Japca. Așezământul monastic s-a renovat și continuă să atragă pelerini. În chiliile mănăstirii Japca persistă miros de ceară și de fum de lumânări, iar maicile se roagă pentru pace, belșug, sănătate, mântuire. ■



Constantin Olteanu, tatăl...

Ludwig al II-lea și a lui Richard Wagner!).

În familia Reinhardt von Reichenfels, care își căutase o nouă așezare și un nou destin la Târgu-Jiu, erau trei fete: Marița, Emilia și Adela. Prima s-a căsătorit cu C. Oteteleşanu, mare proprietar și președinte al Tribunalului din Gorj. (Fiica lor, măritată Argetoianu, a fost mătușa medicului și omului politic C. Argetoianu, decedat în 1955 în închisoarea de la Sighet!). Cea de-a doua a devenit soția lui Henric Șişefski, inițial căpitan în armata de ocupație austriacă, ulterior (rămas în Craiova) maior în Garda Națională. Cea de-a treia s-a măritat cu Constantin Olteanu.

VORBA ZIȚEI

Având o educație îngrijită, Adela (Adelina) era o excelentă și pasionată cunosătoare a

limbii și literaturii franceze. În 1863, împreună cu soțul, deschide la Craiova Pensionul „Olteanu“. În amintirile lui, M.T. Carada avea să noteze: „În acel pensionat și-au primit educațiunea multe din copilele celor mai bune familii din Oltenia.“ În casa ei îi găzduia pe toți ardelenii de seamă care veneau prin Craiova, iar celor ce rămâneau, „le dădea bune sfaturi, pentru a se aclimatiza cu mediul craiovean. Pe băieții ei i-a făcut ostași români inimoși“.

În 1865, Constantin e și profesor la Școala Centrală de fete. Pedagog cu vocație, introduce educația fizică în școală, face lecții în curtea școlii și chiar pe câmp la marginea orașului, convins că între educația fizică, morală și intelectuală există o legătură necesară. Profesor de istorie, a fost și primul director al Școlii Normale de învățători (ulterior Liceul pedagogic) din Craiova (1870 – 1873). Patriot înfocat, organizează gărzile naționale și ia parte cu grad onorific de colonel la Războiul de Independență din 1877, fiind comandantul Gărzii Civice a Olteniei. În ultimii ani ai vieții va asuma și funcția de administrator al Creditului Agricol

Dolj. Moare la Sibiu în 1887, în casa ginerelui său Daniil Barcianu (soțul Silviei), la 55 de ani, fiind înmormântat în cimitirul bisericii române din „suburbiul Josefîn“. Pe toți cei patru fii ai săi i-a îndrumat pe calea armelor.

Primul dintre ei, Horia (1869 – 1889), a urmat cursurile Școlii de marină la Brest, în Franța. Devenind ofițer aspirant pe vas, moare la 19 ani împușcat în condiții misterioase. Mamei lui, Adelina (tatăl lui murise în 1887), i-a comunicat Vasile Alecsandri (pe atunci încă ministru al României la Paris) că fiul ei a fost omorât noaptea, în cabină, „din gelozie“, de rivalul lui în dragoste. Această versiune oficială, sau oficioasă, comparată cu relatările din cea de-a doua scrisoare a lui Horia, despre misiunea personalului de pe vas cu privire la cele câteva sute de deținuți politici din cală, apare suspect de inocentă, un fapt



... Silviei, căsătorită Barcianu



Petru Maior

în sistemul de alianțe dinastice internaționale). Noul stat român atrage spre granițele lui diferite nuclee din regiuni mai mult sau mai puțin vecine, cu grupuri etnice și lingvistice similare. Au deci loc o deplasare și o regroupare a unor segmente ale populației, care se reunesc după criterii lingvistice și profesionale comune (intelectuali sau meseriași, orașeni sau țărani, juriști sau oieri, țesători sau negustori etc.), care pot comunica în aceeași limbă și au mai mult sau mai puțin aceleași interese economice și sociale.

DIN OLTEANU, MAIOR ȘI DIN NOU OLTEANU

Pe de altă parte, în ultimele două secole, Imperiul Austriac devenise prin excelență un stat multinațional, cu o intensă circulație între teritoriile învecinate. Petru Maior era

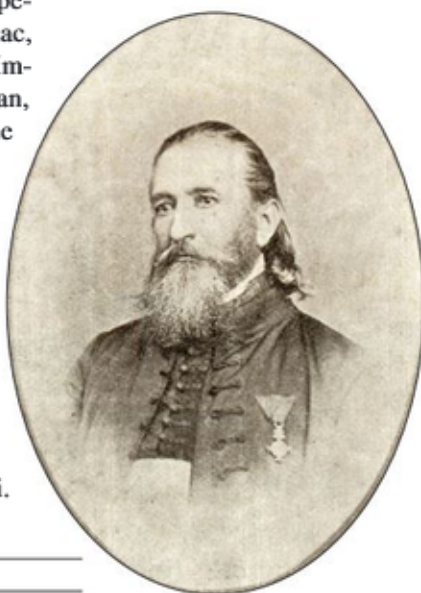
ca naționalitate român, dar cetățean austriac, cu religia de ortodox unit (exact ca astăzi în Uniunea Europeană!). Născut la Târgu-Mureș (1 ianuarie 1756), el moare la Budapesta (14 februarie 1821), unde se dusesse probabil să se îngrijească. De altfel, el însuși, ca istoric, are o viziune teritorială extrem de amplă și totodată precisă, decupându-și materia tratată cu o generozitate controlată. De exemplu, una dintre lucrările sale cele mai semnificative poartă titlul de *Procanon... Istoria Bisericii românilor atât a cestor de dincoace,*

precum și a celor dincolo de Dunăre (Buda, 1813, 397 pp.). Așadar, viziunea lui spațială nu se oprește strict la teritoriul geografic al Daciei, ci merge mai departe, spre Bulgaria, Grecia, Macedonia, Albania, în zonele mai tulburi unde până în ziua de azi trăiesc, deși nerecunoscuți ca națiune, aromânii. În contextul Imperiului multinațional Austriac, având granițe comune cu Imperiul multinațional Otoman, exista pe atunci o circulație intensă de mărfuri, obiceiuri și tradiții în această societate înrudită a românilor din teritoriile de la nordul și sudul albiei dunărene, la care se referă Maior.

În același spirit, aș zice „european“, au emigrat urmașii lui Petru Maior de la nord către sud, trecând munții spre câmpia Dunării.

Sava Barcianu

Pe intelectuali îi atrăgea mai ales Craiova, capitală de provincie în plină dezvoltare, la răscrucea mai multor grupuri etnice, printre care se numărau de pildă nemții, cehii sau bavarezii, care se încuscesc cu familiile locale. Între timp, Petru Maior, care nu avea copii, o măritase pe nepoata lui de soră Ana cu unul dintre cei mai buni elevi ai săi, Constantin, care ia numele de Maior. Cuplul va avea patru copii, doi băieți și două fete – cel mai mare numindu-se tot Constantin. Născut în 1832, își face studiile secundare la Năsăud, Bistrița și Blaj, cele universitare la Budapesta și Viena. Împreună cu vărul său Ion Maiorescu, în 1859 trece munții, își reia numele de Olteanu (de grăniceri din ținutul Făgăraș de pe Olt, din Carpații Meridionali) și se stabilește la Craiova. Aici drumul lui se încrucișează cu al domnișoarei Adela (Adelina) Reinhardt von Reichenfels, originară din Berchtesgaden (deci din Bavaria, țara lui



1911), Daniil și-a început studiile la Sibiu, continuându-le apoi în Germania cu ajutorul mitropolitului Andrei Șaguna, care, impresionat de calitățile lui intelectuale, i-a făcut rost de o bursă universitară în limba germană. Astfel a studiat filosofia, pedagogia și științele naturale la Viena, Bonn și Leipzig (1870–1874), luându-și doctoratul în filosofie. În acest răstimp a purtat o bogată corespondență cu tatăl său, despre războiul franco-prusian din 1870 (care a dus la prăbușirea catastrofală a Imperiului al II-lea și la Comuna din Paris) și despre cursurile cu Friedrich Nietzsche!

ROȘU ȘI NEGRU

La întoarcerea în Transilvania, cu un asemenea palmares și cu înalte năzuințe morale și patriotice, a găsit cu greu o slujbă potrivită, activând mai ales în învățământ (înființând o școală de fete, apoi predând la institutul pedagogic-teologic limba și literatura română, dar și zoologie, botanică și mineralogie). Între timp a avut loc și un important eveniment politic care l-a dus la mai mult de un an de închisoare: „Memorandumul Transilvaniei”, o petiție prezentată în 1892 de liderii românilor din Transilvania împăratului Franz Josef cerând pentru populația română drepturi etnice egale cu ale populației maghiare și încetarea discriminărilor (*Magazin istoric*, nr. 5/1992). Bineînțeles, printre liderii și semnarii acestui memorandum se afla Dan Barcianu, activist politic integru, publicist pasionat, cu o aură intelectuală remarcabilă.

Se căsătorise în 1882 cu Silvia Olteanu, care împlinise 18 ani și care primise în casa părintească o educație intelectuală deosebit de îngrijită. Probabil că i-au apropiat și plăcerile conversației, dar nu numai: în cei zece ani de mariaj au avut șase copii. De altfel, o grațioasă fotografie-portret a Silviei, din primii ani ai căsniciei, ne revelă o față ușor visătoare, cu o umbră de zâmbet pe buze, dar cu privirea serioasă captată spre dreapta ei de un obiectiv invizibil pentru noi, purtând, peste părul strâns într-un coc pe ceafă, o cocheta pălărie cu borurile răsfrânte. Silvia a murit la Sibiu în 1902, la 38 de ani, „după o lungă și grea suferință” (așa cum ne informează anunțul mortuar, semnat de familiile Barcianu, Olteanu, Lacotte și Giuriadi), fiind înmormântată tot în cimitirul din „suburbiul Iosefin”, ca și tatăl ei. În anunț, printre cei care-l semnează, sunt citați copiii: Sorin, Radu, Andrei, Achil (*Magazin istoric*, nr. 4/2021), Lavinia și Silvia, „fii și fiice”. În 1903, după moartea tatălui lor, vor fi crescuți de sora lui.

A doua dintre surorile Olteanu, Fulvia (1871), s-a măritat cu belgianul Achille de Lacotte, și a decedat la Bruxelles.

A treia, Mioara (1874), căsătorită cu doctorul militar George Giuriadi (mort pe front în 1916), a devenit pianistă concertistă și apoi și directoare a Conservatorului „Cornetti”. Pe George Enescu l-a acompaniat de mai multe ori pe scena din Craiova. „De ospitalitatea familiei Giuriadi s-a bucurat compozitorul George Enescu la toate venirile sale la Craiova. A fost găzduit,

i-a cunoscut pe copii și pe prietenii lor...”, printre care se afla și „viitorul cineast de la Hollywood, craioveanul Jean Negulescu.” În memoriile lui – *Amintiri*, publicate la Madrid –, Jean Negulescu pomeneste de portretele pe care le-a făcut lui Enescu (unul dintre ele executat chiar în casa Mioarei). Plătite cu generozitate de compozitor, l-au ajutat pe artist să-și continue studiile în străinătate. În 1922, Jean Negulescu i-a făcut un grațios portret și Mioarei Giuriadi la pian, din profil, într-o lungă, vaporosă rochie albă. În anii '50, sărăcită, slăbită, Mioara și-a trăit ultima parte a vieții într-o cămăruță la București, din zona Gării de Nord. Portretul, pe care îl ținuse învelit într-un ziar, ascuns în spatele unui dulap, mi l-a dăruit mie cu puțin timp înainte de a muri.

În fine Adelina (1875 – 1914), căsătorită cu Octavian Tăslăuanu, directorul revistei *Luceafărul* din Sibiu, a devenit poetă și scriitoare, editând o foarte îngrijită „Bibliotecă a copiilor”.

Este interesant de observat cum a funcționat, în această familie „de la porțile Orientului”, modelul emblematic european al secolului al XIX-lea, proclamat încă de la începuturile perioadei post-napoleonice de romanul lui Stendhal *Le Rouge et le Noir* (1830): armata și biserica, puterea și ideologia, uniforma militară (*Roșu*) și veșmântul clerical sau didactic (*Negru*), care au modelat conștiința și conflictele morale, sociale și naționale ale vremii.

(Va urma)

divers, anulând orice suspiciune de imperiu colonial francez concentraționar. O dramă pasională nu dăuna imaginii de „Belle époque“, sugerată încă de pe vremea lui Napoleon al III-lea la toate marile expoziții internaționale din „Orașul Lumină“, ba dimpotrivă. Vorba Ziței din *Noaptea furtunoasă*: „Dramele Parisului, câte au ieșit până acum, le-am citit de trei ori!“ Imaginea finală, emblema populară sau sublimă a acestui sfârșit de secol, atât de plin de promisiuni și de decepții, rămâne freneticul cancan dansat scară de scară la Moulin Rouge, imortalizat de Toulouse-Lautrec...

UNDE SE PERINDAU TOȚI ARDELENII DE VAZĂ

Născuți în 1872, cei doi gemeni, Camil și Marcel, au urmat Academia Militară, primul devenind colonel, al doilea ajungând până la gradul de general în timpul războiului mondial din 1916 – 1918. Născut în 1873, Nonu (Ion), bunicul meu, a fost și el absolvent al Academiei militare, devenind colonel de artilerie, făcând parte, în 1916, din faimoasa divizie de la Cerna a generalului Dragalina. Printre alte hârtii, am surpriza să regăsesc, astăzi 2 noiembrie 2021, într-un vechi dosar adus de la București, un Ordin de zi (nr. 32), de acum un secol, unde este citat pe armată locotenent-colonelul Olteanu Ion din Regimentul I Artilerie, pentru „vrednicia“ cu care a știut să-și conducă unitatea în fața inamicului. „Dat astăzi 2 octombrie 1916...“. Printre



Autorii Memorandumului din 1892, condamnați în 1894

semnatari: comandantul Diviziei 1, general Dragalina. Luat prizonier în luptele crâncene din Munții Cerni (spre Olt), Nonu a fost internat în lagărul austro-ungar de la Sopronniék (în Ungaria), de unde a încercat, împreună cu ordonanța lui, să evadeze. Un martor ocular, camarad de arme și prieten, a descris deteriorarea lui fizică și psihică în lagăr: „Captivitatea a fost pentru el – avid de libertate și de mișcare în aer liber – o tortură... Tânjea din zi în zi. Eram, mi-aduc aminte, foarte îngrijorat de starea lui neexplicabilă. Cam slab de felul lui, însă bine legat, înalt, vioi și totdeauna bine dispus; dar deodată, în lagăr, fără să-l doară ceva, s-a simțit atins de o debilitate generală și cuprins de melancolie.“ A murit la Craiova în 1922, ca lider local al Partidului Poporului, înființat în 1920 de mareșalul Averescu, străduindu-se din răspuțeri să urgenteze împrăștierea soldaților țărani (printre alții, „tunarii lui“) care luptaseră eroic pe front și cărora li se datora victoria. Nonu a avut patru copii, un băiat și trei fete (cea mijlocie, Florica, a fost mama mea). Primului născut i-a dat numele de Horia, în

amintirea fratelui dispărut. Urmand și el tot cariera armelor, a luptat pe frontul din Rusia în Al Doilea Război Mondial, fiind grav rănit în ultimele luni ale conflagrației. Regimentul lui fiind decimat, a fost transportat de ordonanță până la liniile românești. Nemaifiind apt pentru front, a activat în spionajul militar. Supus ulterior la interogatorii tot mai dure de serviciile secrete ale ocupantului sovietic, a murit subit într-o noapte, în circumstanțe suspecte. S-ar părea că numele de Horia nu i-a purtat noroc.

Dintre cele patru fiice ale Adelinei și ale lui Constantin Olteanu, prima, Silvia (1864), s-a căsătorit la 18 ani cu Dan (Daniil) Barcianu (fiu al lui Sava Barcianu, pașoptist, prieten cu Bălcescu). Îl cunoscuse poate chiar în casa părintească, în salonul Adelinei, unde, după spusele lui Carada, se perindau toți ardelenii de vază care frecventau societatea craioveană. Născut la Rășinari, în octombrie 1847, ca fiu al preotului ortodox Sava Popovici-Barcianu și al Stancăi (născută Cioran, soră cu Șerban Cioran, tatăl preotului Emilian Cioran, deci bunic al filosofului Emil Cioran, născut tot la Rășinari în



Cu fostul ambasador al Germaniei la Moscova, Friedrich-Werner Graf von der Schulenburg, care avea să piară în ștreang

Niciodată nu am crezut că Aliații vor accepta chiar și un astfel de guvern interimar, pentru că ei refuză să facă distincția între germani „buni” și „răi”. Desigur, aceasta este o eroare fatală și probabil că vom plăti toți un preț greu pentru asta.

Joi, 20 iulie. Azi după-amiază, cu și Loremarie Schönborg stă-

team de vorbă pe scările de la birou, când a năvălit Gottfried Bismarck, roșu la față. Nu l-am văzut niciodată într-o astfel de stare de entuziasm. Mai întâi a tras-o deoparte pe Loremarie, apoi m-a întrebat ce planuri am. I-am spus că sunt incerte, dar mi-ar plăcea să plec de la AA cât de curând posibil. Mi-a spus

să nu-mi fac griji, că în câteva zile totul se va rezolva și toți vom ști ce se va întâmpla cu noi. Apoi, după ce mi-a cerut să vin cu Loremarie la Potsdam, cât de curând posibil, a sărit în mașină și dus a fost.

M-am întors în birou și l-am sunat pe Percy Frey, la Legația elvețiană, să îmi anulez întâlnirea cu el de la cină, pentru că am preferat să mă duc la Potsdam. În timp ce așteptam, m-am întors spre Loremarie, care stătea la geam, și am întrebat-o de ce era Gottfried în starea aceea. Să fi fost din cauza *Konspiration*? (toate acestea, în timp ce țineam receptorul în mână!). Ea a șoptit: „Da! De asta! S-a terminat. Azi dimineată!” Tocmai atunci a răspuns Percy. Încă ținând receptorul, am întrebat: „Mort?” Ea a răspuns: „Da, mort!”

Am închis, am prins-o de umeri și am valsat prin cameră. Apoi am luat niște hârtii, le-am aruncat în primul sertar și i-am strigat portarului că eram *dienstlich unterwegs* [plecate

oameni pe care îi suspectează că ar fi simpatizanți a ceea ce eu numesc *die Konspiration* [conspirația], dintre care mulți sunt deja profund implicați și oricum au dificultăți în a se feri de bănueli. Cumva, ea a reușit să afle și despre implicarea lui Adam, iar acum îi tot bate la cap, pe el și enturajul lui, motiv pentru care s-a ales cu porecla de „Lottchen” (după asasinul lui Marat, Charlotte Corday). Pentru mulți, ea este un adevărat risc de securitate. El mi-a spus că ea s-a plâns inclusiv că eu nu vreau să particip activ la pregătiri.

Adevărul este că există o diferență fundamentală de perspectivă între mine și ei toți: cum nu sunt nemțoaică, eu sunt preocupată doar de eliminarea diavolului. Niciodată nu am dat foarte multă importanță lucrurilor care se vor întâmpla după aceea. Fiind patrioți, ei vor să-și salveze țara de la distrugere totală, pregătind un fel de guvern interimar.

Gottfried von Bismarck-Schönhausen, în timpul procesului



Editura „Corint“ are în pregătire un volum foarte interesant de mărturii despre viața în Germania lui Hitler în timpul războiului și despre pregătirea complotului din 20 iulie 1944 (Magazin istoric, nr. 2/1967; 6/1980; 4/1995; 9/1997), care va purta titlul: *Jurnalele din Berlin, 1940–1945*. Însemnările unei prințese ruse. Autoarea (Missie, cum apare în jurnal) însemnărilor, revăzute și publicate de fratele ei, este o prințesă rusă, Marie Illarionovna Vassiltchikov. S-a născut la Sankt Peterburg, la 11 ianuarie 1917, și a murit la 12 august 1978, la Londra. A părăsit Rusia bolșevică în 1919, împreună cu părinții, alături de membri ai familiei imperiale Romanov evacuați de flota britanică. A urmat un exil petrecut în Franța, Germania și Lituania. După invadarea acestei din urmă țări de U.R.S.S., în 1940, s-a refugiat la Berlin. A ajuns să lucreze la Ministerul de Externe german (Auswärtiges Amt, AA). Nu a vrut niciodată să dezvăluie în ce măsură a fost implicată în pregătirile pentru complotul din 20 iulie, dar a fost o prietenă apropiată a unuia dintre complotiștii de frunte, dr. Adam von Trott zu Solz, care lucra și el în AA.

Vă propunem în continuare câteva fragmente din însemnările privind atmosfera din zilele complotului, semnificative pentru amatorismul care a caracterizat întreaga operațiune și mai ales pentru incapacitatea complotiștilor de a înțelege că pentru Germania nu exista altă cale decât capitularea. Aliații nu concepeau un acord cu „germanii buni“, care erau diferiți de „germanii răi“.

MĂRTURIE DESPRE 20 IULIE 1944

MARIE ILLARIONOVNA VASSILTCHIKOV

Însemnarea lui Missie: Toată această secțiune a fost scrisă în septembrie 1945, după note stenografiate la acea vreme.

Berlin, miercuri, 19 iulie. Am găsit obișnuitul grup, plus Adam Trott. Mai târziu, am făcut o plimbare lungă cu Adam. E foarte palid și încordat, dar pare bucuros să mă vadă. E îngrozit că Loremarie Schönburg [făcea parte din grupul de conspiratori străni în jurul contelui Gottfried von Bismarck-Schönhausen, strănepot al „Cancelarului de fier“ Otto von Bismarck – *n.red.*] s-a întors în oraș și e foarte nefericită din cauza neîncetărilor ei eforturi de a aduna laolaltă

*Missie,
la începutul
războiului*



o canapea și, arătând spre gâtul lui, a zis: „Sunt băgat până în gât.“ Părea îngrozit. Am vorbit în șoaptă. Vederea lui m-a făcut și mai nefericită. I-am spus asta. A zis că da, dar pentru mine era ca și cum mi-aș fi pierdut pomul favorit din livadă, în timp ce el pierduse tot ce sperase. A sunat interfonul: șeful nostru, dr. Six, voia să îl vadă. Am stabilit să ne întâlnim scara. I-am lăsat un bilet la secretară, spunându-i că voi aștepta telefonul lui.

Adam a sunat și am stabilit să ne întâlnim după 6 la Aga Fürstenberg. Ne-am adunat la Aga și am luat ceaiul pe pajiște. Tony Saurma și Georgie Pappenheim erau și ei acolo. Apoi ni s-a alăturat Adam. Fusese cu dr. Six, încercând să-l inducă în eroare. Era livid. M-am întors cu el cu mașina la casa lui și am stat la soare pe balcon, cât el s-a schimbat. Când Adam a reapărut, am stat afară și mi-a spus unele lucruri: Stauffenberg, a zis el, era un om minunat, nu doar foarte inteligent, ci și cu un dinamism și o vitalitate excepționale. A fost unul dintre puținii complotiști primit frecvent în prezența lui Hitler. Fusese de două ori cu bomba la Cartierul General Suprem, dar de fiecare dată se întâmplase ceva ori, fie Himmler, fie Goering ori vreun altul dintre cei pe care voia să îi omoare împreună cu Hitler nu participau la întâlnire, în ultima clipă. A treia oară când a fost convocat, le-a spus colegilor lui de conspirație că o va face, indiferent de circumstanțe. Tensiunea devenea prea mare pentru el și nu era de mirare. Dacă ar fi existat cineva care să tragă cu arma, tentativa ar fi reușit. Dar Stauffenberg avea un

handicap prea mare [își pierduse o mână – *n.red.*]... Adam a zis că odată cu el a pierdut cel mai apropiat prieten. Părea complet distrus.

Adam s-a întrebat cu voce tare dacă n-ar trebui să publice un articol în revista londoneză *Times*, să arate ce au reprezentat acești oameni. Nu am fost de acord cu ideea lui, deoarece reacția imediată în Germania ar fi că erau plătiți de inamic, iar acum, că dăduseră greș, opinia publică de aici va fi și mai puțin în favoarea lor.

Adam a continuat și mi-a spus că, la scurt timp după ce Franța a fost înfrântă, în 1940, a primit o scrisoare de la vechiul lui prieten lord Lothian (care la vremea aceea era ambasador britanic la Washington), prin care îl îndemna să lucreze la o reconciliere între Germania și Anglia. Lui Adam nu i-a fost foarte clar dacă Lothian avea în minte doar o Germanie non-nazistă (desigur, cunoștea ura lui Adam pentru regim). Dar

pentru el ideea oricărei posibile „înțelegeri“ între cele două țări, cât Hitler se afla încă la cârmă, era atât de oribilă, încât nu a pomenit niciodată nimănui de existența acelei scrisori. După aceea, a zis el, s-a întrebat adesea dacă nu greșise.

Insemnarea lui *Missie* (septembrie 1945): Adam nu mi-a explicat niciodată adevărata natură a activităților lui. Știam doar că toate călătoriile lui în străinătate – în Elveția, în Suedia –, deși făcute mereu sub un pretext oficial, aveau legătură cu neobositele lui eforturi de a crea o platformă pentru discuții de pace cu Aliații, odată ce „evenimentul“ (asasinarea lui Hitler) va avea loc.

El credea sincer că, atunci când vor avea în față un guvern german „decent“, Aliații vor fi mai puțin intransigenți. Am încercat adesea să îi risipesc aceste iluzii și am tot insistat că unicul lucru foarte important era eliminarea fizică a lui Hitler



Coperta
ediției
în limba română

cu treburi oficiale] și am fugit spre stația Zoo. În drum spre Potsdam, mi-a șoptit detaliile și, cu toate că era compartimentul plin, nici măcar nu am încercat să ne ascundem entuziasmul și bucuria. Contele Claus Schenk von Stauffenberg, colonel din Marele Stat Major, pusese o bombă la picioarele lui Hitler, în timpul unei conferințe de la Cartierul General Suprem din Rastenburg, în Prusia Orientală. Explodase și Hitler era mort.

Până să ajungem la Regierung, în Potsdam, trecuse de ora 6. M-am dus să mă spăl. Loremarie a urcat repede. Au trecut doar câteva minute și am auzit pași târâți și a intrat ea: „Tocmai a fost un anunț la radio: un anume conte Stauffenberg a încercat să-l omoare pe Führer, dar providența l-a salvat...”

Am luat-o de braț și am alergat în sus pe scări. Am găsit familia Bismarck în salon, Melanie cu o expresie afectată, Gottfried patrulând în sus și-n jos. Îmi era teamă să mă uit la el. Tocmai se întorsese de pe Bendlerstrasse și tot repeta: „Nu e posibil! E un truc! Stauffenberg l-a văzut mort!” „Ei” puneau în scenă o comedie și aduceau dublura lui Hitler, să meargă mai departe.

Ea [Melanie, soția lui Gottfried – *n.red.*] a început să geamă: Loremarie l-a atras pe Gottfried în asta; ea îl bătuse la cap ani la rând; dacă era ca el să moară acum, ea, Melanie, avea să rămână cu trei copii; poate că Loremarie își permitea luxul acela, dar cine avea să rămână fără tată?

Gottfried s-a întors în cameră. Nu reușise să dea de Helldorf, dar avea vești: principala



*Adam von Trott zu Solz,
în boxa acuzaților*

stație radio fusese pierdută; insurgenții pusese mână pe ea, dar nu reușiseră să o facă să funcționeze, iar acum ajunseseră din nou pe mâinile SS. Oricum, școlile de ofițeri din suburbii preluseră armele și acum mășăluiau spre Berlin. Și, categoric, o oră mai târziu, am auzit tancurile de la școala de instrucție Kramnitz trecând prin Potsdam, în drum spre capitală. Am stat la geamuri, privindu-le trecând și rugându-ne. Nimeni de pe străzi, care, practic, erau pustii, nu știa ce se întâmpla. Gottfried tot insista că el nu putea să creadă că Hitler era nevătămat, că „ei” ascundeau ceva...

În zori, am auzit tancurile din Kramnitz trecând din nou; se întorceau în cazărmi, fără să fi făcut nimic.

Vineri, 21 iulie. La micul dejun, am aflat că Gottfried și Melanie Bismarck plecaseră la Berlin cu mașina (probabil, să se întâlnească cu Helldorf).

Loremarie Schönborg arăta ca o moartă. Eu m-am întors la Berlin singură, lăsând-o în pat. Noi încă nu ne dădeam seama de amploarea dezastrului și de pericolul îngrozitor în care eram cu toții.

După doar puțin timp la birou, m-am dus la Maria Gersdorff. Era disperată. Contele Stauffenberg, mi-a spus ea, a fost împușcat ascară, la cartierul general al Comandamentului Armatei, pe Bendlerstrasse, împreună cu aghiotantul lui, tânărul Werner von Haeften. Generalul Beck, pe care plănuiseră să îl facă șef de stat, se sinucisese. Generalul Olbricht, un alt complotist important, care îl înlocuise pe ezitantul general Fromm ca șef al Ersatzheer [Armata de rezervă – *n.red.*], fusese împușcat cu ceilalți.

Sâmbătă, 22 iulie. Se zvoneste că soția lui Claus Stauffenberg și cei patru copii au fost omorâți. Născută baroneasă von Lerchenfeld, ea era fina mamei, întrucât părinții ei au trăit în Lituania rusă, înainte de Primul Război Mondial.

Când am intrat în biroul lui Judgie Richter azi-dimineață, l-am găsit pe Haeften cel mai mare, Hans-Bernd (fostul nostru șef de personal), stând la biroul lui, mâncând cireșe dintr-o pungă de hârtie. Iar fratele lui a fost împușcat ieri, ca un câine! Mi-a zămbit și a vorbit de parcă nu se întâmplase nimic. Când a ieșit, l-am întrebat pe Judgie dacă știa despre fratele lui. Judgie a zis că da.

M-am dus în biroul lui Adam. L-am găsit cu una dintre asistentele lui, care a plecat în scurt timp. Adam s-a trântit pe

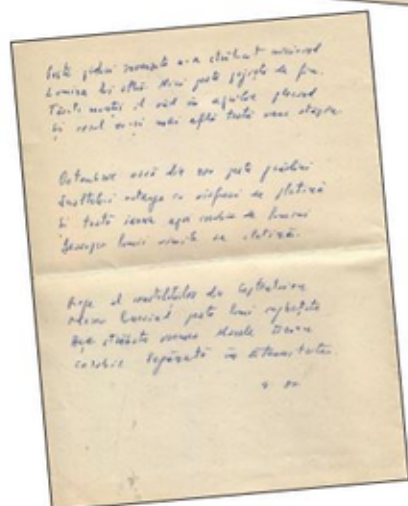
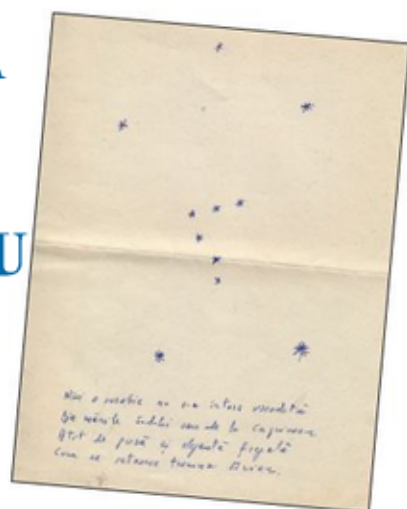
POETUL GEO BOGZA ȘI MENTORUL SĂU, ĂSTRONOMUL NICOLAE COCULESCU

MAGDA STAVINSCHI

Câteva versuri și stele din constelația Orion însoțeau felicitarea pe care scriitorul Geo Bogza (1908 – 1993) i-o trimite astronomului Călin Popovici (1910 – 1977) la 12 aprilie 1971, de ziua cosmonauticii: „Nici o corabie nu s-a întors vreodată/ Din mările Sudului sau de la Capricorn/ Atât de pură și elegantă fregată/ Cum se întoarce toamna Orion/ Peste ziduri înverzite n-a strălucind nîcîcînd/ Lumina lui albă. Nici peste pajiști de fîn./ Tăcut, munții îl văd în aprilie plecînd/ și cerul nu-și mai află toată vara stăpîn./ Octombrie urcă din nou peste grădini/ Înaltele-i catarge cu vîrfuri de platină/ și toată iarna apoi corabia de lumină/ Deasupra lumii uimite se clatină./ Rege al constelațiilor din Septentrion/ Mereu lunecînd peste lumi înghețate/ Așa străbate vremea Marele Orion/ Corabie legănată în Eternitate.”

Cînd am citit pentru prima dată această dedicație m-am gîndit că pe cei doi îi lega o prietenie. Erau amîndoi aproape de aceeași vîrstă, aveau poate și amintiri comune legate de orașul Galați. Acolo s-a născut Călin Popovici, acolo a urmat Geo Bogza Școala de Marină (între anii 1921 și 1925).

Dar iată că era mult mai mult decît atât.



Poezii adresate de Geo Bogza, un îndrăgostit
de astronomie și de frumusețea cerului,
astronomului Călin Popovici
(imaginea din pagina următoare),
de Ziua cosmonauticii, 12 aprilie

nimic altceva. Cred că evenimentele care au urmat mi-au dat dreptate...

Marți, 25 iulie. Azi l-am sunat devreme pe Adam Trott acasă; încă era bine. Dar mai târziu, când m-am oprit pe la biroul lui, nu era acolo, doar secretara lui era – o fată drăguță, care mi-e prietenă –, cu o expresie speriată pe față. Am luat prânzul în grabă la Maria Gersdorff apoi m-am întors la birou. De data asta, secretara lui Adam a încercat să mă scoată din biroul lui. Am trecut pe lângă ea și am intrat. La birou, un bărbat scund în haine civile se uita prin sertarele lui. Un altul era tolănit pe fotoliu. Porcul! M-am uitat mai bine la ei, să văd dacă aveau ceva la butoniere, dar apoi mi-am amintit că își poartă ecusoanele Gestapo pe interior. Am întrebat-o pe secretară ostentativ: „Wo ist Herr von Trott? Noch immer nicht da?“ [„Unde este domnul Trott? Încă nu e aici?“] Amândoi au ridicat privirile. Când am ieșit cu ea din încăperea, s-a uitat la mine implorând și și-a pus degetul pe buze.

Am urcat scările câte trei odată și am năvălit în biroul lui Judge Richter. Am zis că trebuie făcut ceva imediat, să îl împiedicăm pe Adam să se întoarcă la birou, pentru că Gestapoul îl percheziționa. Judge s-a uitat neputincios la mine și a zis: „E prea târziu. L-au luat la prânz. Din fericire, Alex Werth era cu el și s-a dus cu mașina în spatele lor și să sperăm că în curând se va întoarce cu vreo explicație pentru arestarea lui Adam.“ Evident, Judge încă nu bănuiește nimic. A povestit că Adam participase la ședința

zilnică de la biroul AA de pe Wilhelmstrasse. Între timp, Gestapo a intrat în biroul lui și a întrebat unde este. Secretara a încercat să se ducă să îl prevină, dar nu au lăsat-o să iasă din încăperea. El căzuse direct în capcană. Deocamdată, dr. Six pare interesat de eliberarea lui; și-a trimis aghiotantul să afle care sunt acuzațiile. Dar mă îndoiesc că își va menține această atitudine.

Joi, 27 iulie. Judge Richter mi-a spus azi că situația lui Adam Trott s-a înrăutățit. Anchetatorul responsabil, cel care verifică probele, i-a confirmat aghiotantului lui dr. Six că au fost găsite liste. Adam urma să fie subsecretar de Stat pentru Afaceri Externe! Six pare să fie încă parțial înclinat să încerce să îl scoată de acolo. Alex Werth îl bate la cap cu asta zi și noaptea. Cel puțin deocamdată nu înrăutățește situația lui Adam. Ei speră să obțină intervenția unei puteri străine neutre, dar eu cred că asta l-ar pune în pericol și mai mult.

Marți, 8 august. Nu înțelegem nimic de la radioul Aliaților: continuă să tot numească oameni care, spun ei, au luat parte la complot. Și totuși, unii dintre aceștia nu au fost implicați oficial.

Îmi amintesc că l-am avertizat pe Adam Trott că se va întâmpla asta. El a tot sperat într-un sprijin al Aliaților pentru o Germanie „decentă“, iar eu i-am tot spus că în acest moment ei sunt porniți să distrugă Germania, orice fel de Germanie, și nu se vor opri să facă deosebirea între germanii „buni“ și germanii „răi“.

Vineri, 18 august. Am înnotat dezbrăcați în lac. Viața noastră se scurge în acest fel aparent liniștit, dar tot timpul angoasa este ca o centură metalică în jurul capului și se strânge neîncetat, tot mai tare. Concediul meu, care presupun că mi-a făcut bine fizic, se termină în trei zile. Mă simt ciudat de ușurată, deoarece tăcerea de aici e uneori insuportabilă. Uneori e dificil și cu părinții, care nu dau dovadă de multă înțelegere, probabil pentru că ei nu știu nimic, dar încep să bănuiește ceva, sunt îngrijorați pentru mine și insistă să afle mai multe. Iar eu nu le spun destule, să nu îi supăr, și asta înrăutățește lucrurile.

Numărul exact al celor executați pentru că ar fi avut legătură cu complotul din 20 iulie rămâne un subiect controversat chiar și azi. Potrivit surselor naziste oficiale, cei arestați după lovitură au fost aproximativ 7.000. În 1944, au fost executați 5.764 și încă 5.684, în cele cinci luni din 1945 rămase din guvernarea nazistă. Dintre aceștia, între 160 și 200 au fost implicați direct în complot. Printre ei: 21 de generali, 33 de coloneli și locotenent-coloneli, doi ambasadori, șapte diplomați de rang înalt, un ministru, trei secretari de Stat, șeful Poliției Criminale și o serie de înalți oficiali, guvernatori de provincii și șefi de poliție.

Autoarea însemnărilor a reușit până la urmă să fugă la Viena, apoi în zona de ocupație americană. S-a căsătorit în 1946 cu un ofițer de informații american, cu care s-a stabilit după război la Paris. Au avut patru copii. ■



La Moși, în 1934. Scriitorul Geo Bogza, între poetul Gherasim Luca și pictorul Jules Perahim
(sursa: www.modernism.ro)

Despre activitatea destul de urâtă a Directorului Observatorului Meteorologic (în care am ghicit pe Oteteleșanu), din a cărei cauză astronomia în România lăncezește. De multe voiajuri pe care le-a făcut pe mare. Despre expediția în Senegal [*Magazin istoric*, nr. 2/1967], pentru a observa eclipsa de Soare de la 16 aprilie 1892 [corect, 1893 – n.n.] și îmi arată fotografii. De scrisoarea pe care a primit-o de la Patriarhul din Constantinopol ca să fixeze Paștele pe 50 de ani și de încurcătura cu calendarul. Apoi despre băiatul lui de la Paris și cele două moșii din Oltenia la care mă invită la vară.

Am stat acolo aproape două ceasuri. Când am plecat eram uluit și fericit. De pe Calea Victoriei am cumpărat *Tratatul de Astronomie* [N. Coculescu, *Tratat Elementar de Astronomie*, București, 1903, 1923 – n.n.], pe care nu-l găsisem la Constanța.

Într-adevăr, după ce a locuit o perioadă la Observator, în strada Cuțitul de Argint nr. 5, Coculescu se mută în frumoasa casă din Piața Amzei nr. 8. După naționalizare, va locui în apartamente total improprii, mai întâi pe Bd. Catargiu 16A, apoi în str. Constantin Daniel 19. În Piața Amzei s-a născut, în 1902, și fiul său, Șerban Coculescu, cunoscut sub numele de Pius Servien, unul dintre fondatorii esteticii și lingvisticii matematice.

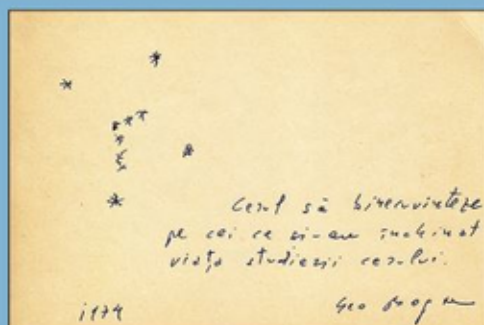
Nicolae Coculescu a fost primul român care a participat la o expediție științifică internațională, asociindu-se colegilor francezi la studierea eclipsei totale de Soare din 16 aprilie 1893, pe care o observă în Senegal. Fotografiile sale se păstrează și astăzi la Serviciul Colecții Speciale de la Biblioteca Națională a României.

A fost, într-adevăr, preocupat de calendar (stil vechi și nou) și de data celebrării Paștelui. Coculescu a avut două moșii, la Constantinești (jud. Olt) și Mălăești (jud. Dolj). Lângă biserica de la Constantinești se află mormântul soției sale, Lucreția Coculescu (n. Popp).

Impresiile despre Coculescu continuă. Tot timpul se gândește

„la Observatorul astronomic, unde se putea face astrofizică. [...] Domnul Coculescu este un om mare și bun, el nu mă va lăsa să mă pierd în lumea celor fără niciun țel“. Se pare că influența astronomului va fi mult timp de acum înainte puternică asupra adolescentului Geo Bogza: „Măine trebuie să fiu la școală. Mă voi duce cu fruntea sus, sfidând mizeria care altădată mă făcea să plâng. Voi avea prilejul să văd și mai bine contrastul dintre două lumi.“

Nu uită însă nici de conflictele pe care Coculescu i le relatase privind relația acestuia cu Oteteleșanu în urma separării în 1920 a meteorologiei de astronomie (*Magazin istoric*, nr. 12/2014, 11/2020). Așa se face că la un moment dat scrie: „Ziarul științelor publică un concurs. Nu am vrut să răspund pentru că directorul lui este Oteteleșanu, din a cărei pricină mai am de stat câțva timp la școală, în loc să mânuiesc ecuatorialul cel



„Cerul să binecuvânteze pe cei care și-au închinat viața studiilor cerului“

Geo Bogza, 1974



Dezlegarea vine din filele jurnalului scriitorului: Geo Bogza, *Jurnal de copilărie și adolescență*, Editura Cartea Românească, 1987. În prefața pe care a scris-o în ziua Echinoxului de primăvară a anului 1987, spune că prima filă a jurnalului poartă data de 21 mai 1923 (abia împlinise 15 ani). Primii ani sunt evocarea aproape obsesivă a „tărâmului visat în copilărie, care a fost cosmosul în totalitatea lui“. L-a îndrăgit pentru tot restul vieții, pentru că nu i-a putut face niciodată... vreun reproș. I-a „guvernat cea mai lungă parte a vieții“. Și paginile consemnează una câte una aventurile primilor ani, multe cu totul surprinzătoare pentru mine.

PRIMA LUI ECLIPSĂ DE LUNĂ

Este adevărat că un tânăr care-și petrece ore, zile sau chiar luni pe coverta unui vapor, sub bolta înstelată, în minunăția cerului clar de deasupra apelor mărilor, nu poate să nu se întrebe ce este acolo, sus, de unde vine acest miracol care se numește cosmos.

Geo Bogza abia împlinise 16 ani când trimite o scrisoare la Societatea Astronomică Română, întemeiată de Victor Anestin chiar în 1908, anul nașterii poetului. Numai nouă zile mai târziu află că a devenit membru. „Rar am avut o astfel de bucurie ca astăzi. Când am desfăcut plicul mâinile îmi tremurau. Eram sigur de un răspuns negativ. Pentru că eram în clasă, de teamă ca nu cumva

să zărească răspunsul și alt elev, am cerut voie la spălător. Aici cu lăcomie în ochi am parcurs rândurile. De bucurie nici nu mai știam ce să fac. Am venit în clasă și am rămas cu ochii ficși în curtea Țiglinei. Dar gândul meu rătăcea prin locuri pe unde nu mai rătăcise niciodată.“

O emoție atât de mare va fi desigur însoțită de cunoașterea cerului, a fenomenelor astrale, dar și a matematicii (orele de trigonometrie i se par foarte plăcute). La 13 august 1924, ora 22.20, observă de la Calafat prima eclipsă de Lună, despre care aflase din ziarul *Dimineața*. Urma să trimită impresiile la *Almanahul științei*.

Începe anul 1925 cu tristețe, frământat de tot felul de gânduri. Are totuși „o rază de speranță. Observatorul Astronomic“. La 24 februarie se hotărăște să-i scrie lui Nicolae Coculescu (1866 – 1952), directorul Observatorului Astronomic. De aici începe o relație neobișnuit de apropiată între viitorul scriitor și astronom.

Dacă ne gândim că Nicolae Coculescu era din 1908 directorul Observatorului, pe care a trebuit să-l construiască de la zero (clădiri, aparate, personal calificat etc.), că mai avea de ținut lecții la Facultatea de Științe, trebuia să scrie cursuri, să continue propriile cercetări începute cu succes la Paris, că avea și multe probleme familiale, ne întrebăm ce impresie trebuie să-i fi lăsat adolescentul Geo Bogza, încât să-i dedice ore întregi din timpul său atât de prețios și să-i facă chiar confidențe, el, un om atât de sobru, atât de retras (*Magazin istoric*, nr. 7/2016).

O ÎNCÂNTĂTOARE VIZITĂ DE DOUĂ CEASURI

Dar iată că la 23 martie 1925 Geo Bogza notează în Jurnal: „Am plecat din Constanța pentru a-l vizita pe d-nul N. Coculescu. La 15h 20m soseam cu inima zvâcnind în fața casei cu nr. 8 din Piața Amzei. Apăs pe soneria electrică și nici nu știu cum ajung înăuntru. Din fugă, pe când mă dezbrăcam, observ o umbrelă pusă la uscat și o pereche de galoși. Ciocăn la ușă și intru. Un bărbat se ridică de la birou și vine câțiva pași spre mine întinzându-mi mâna. Zâmbind, îmi oferă loc în fața biroului. M-a impresionat figura lui maiestruoasă. Amândoi ne uităm curioși unul la altul.

Eu i-am spus foarte puțin despre școală și de ce vreau să o părăsesc. Apoi vorbește dânsul.

PROVOCARE LA DUEL PROTAGONIST, NICOLAE IORGA

DANIELA STANCIU

Arhiva Academiei Române este, de departe, cea mai caldă, vie și autentică sursă de cunoaștere a istoriei Bibliotecii Academiei și a celor care au trudit în ea, pentru a o face „templul culturii naționale și păstrătoarea tezaurului rămas din trecuta viață a neamului“, după cum spunea Ioan Bianu în 1910.

Arhiva Academiei Române, păstrătoarea Fondului Biblioteca, reprezintă însăși istoria acestei instituții, de vreme ce documentele ce o alcătuiesc poartă ilustrele semnături ale personalităților ce i-au trecut pragul, atât în calitate de donatori, cât și ca cititori sau angajați.



Cei doi protagoniști:
Ilarie Chendi și Nicolae Iorga

Una dintre aceste personalități a fost Nicolae Iorga, istoricul, cercetătorul, scriitorul, ziaristul, omul politic, academicianul, personalitate complexă prezentă prin activitatea sa prodigioasă în societatea românească timp de jumătate de secol.

A lăsat o operă istorică valoroasă, de mare întindere, din diverse domenii: monografii de orașe, de domnii, istoria armatei, istoria bisericii, a comerțului, literaturii, tipăriturilor. Considerând că „un popor care nu-și cunoaște istoria este ca un copil care nu-și cunoaște părinții“, a scris și publicat *Istoria Românilor* în zece volume.

Suflet nobil, dar cu temperament vulcanic, manifestat în vorbe și gesturi, și cu slăbiciuni omenești, a fost protagonistul unor întâmplări mai puțin cunoscute marelui public, dar savuroase prin dramatismul lor și comice prin desfășurarea alertă a dialogului.

Una dintre aceste situații, așa cum este ea descrisă detaliat în filele 198 – 199 din Dosarul 1/1906 – 1907 aflat în Arhivele Academiei Române, Fondul Biblioteca, de bibliotecarul sălii manuscrite, Ilarie Chendi, critic literar, este confruntarea acestuia cu Nicolae Iorga.

În ziua de 19 ianuarie 1907, liniștea dintre zidurile lăcașului de cultură a fost tulburată de cearta zgomotoasă a celor doi. Pornind de la acuzații reciproce de furt intelectual referitor la publicarea unui articol semnat de un anume sublocotenent Pamfil, cele două personalități ajung la o discuție aprinsă.

Ultima pagină a raportului,
cu semnătura lui Ilarie Chendi

„Pe drumul acesta, domnule bibliotecar, s-a
făcut o mare greșală în înțelegerea și
interpretarea al ei, d. l. N. Iorga are dreptul
să-și facă în viața sa orice alegere, dar
nu are dreptul să-și facă alegerea altor oameni.
Dacă se arde să se facă o alegere, să se facă
o alegere bună, să se facă o alegere bună.
907. H. Chendi
Bibliotecar

„(N. Iorga) – Domnule, dta ai scris informația asta?

(I. Chendi) – Domnule Iorga, vă fac înaintea de toate atent că eu sunt aici în serviciu și nu aici este locul pentru asemenea explicații [...]

Deodată [Iorga] sare de pe scaun și apropiindu-se de mine, strigă:

(N. Iorga) – D-ta, te bați în duel?

(I. Chendi) – Depinde de împrejurări – răspund eu.

(N. Iorga) – Să știi, că eu am venit aici să-ți dau palme și să te omor, cu toate că am șase copii, dar mi-e milă...

(I. Chendi) – Aici sunt și eu, dle Iorga, și nu era să mă las – răspund eu.

(N. Iorga) – Vedeam eu, cine era să scape viu dintre noi – răspunde d-sa și după ce-mi mai adresează câteva amenințări se retrage în sala de lucru a cititorilor.“

Intervenția lui Ion Bianu pentru a calma spiritele i-a atras amenințarea cu provocarea la duel. Au fost martori la scenă Vințilă Brătianu și Radu Rosetti, care studiau și ei în sala de lectură.

Deși duelul nu s-a consumat, întâmplarea l-a determinat pe Ioan Bianu, director al Bibliotecii, la 23 ianuarie 1907 (fila 197 din Dosarul 1/1906 – 1907) să i se adreseze secretarului general al Academiei să ia măsuri pentru ca procesul de cercetare a documentelor în sălile de lectură, unde zilnic sunt 30

– 40 de cititori, să se desfășoare într-un mod civilizat: „Cred că trebuie să se iea o dispozițiune spre a se garanta liniștea acelor cari lucrează pentru știință în localul Academiei.“

Nicolae Iorga a continuat să fie un cititor fidel al Bibliotecii, dar și să provoace nenumărate alte incidente ce stau mărturie caracterului său năvalnic. ■



Astronomul Nicolae Coculescu,
pe care scriitorul l-a venerat

nou, comandat la Paris de N. Coculescu.“

Într-adevăr, ecuatorialul, comandat în 1908, va fi instalat în 1912, mult înaintea lunetei meridiene. Astăzi cele două instrumente fac parte din „Patrimoniul mobil național“, categoria „Tezaur“.

SPRE POEZIE, VIA ASTRONOMIE

Îl revede pe Coculescu la locuința acestuia din Piața Amzei vara, la 22 iunie 1925. Și de data aceasta impresiile sunt puternice: „După această întâlnire de la care nu așteptam nimic, încet, încet ideile mi se limpezesc. Încep iarăși să sper...“ Pleacă liniștit de la el și nu cu mâna goală, ci cu volumul de debut (1920) al lui Pius Servien, *Curgând clepsidra*.

La 7 august pleacă la Mălăești, apoi la Constantinești.

Coculescu s-a ținut de cuvânt și i-a trimis o scrisoare de invitație la care răspunde entuziasmat. „Îl ascult pe dl. Coculescu ore întregi. Povești și lucruri interesante.“ Câtă afecțiune trebuie să se fi creat între astronom și viitorul poet, încât, copleșit de problemele astronomice și ale familiei lui, Coculescu să îi dedice atâta timp, mărturisindu-i

chiar că vrea să treacă la catolicism, ceea ce a și făcut de altfel în acel an, la 20 octombrie?

Geo Bogza rămâne și pentru sărbătorirea lui Coculescu pe 12 august. Împlinea 59 de ani. N. Coculescu se născuse la 31 iulie, adică 12 august pe stil nou.

Filele jurnalului se aștern una după alta, dar fără prea mult spor: „Ce fel de «jurnal» este acesta? La dl. Coculescu aș fi avut de scris pagini întregi într-o zi.“

Trecuse aproape un an de când s-a gândit la Observatorul Astronomic și i-a scris lui Coculescu. Se gândește mereu la el, admirând cerul înstelat și „Orion în toată strălucirea“. Se gândește chiar să publice tot ce a „scris până acum în *Biblioteca Dimineața*, cu ajutorul d-lui Coculescu, pentru ca prima mea încercare să fie legată de numele acestui om atât de bun“.

Timpu curge ca în clepsidra lui Pius Servien, dar poezia pare să-l atragă din ce în ce mai mult. S-a trezit într-o dimineață „cu «un gând fericit pentru poezie». Realizarea ei, forma ei ar trebui să fie o astronomic. E o legătură între poezia gândită de mine și astronomic“. Gândurile astea îi aduc numai fericire.

O nouă vizită la Coculescu la 24 noiembrie 1927, la mai bine de doi ani de când nu-l mai văzuse, îl face să noteze iar o „convorbire plăcută“. Pleacă și cu o carte nouă scrisă de Pius Servien, *Introducere la un mod de a fi*.

5 aprilie 1929: „La nouă scara ics afară din oraș și intru în farmecul unui basm. Lună și o tăcere imensă. Ce nenorocire dacă ar fi plouat. Mă îmbăt de frumusețea nopții.“ Din nou cer și poezie, farmec și cunoaștere.

Anul 1930 marchează la Bogza începutul „Conflictului cu aventura terestră“. La 4 noiembrie notează că sentimentul existenței sale cosmice devine tot mai profund. „Simt stelele încrustate în carnea mea, dar nu mă dor, ci îmi produc o altă senzație, mai substanțială, un gust de materie, de eternitate. Eu, eu personal, nu mă mai simt.“

Cursul vieții se schimbă, maturitatea își spune cuvântul, dar, așa cum am văzut încă de la început, rămâne un îndrăgostit de stele, de „regina științelor“, Astronomia.

Jurnalul continuă fără să mai apară și alte note despre astronomie sau despre mentorul său, astronomul Nicolae Coculescu. Este adevărat că în 1937 acesta era deja pensionat, iar viața era din ce în ce mai complicată în România. ■



Zoe Bengescu

*Ecaterina
Iorga,
născută
Bogdan*



*Alexandrina
Gr. Cantacuzino*



*Maria Știrbey,
născută Ghica-Comănești*



ALBUM ISTORIC

Consacrăm planșele numărului din luna martie unor chipuri de femei din trecutul nostru.



*Regina Maria
la revenirea
în București,
1 decembrie 1918*



*Irina Marghiloman,
născută Izvoranu,
mama lui Alexandru Marghiloman*



Elena Cornescu, născută Manu



Zoe Gr. Romniceanu

*Ana Elisabeta Brâncoveanu,
contesă de Noailles*



Martha Bibescu



Adina Take Ionescu



*Jeanne
R. Rosetti,
născută
Știrbey,
soția lui
R.R. Rosetti*



*Elena Perticari (dreapta),
născută Davila,
și Zoe Rosetti Bălănescu,
născută Cornescu*



Suzi A. Socec

perativului resetării sistemice să se impună chiar și celor mai înfocați apărători (și componenți) ai oligarhiei. Dar nici această *jacquerie* modernă, care a făcut limpede că „așa nu se mai poate“, nu a fost suficientă, ci a trebuit să vină extraordinara încercare a Marelui Război din 1914 – 1918, pentru ca schimbarea să devină realitate, și atunci după multe, ciudate și întortocheate pertractări politicianiste.

O scurtă zăbavă asupra șocului administrat sistemului politic românesc de răscoala țărănilor din 1907 are a evidenția și un alt fapt. Anume, că imperativul transformării din temelii a țării odată internalizat de vârfurile sistemului, a fost aplicată o strategie, de cele mai multe ori încununată de succes, de întârziere a înfăptuirii reformelor necesare, astfel că ceea ce devenise clar că este de făcut deîndată în 1907 să mai aștepte încă 16 ani (reforma agrară), tot atâția cât a fost nevoie și în cazul votului universal (oricum incomplet, căci nu a fost acordat și femeilor).

Vechiul Regat a intrat în Marele Război în august 1916, dar părțile națiunii aflate în componența celor două mari imperii vecine, Rusia țaristă (Basarabia) și Austro-Ungaria (Transilvania, Banatul și Bucovina) au cunoscut rigorile acestui prim conflict generalizat al erei industriale încă de la declanșarea lui (iulie 1914). În 1916, în august, armata română, aliata forțelor Antantei (Franța, Anglia, Rusia), a declanșat o ofensivă victorioasă în Transilvania, dar a



Alexandru C. Constantinescu,
„omul afacerilor necurate“,
era poreclit „Porcul“

trebuit să amorseze o retragere precipitată, ca urmare a unui atac germano-bulgar din sud (septembrie – noiembrie; *Magazin istoric*, nr. 11/2006), iar în decembrie 1916 trupele inamice au ocupat Muntenia și Dobrogea. Retragera în Moldova a armatei și autorităților statului român, în frunte cu regele, a fost o pagină tristă și plină de învățăminte, atunci când vrei să ții seama de ele,

din istoria noastră modernă. Cu ajutorul Aliaților, îndeosebi al Franței, care a acordat un sprijin militar substanțial, deplasând rapid o Misiune Militară, în apriga iarnă din 1916 – 1917 a fost construită o nouă forță militară națională capabilă să declanșeze o revanșă întremătoare a morallui și pentru atingerea idealului unirii. Ofițeri francezi cu substanțială experiență de război au fost atașați unităților militare românești pentru a grăbi refacerea armatei și intrarea ei în luptă.

Misiunea Militară franceză, condusă de generalul Henri Berthelot, a jucat, așa cum evidențiază retrospectiva istorică, un rol însemnat, ofițerii ei înfrând în contact nu doar cu militarii, ci și cu politicienii români. Nu a fost greu ca Aliații, militari obișnuiți după anii de război cu rigoarea și descrierea nealterată a realității, să vadă starea sistemului politic românesc. Un raport trimis la Paris eșaloanelor politice superioare, în ianuarie 1917, consemna

Confruntare în 1907, la Comănești,
între armată și țăranii răsculați,
ilustrație de epocă



Vă propunem, de câteva numere (Magazin istoric, nr. 12/2021, 1, 2/2022), o incursiune în originile „statului paralel” la români. Izvorât dintr-o moștenire istorică specifică, el s-a conturat și dezvoltat și pe fondul lipsei de voință a elitei politice de a-l schimba și pe cel al lipsei unei societăți civile care să i se opună.

„VIZIRATUL” CA SISTEM POLITIC ÎN ROMÂNIA MODERNĂ

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Așadar, matricea genetică a sistemului politic modern din România a fost generatoarea unei democrații imperfecte, dar și în continuă prefacere și consolidare. Ceea ce mina acest sistem politic era secretarea – din cauza condițiilor particulare ale formării statului român modern – a două trăsături gravate inițial și care au avut o durată lungă. Anume, existența unei oligarhii, expresia dominației în secolul XIX și apoi aproape un



„Vizirul” Ion I.C. Brătianu și supușii

pătrar din secolul următor a unei clase latifundiare (boierești), proprietară a marilor moșii, și, alături de rezervele de petrol, principalul rezervor de bogăție națională, și camarila („oculta”), ambele pe fondul unui sistem politic de tip „vizirat”. Reamintesc faptul că aceasta a fost denumirea dată în epocă de iluștri cunoscători ai mecanismelor „viziratului”, între care Titu Maiorescu și Nicolae Iorga.

Schimbarea acestei paradigme sistemice nu putea fi amânată prea mult, iar semnele transformării ei n-au întârziat să apară. Dacă

în Rusia țaristă înfrângerea în războiul cu Japonia și revoluția din 1905 au fost resortul unei schimbări, acceptate la vârf, a absolutismului pe

liniile unui parlamentarism de evoluție condiționată, în România a fost nevoie de șocul răscoalei țărănești din 1907 pentru ca evidența im-

Principală preocupare a acestei oligarhii este stoarcerea în beneficiul ei a bogățiilor țării, în acest scop fiind realizată subordonarea statului și principalelor lui instituții, nicidecum bunăstarea locuitorilor și construcția unei infrastructuri eficiente de comunicații, a unor sisteme viabile de sănătate, educație și propășire socială.

listica liderilor liberali reacția față de această atitudine glacială a diplomaților și militarilor francezi de rang înalt de la Iași privindu-l pe „vizir”, vei avea surpriza să constăți că ea consta în hiperbolizarea calităților „șefului” liberal, sublinierea capacității lui nelimitate de a fi atotputernic. „De fapt, Brătianu – scrie I.G. Duca – domina tot Consiliul și își impunea voința fără greutate. Avea o deosebită dexteritate în a mînu pe colaboratorii săi conservatori. Știa minunat să netezească asperitățile și să evite jignirile și le face pe toate cu aristocratică dezinvoltură. Principalul, adică buna funcționare a colaborării, era dobândit.” De reținut că Duca descrie gestionarea țării în perioada cea mai grea a lunilor ianuarie – iunie 1917, când situația armatei române și a populației din teritoriul liber al Moldovei era extrem de dificilă, în unele momente fiind luată în calcul chiar trecerea în împărăția rusă, astfel că știința „minunată” a compromisului, „aristocratica dezinvoltură”, „deosebita dexteritate” evidențiate de șeful liberal nu fac altceva decât să dezvăluie în memorialist un membru al „oculte”, temător de răspunderea colectivă și de judecata contemporanilor și a urmașilor.

Dar analiza chirurgicală a Alianților a reflectat cu sinceritate adevăratele realități. Indiscutabil că Franța, care se pregătise decenii pentru revanșa înfrângerii din 1870, își planificase cu rigoare și politica în Estul Europei după conflictul mondial, scontând o victorie în ansamblul acestuia. În această planificare a organizării postbelice imaginată, în final chiar realizată, România ocupa un rol important. Într-un raport înaintat de contele Saint Aulaire, în februarie 1917, se menționa că „trebuie avut în vedere că România de după război nu va mai fi România de azi; nu numai că va fi aproape dublată [ca

teritoriu și populație – n.n.], dar va fi transformată în principal prin achizițiile sale.” În analiza sa, diplomatul francez își baza optimismul privind viitorul pe unirea țării cu Transilvania, care ar fi avut a injecta în România veche „un sânge nou”. Românii ardeleni, sublinia diplomatul, „care sub dominația ungară au suferit și au luptat pentru a salva tradițiile naționale, nu se vor lăsa, în patria lor regăsită, oprimați de o oligarhie care a arătat mai mult capacitatea de a exploata țara decât s-o apere”. Mai mult, lupta împotriva dominației străine i-a oțelit și le-a impus „obiceiul unor metode administrative superioare celor din România”. Astfel, încheia analiza sa optimistă diplomatul francez, ardelenii „vor reprezenta un factor de energie, moralitate și ordine. Conducătorii actuali își dau seama că uncori reflectă chiar substanța gândirii lor atunci când spun că pentru ei ar fi

*Am intrat în război plini de entuziasm,
dar am cedat la primele înfrângeri*





Membri ai Misiunii Militare franceze...

cu precizie existența „vizirului” deja tradițional, identificat de Titu Maiorescu în anii '80 ai secolului precedent. În evaluarea făcută de doi ofițeri din Misiunea Militară franceză, transmisă la Paris, se afirma că „întreaga politică este, în prezent, a unui singur om, președintele Cabinetului, Brătianu [Ion I.C. Brătianu, fiul lui Ion C. Brătianu – n.n.]. Cu puterea dată de clientela sa fără număr, de slăbiciunea celor care ar putea fi adversarii săi și de standardul general scăzut al moralului, el are o putere dictatorială pe care nu i-o pot clinti greșelile. Nu este niciun secret că el a fost artizanul acestei pregătiri deplorabile pentru război [...]. Dar în timp ce mulți ar dori să vadă o conducere mai bună la cârma țării, nimeni nu îndrăznește să-și exprime cu sinceritate o astfel de dorință, fiind totodată departe de a o transforma în acțiune.” Sunt menționate

așadar, fără ocoliș, existența oligarhiei („clientela sa fără număr”, dar și cei care „ar putea fi adversarii săi”), exercitarea despotică a puterii, lipsa de responsabilitate, carența de acțiune a celor care vor „conducere mai bună.” Pare că nimic nu se schimbase de la profeticele denunțări publice făcute în Parlament de Titu Maiorescu, doar „vizirul” era

*... și comandantul acesteia,
generalul Henri Berthelot (stânga),
alături de generalul Alexandru Averescu*



nimeni altul decât fiul precedentului. Acesta era acum 100 de ani sistemul politic, în care conducerea despotică, „viziratul”, se moștenește în familie.

„I” culta „izola „vizirul” de realitate și îl ierta de răspunderea celor făptuite, profitând din plin. În chip firesc, „vizirul” nu accepta să împartă puterea, astfel că reprezentanții Franței la Iași – militari și diplomați – a trebuit să depună mari eforturi pe lângă Brătianu-fiul pentru a-l convinge să-și dea acordul pentru formarea unui guvern nou, „de uniune națională”, dar totul a fost doar formal. Conte de Saint Aulaire, reprezentantul diplomatic al Franței în România, comunica la Paris, la începutul anului 1917, când Brătianu a acceptat așa-numitul guvern de „unitate națională”: „Toate ministerele importante rămân în mâinile d-lui Brătianu și mă îndoiesc ca noii miniștri să fie suficient

de inițiați vreodată pentru a abandona practicile persistente. Sub privirea somnolentă sau aparent indiferentă a d. Brătianu, fratele său [Vintilă – n.n.] va gestiona ca înainte afacerile sindicatului liberal, domnii Antonescu și Duca [...] vor continua agitația lor de fațadă, iar domnul Constantinescu, omul afacerilor necurate, acum ministru de Interne, va găsi neîndoiește mijloacele de a face războiul la fel de profitabil ca și neutralitatea.”

Dacă încerci să identifiți în memoria-

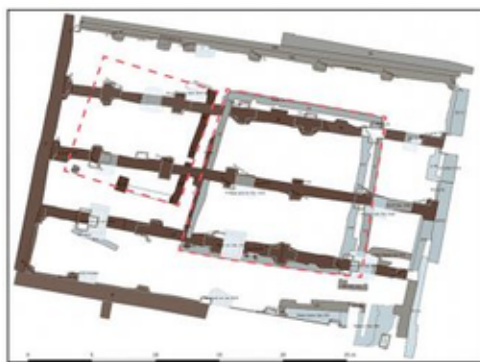
PALATUL VOIEVODAL CURTEA VECHIE

Dr. THEODOR IGNAT
Șef Biroul Arheologie Preventivă și Sistematică
Muzeul Municipiului București

Palatul Domnesc și Curtea Voievodală de pe malurile Dâmboviței reprezintă nucleul în jurul căruia avea să se nască Bucureștiul. Începutul dezvoltării ansamblului de la Curtea Veche este și la acest moment grevat de incertitudine. Atestarea documentară se face prin actul emis din Cancelaria domnitorului Vlad Țepeș la 20 septembrie 1459, considerat azi ziua de naștere a Capitalei. Este primul act în care apare folosită denumirea de București. Documente anterioare acestei date vorbesc despre o cetate a Dâmboviței, însă amplasarea acesteia pe cursul mijlociu al râului, în zona de câmpie, este încă subiect de dezbatere. Faptul că în jurul Capitalei sunt atestate arheologic mai multe sate în a doua jumătate a secolului al XIV-lea întărește ideea existenței unui punct fortificat, o „cetate“, care să controleze activitatea acestora. Din punct de vedere istoric, în literatura de specialitate, construcția și funcționarea acestei prime „cetăți“ au fost plasate cândva între domnia lui Vladislav Vlaicu (1364 – 1377) și prima dintre domniile lui Mircea cel Bătrân (1386 – 1395).



În timpul cercetărilor din anii '70



*Prima cetate a Dâmboviței,
punctată cu culoare pe plan*

Între anii 1459 și 1660, Bucureștiul a fost reședința domnitorilor Țării Românești, în paralel cu vechea capitală a Târgoviștei, iar după anul 1660 a rămas capitală unică. Numele de Curtea Veche îl primește în 1775 când Alexandru Ipsilanti decide construirea noii Curți domnești din Dealul Spirei, cunoscută sub numele de Curtea Arsă, după ce este cuprinsă de un incendiu în anul 1812 (*Magazin istoric*, nr. 10/1975). În cele din urmă, Curtea Veche este scoasă la licitație și vândută în 1798 de Constantin Vodă Hangerli. Marele Foc care pustiește orașul la

ideal să anexăm Transilvania fără ardeleni.“

„Vizirul“ a vizitat, însoțit de principele Carol, capitala Rusiei, Petrograd, chiar în ajun de revoluție, obținând o înrudire monarhică prin consimțământul țarului la căsătoria unciă dintre fiicele sale cu moștenitorul Tronului de la București. După izbucnirea revoluției și prăbușirea țarismului, unii politicieni români au gândit chiar schimbarea formei statului român din monarhie în republică. A fost una dintre cele dintâi influențe majore exercitate de victoria revoluției ruse din februarie 1917 în exteriorul Rusiei și scopul urmărit de inițiatori era, în principal, acela de a anihila sistemul sufocant al „vizirului“. Take Ionescu are o discuție cu ministrul francez la Iași, Saint Aulaire, la 10 aprilie 1917, în care își argumentează în felul următor dorința de a instala republica prin înlăturarea monarhiei din România: „Aș putea, în acord cu o altă personalitate [este vorba despre generalul Al. Averescu – n.n.], să proclamăm aici republica în câteva zile. Moldova este ocupată de 700.000 de ruși care apreciază cu toții noul regim [instalat în Rusia post-revoluție – n.n.]. Influența unui nucleu atât de vast și puternic ca Rusia, mai ales în situația actuală, când suntem la cheremul ei, este irezistibilă într-o țară vecină, mică, redusă la o treime din teritoriul ei, în fapt o zonă militară rusă. Supraviețuirea absolutismului este cu atât mai paradoxală, cu cât, sub acoperirea unci dinastiei străine, se află absolutismul



Take Ionescu, dispus să schimbe monarhia cu republica

unci familiei burgheze, Brătianu, în beneficiul membrilor săi și al clienților săi.“

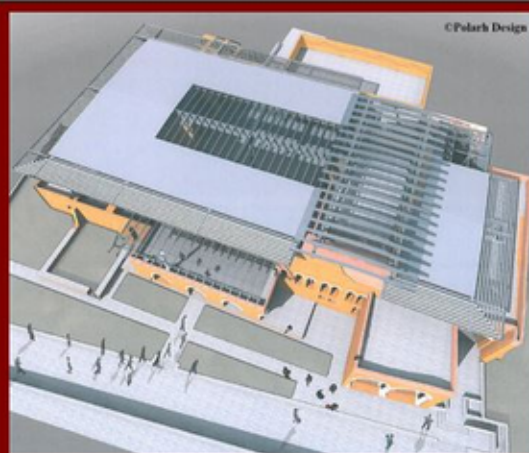
Bineînțeles, diplomatul francez nu a fost de acord, a informat Parisul, iar planul a căzut. Dar episodul dezvăluie un alt aspect al caracterului sistemului politic românesc, clădit pe variabila „vizirului“, anume slăbiciunea sa genetică, vulnerabilitatea pe care o reprezenta în fața unor aventurieri politici și militari avizi de putere. Iar acest lucru se va verifica și în perioada următoare de cel puțin două ori, în cazul regelui Carol al II-lea, în anii '30, și al „Conducătorului“ Ion Antonescu, instalat la cârma unui stat mutilat teritorial, în septembrie 1940.

Ceea ce constată, aproape fără excepție, observatorii militari străini privind sistemul politic românesc în anii Marului Război este existența unci oligarhiei, „vizirul“ fiind

capacitată fără rezistență de o „ocultă“ restrânsă, dar eficientă în acțiunea în sensul prelungirii proprii dominații moștenite. Principala preocupare a acestei oligarhii este stocarea în beneficiul ei a bogățiilor țării, în acest scop fiind realizată subordonarea statului și principalelor lui instituții, nicidecum bunăstarea locuitorilor și construcția unei infrastructuri eficiente de comunicații, a unor sisteme viabile de sănătate, educație și propășire socială.

Este locul aici să lămurim o chestiune care pare greu de înțeles. Anume, de ce „viziratul“ este acceptat social și public ca denumire comună a acestui sistem politic autohton, când, potrivit ierarhiei de putere otomane, vizirul este subordonatul sultanului/padișahului, așadar exercitarea puterii absolute de vizir pare nefirească. Mai mult, impunea astfel un paradox neliștit și condamnat, pentru că presupunea, prin analogie cu exemplul imperial otoman, o răsturnare fundamentală a relațiilor de putere în stat. Dar și istoria Imperiului Otoman este înțesată de multiple exemple ale acestui paradox! N. Iorga, altminteri generos cu laudele pentru politicieni, dar și prudent uncori față de eventuale asemenea excese, scria, vorbind despre anii '20, că partidul liberal era „condus cu mână tare de o dinastie înzeită, al cărei reprezentant depășia, cu fruntea-i mândră, Coroana însăși, ... supuse la orice voință, la orice capriciu al lui Ioan Brătianu“.

(Va urma)



Așa trebuia să arate Curtea Veche după restaurare (Studiu Istoric-Arhitectural, PolarhDesign) și așa arăta în septembrie 2021

demarat în anul 2018. Cercetarea arheologică este o componentă indispensabilă a unui astfel de proiect, iar o echipă de arheologi de la Muzeul Municipiului București a efectuat cercetări până în anul 2020, când proiectul de restaurare a fost sistat.

Au fost făcute descoperiri importante. Atribuirea cronologică a unora dintre structurile de zidărie anterior cercetate este pusă acum la îndoială. Racordul stratigrafic între fazele evolutive a fost distrus pe alocuri încă din anii '70. În vecinătatea primei fortificații de cărămidă de formă trapezoidală a fost descoperită o nouă construcție de cărămidă de formă patrulateră, dar de dimensiuni mai mici. Probele de cărbune de sub talpa fundației acestei construcții, colectate și trimise pentru datarea prin metoda radiocarbon, sunt în măsură să lămurească unele dintre problemele de cronologie legate de primele fortificații de la Curtea Veche. În plus, cercetările noastre au pus în evidență existența unei noi faze în evoluția ansamblului, despre care putem spune, la acest moment, că este anterioară momentului constructiv Mircea Ciobanul. Cercetările din zona de nord au condus la descoperirea unei locuințe modeste din secolul XVI, construită din chirpici, pe pari de lemn, iar în vecinătatea sa, o aglomerare de chirpici și ceramică semnalizează prezența altei locuințe cu 500 de ani mai veche, pe când cuvântul București nu fusese încă rostit. Esențiale în procesul de cercetare arheologică au fost, după părerea noastră, identificarea și atribuirea diferitelor etape de construire, distrugere, reconstruire, extindere și refuncționalizări în cadrul ansamblului.

PERSPECTIVE SUSPENDATE

Dacă ar fi să alegem un cuvânt care să caracterizeze Curtea Veche, acela ar fi „incertitudine“.

Evoluția Curții Vechi a stat la mila naturii și a oamenilor. Natura a încercat-o prin cutremure și incendii, pe de o parte, iar oamenii prin grijă și abandon, pe de altă parte. Caracterul de capitală intermitentă a Țării Românești este un bun exemplu în acest sens. Conducătorii care s-au succedat și-au ales Curtea Veche drept reședință mai degrabă în funcție de interesele imediate și de relația cu Poarta Otomană. La greu, a fost nu de puține ori abandonată și lăsată la voia elementelor. Soarta ei seculară pare să se repete la nesfârșit. Mai ieri în plin proces de restaurare, azi abandonată. Schimbările politice, birocrăția și managementul defectuos au făcut ca lucrările să fie oprite. De mai bine de un an și jumătate arheologii au încetat să-i mai cerceteze trecutul, iar restauratorii să-i mai îngrijească zidurile bătrâne.

La finalul lucrărilor de restaurare, programate pentru anul 2021, vizitatorii ar fi trebuit să calce într-un nou spațiu muzeal proiectat după exigențele secolului XXI, un muzeu cu expoziții permanente și temporare, precum și spații special amenajate pentru activități culturale și interacțiunea cu publicul. În schimb, au parte de garduri mari cu plasă verde în spatele cărora apa, frigul, rădăcinile și uitarea macină în ritm lent fragmentele de istorie ce s-au încăpățânat să supraviețuiască. ■



Resturi de locuință din secolul al XVI-lea

1847 afectează grav Palatul Voievodal și Biserica „Buna Vestire”.

Din nefericire, niciun document sau izvor arhivistic nu indică limitele Curții Vechi în primele sale secole de existență. Relatările călătorilor străini din secolele XVI – XVIII surprind mai degrabă atmosfera de la Curte și a orașului, decât o descriere amănunțită a locului. Primele informații cartografice apar târziu, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Planul Bucureștiului de la 1770, descoperit în arhivele moscovite, pune în evidență pentru prima oară poziția Curții Vechi. Pe hartă sunt prezente Palatul Voievodal, Biserica și Pușcăria în partea de Est a Curții. Ulterior întocmirii acestei prime hărți, interesul pentru cartografierea Bucureștiului crește. Apar astfel planul Sulzer (1781), planul Ernst (1791), iar în final planul de la 1799, care prezintă parcelarea zonei Curtea Veche după scoaterea la „mezat”, din 1798, dictată de domnitorul Constantin Hangerli. Toate aceste planuri aduc informații prețioase despre țesutul urban al Bucureștiului de sfârșit de secol XVIII, fără însă a avea pretenția că reflectă cu precizie poziționarea și relația diferitelor elemente componente. Acest tip de detaliu este obținut abia la întocmirea Planului maiorului Borroczyński în 1844 – 1846 și 1852. Faptul că s-au folosit măsurători topografice precise face din acest plan un instrument cartografic foarte prețios. Din păcate însă, la acel moment, din ansamblul Curții Vechi

mai era în picioare doar biserica ridicată în secolul al XVI-lea de Mircea Ciobanul.

Peste tot la Curtea Veche este încă vizibilă amprenta lăsată de evoluția urbană a ultimilor 200 de ani. După scoaterea la mezat și parcelarea de la începutul secolului al XIX-lea, întreaga zonă suferă transformări radicale. Din cenușa Curții Vechi demult abandonată renaște un nou cartier cu străzi acum trasate. Ziduri noi și ziduri vechi se contopesc și dau naștere clădirilor la parterul cărora au funcționat cofetăria, ceasornicării și alte magazine.

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE, MAI VECHI ȘI FOARTE NOI

La începutul secolului XX cercetarea arheologică începe să completeze și să nuanțeze frânturile de informații istorice. Cu intermitențe, cercetările arheologice ce au vizat Curtea Veche, Palatul Voievodal și zona învecinată s-au derulat pe întreg parcursul secolului trecut. Au fost descoperite arheologic nu doar ruinele palatului, ci și foarte multe elemente componente ale întregului ansamblu, de la diferitele etape de fortificație, la anexe precum Pușcăria sau băile turcești construite de Constantin Brâncoveanu.

A fost pusă în evidență o suprapunere de straturi antropice începând din neolitic și până în epoca modernă. De la prima atestare documentară, cetatea a fost supusă periodic invaziilor, care au dus la jefuirea și incendierea casei domnești, motiv pentru care reparațiile, completările, dar și extinderea complexului au modificat continuu planul inițial. Istoricul palatului voievodal în forma sa actuală începe odată cu domnia lui Mircea Ciobanul și atinge apogeul în timpul lui Constantin Brâncoveanu și al lui Ștefan Cantacuzino. Dar poate cea mai spectaculoasă dintre descoperiri este o incintă de cărămidă cu o formă ușor trapezoidală și o suprafață de circa 160 mp, considerată ca fiind cea mai timpurie construcție din perimetrul Curții Vechi. Această descoperire venea să confirme puținele însemnări referitoare la Cetatea Dâmboviței și împingea nașterea Bucureștiului cu aproape un secol mai devreme.

În timp, monumentul restaurat în secolul trecut s-a degradat, iar Muzeul a fost închis, întrucât nu mai era un loc sigur pentru vizitatori. Un nou proiect de restaurare, conservare și punere în valoare a



*Valeriu Georgescu își prezintă
scrisorile de acreditare
ca prim ambasador
al României în Israel*

să vină personal la Geneva, susținând ulterior (Notă din 31 august 1988): „dacă Dumitru Mazilu va alege libertatea, nu este nimic grav pentru România“, dăunând mai puțin intereselor statului român decât dacă nu i se permitea să-și continue activitatea de expert în cadrul Subcomisiei pentru prevenirea discriminărilor și protecția minorităților. În problema funcționarilor internaționali considera că aceștia „nu pot fi ținuti aproape decât prin cointeresare materială și prin rezolvarea tuturor solicitărilor acestora, inclusiv neplata obligațiilor ce decurg din Decretele nr. 233/1974 și nr. 159/1984“. Nu s-a conformat indicațiilor exprese ale M.A.E. din 30 iulie 1988 pentru a comunica la Centrul pentru Drepturile Omului decizia R.S.R. de a nu mai permite niciunui funcționar internațional să desfășoare pe teritoriul României activități în numele Înalțului Comisariat al O.N.U. pentru refugiați.

Gh. Dolgu era semnalat și cu faptul că se deplasa descori nefinșat (inclusiv în alte orașe), dându-se exemplul unei recepții la Misiunea Poloniei din 26 iulie 1988 (deși au fost invitați și ceilalți membri ai delegației la Conferința pentru dezarmare), un dincu oferit în Franța (4 august 1988) de Philippe Ehrler, director general al firmei „Mercury S.A.“ sau un dincu în Grindelwald oferit (7 august 1988) de Meir Wagner (născut în Cernăuți), în prezența rabinului Moses Rosen. Se raporta că îndeosebi după 15 august 1988 (după o nouă întâlnire cu Moses Rosen), Gh. Dolgu avea manifestări de nervozitate deosebită. Credea că este neviabilă politica externă a R.S.R. în probleme precum „noua ordine economică“, „soluționarea globală a datoriei țărilor în curs de dezvoltare“, considerând necesar, contrar indicațiilor M.A.E., să organizeze în cadrul Misiunii României la Geneva întâlniri de lucru ale grupului țărilor

socialiste. Se concluziona că atitudinea lui Dolgu era „și o urmare a influențelor propagandei occidentale, care au marcat vizibil comportamentul și poziția sa“.

Valeriu Georgescu (dosar SIE 54.187, dosar I 258872, 2 vol.) s-a născut la 24 aprilie 1926, la Ploiești. Era fiul lui Dumitru și Ana. În 1941 a întrerupt studiile la liceul comercial din Ploiești, lucrând ca funcționar la societățile petroliere „Columbia“ din Ploiești și „Steaua Română“ din Moreni până în toamna anului 1947, când devine membru P.C.R. și instructor la Uniunea Sindicatelor Petrol și Gaz Metan. Este absolvent al Facultății muncitorești (1954 – 1956), al Școlii Superioare de Partid (1958 – 1959) și al Institutului de Studii Economice. Este transferat în aprilie 1963 în M.A.E. ca director al Direcției VII Relații (America Latină). A fost ministru plenipotențiar/ambasador în Israel (ianuarie 1966 – decembrie 1971; *Magazin istoric*, nr. 6/2018), Guineea (ianuarie 1973 – 1980, fiind acreditat și în alte patru state) și în Indonezia, Singapore, Malaysia (1984 – aprilie 1990). Cunoscător al limbilor franceză, engleză, ebraică, indoneziană. A fost urmărit de Direcția a III-a în perioada 18 februarie 1972 – 26 iulie 1973, fiind semnalat de D.I.E. că în ultima parte a misiunii sale la Tel Aviv a manifestat preocupare pentru problemele militare ale Israelului, fiind interesat să intre în contact cu ofițeri superiori israelieni și atașați militari străini. În cadrul discuțiilor din cadrul Ambasadei R.S.R. aborda diferite aspecte

DIPLOMATI ROMÂNI ÎN ATENȚIA SECURITĂȚII

CIPRIAN NIȚULESCU

Continuăm seria începută în numărul trecut cu alte cazuri de diplomați urmăriți de Securitate.



Gheorghe Dolgu
(Fototeca Agerpres)

Gheorghe Dolgu (dosar S.I.E. 53.661) s-a născut la 2 aprilie 1929, în București. Era fiul lui Dionisie și Gherghina. A urmat Liceul militar din Târgoviște, care era evacuat la Predeal (1940 – 1947). Era membru U.T.M. din 1947. A absolvit Institutul de Științe Economice și Planificare (I.S.E.P.) din București în 1953, lucrând apoi în învățământul universitar (Universitatea București, A.S.E. ș.a.). A fost redac-

tor-șef adjunct (din 1963), apoi redactor-șef (din 1967) la revista *Viața economică*. În anii 1971 – 1980 a fost rector al A.S.E. și șef al catedrei de Economie mondială și relații economice internaționale. Membru supleant al C.C. al P.C.R. în 1974 – 1979. În anii 1980 – 1984 a fost ministru adjunct de Externe, iar în perioada august 1986 – februarie 1990 a fost ambasador în Elveția și reprezentant permanent la O.N.U., Geneva. În timpul misiunii, UM 0195 (contraspiionaj extern) l-a semnalat cu aspecte necorespunzătoare. A încălcat prevederile referitoare la apărarea secretului de stat (a reproșat formalizarea inutilă atunci când i s-a sugerat, cu tact, ca diplomații să ia la cunoștință de telegrame în complexul de cifru). La 10 martie 1988 s-a deplasat la Paris pentru trei zile, fără a solicita aprobarea conducerii M.A.E. (a motivat că a fost invitat la un Salon internațional al G.A.T.T.). Anterior plecării în Franța, a fost căutat telefonic la Berna de o femeie care s-a recoman-

dat ca „soția ambasadorului”. Gh. Dolgu era divorțat, iar fosta soție efectuase ultima călătorie în străinătate în 1970. Într-o însemnare marginală la nota din 19 aprilie 1988 se preciza: „Tov. gl. Moț [Ioan, șeful UM 0195]: Urmăriți atent cazul și lămurii bine de ce a fost la Paris”.

Gh. Dolgu comenta negativ indicațiile M.A.E. și a continuat relațiile cu N. Gavrilescu (fost funcționar internațional la Organizația Internațională a Muncii, suspectat ca agent al unci puteri străine). De asemenea, a evitat „sistematic” să se implice în rezolvarea cazurilor Liviu Bota (*Magazin istoric*, nr. 2/2022) și Liviu Groza, dar și în cazurile Dumitru Deac (funcționar internațional la UNCTAD, Geneva; în 1988 a rămas în străinătate după încheierea misiunii pentru că nu a dorit să-și trimită copilul în țară) și Dumitru Mazilu. În acest sens, la 28 martie 1988 a primit dispoziție să prezinte directorului O.N.U., Geneva, Jan Martenson, dosarul medical al lui D. Mazilu, însă Dolgu a afirmat că acesta trebuie

devenea adjunct al secției politice la ziarul *Scânteia tineretului*, iar din 1953 era referent, apoi instructor, șef sector (1965) și șef adjunct al Secției internaționale a C.C. al P.C.R. (condusă de Ghizela Vass). În 1979 este menționat adjunct al șefului Secției Relații Externe a C.C. al P.C.R. În perioada mai 1980 – iulie 1987 a fost ambasador în Israel. Revenit în Centrală, a fost încadrat la Direcția III Relații (Africa) din M.A.E., iar din 22 octombrie 1987 a fost director al Direcției Cultură și Presă. A fost

semnalat în timpul misiunii în relații neoficiale cu israelieni originari din România (peste 20), îndeosebi cu Elly Weiss, director al firmei turistice „European Wholesale Tour Representatives” (E.W.T.R.) și mason important, cu care a intensificat relațiile după 1984. Firma sa era cunoscută de Securitate ca paravan pentru acțiuni de culegere de informații din România. Acesta dorea exclusivitate pe piața israeliană, spunându-i Marici Sanislav (delegat O.N.T. „Carpați”) că în caz contrar va

distruge turismul românesc. I se acordase pentru anii 1980 – 1983 exclusivitate numai pentru turismul individual și de tratament.

Vasiliu a afirmat că acțiunile de denigrare a R.S.R. inițiate de serviciile israeliene pe tema „antisemitismului” ar fi organizate de elemente izolate și nu s-ar impune măsuri de contracarare care ar fi putut afecta relațiile bilaterale. UM 0195 observase și faptul că mergea descori în oraș neînsoțit, fără să se știe ce face și cu cine se întâlnește.

Dosarul lui Dumitru Mazilu a fost distrus la revoluție. S-a născut în 1934. A devenit doctor în Drept (Cluj, 1964). A fost șef al Școlii de ofițeri de Securitate de la Băneasa (1965 – 1966), a făcut parte din Comisia C.C. al P.C.R. pentru cercetarea abuzurilor și ilegalităților (1966 – 1968), a fost *visiting professor* la Universitățile Columbia, Harvard și Berkeley din S.U.A. (1974). Este numit consilier în Centrala M.A.E. (1975), apoi activează în cadrul Ambasadei din Italia (1978). Din 1984 a fost raportor



Dumitru Mazilu, Ion Iliescu, Petre Roman

special al O.N.U. pentru drepturile omului și tineret. Din mai 1986 nu i s-a mai permis ieșirea din țară, iar în 1987 a fost concediat din M.A.E., Guvernul român comunicând la O.N.U. că ar fi suferit un infarct și este grav bolnav. În aprilie – mai 1988 Dumitru Mazilu a transmis Secretariatului O.N.U., Geneva, un raport preliminar ce ar fi trebuit prezentat în 1987, rugând: „Cereți autorităților române să pună capăt măsurilor represive și terorii polițienești asupra familiei mele”. În dosarul lui C. Vasiliu este menționată o discuție din vara lui 1988 între soția acestuia și soția lui D. Mazilu, numit conspirativ „Maurul”, care spune că Mazilu „are unele mici probleme”, dar „în câteva luni vom fi departe”. Reușește să trimită clandestin Raportul final în aprilie 1989 printr-un turist, Curtea Internațională de la Haga judecând în octombrie – decembrie 1989 cazul său și comunicând Guvernului român la 15 decembrie 1989 că D. Mazilu se bucura de imunitate diplomatică. În consecință, acesta a fost arestat la 21 decembrie 1989 și închis la penitenciarul din Alexandria. El a întocmit Platforma-Program a Revoluției române. A fost apoi prim-vicepreședinte al C.F.S.N., expert O.N.U. la Geneva (1990 – 1991), ministru consilier la Ambasada din Filipine (1993 – 1994), șeful Misiunii Permanente a României pe lângă organizațiile internaționale și negocierile multilaterale de la Viena (1994 – 1997).

cu caracter militar (fără a transmite în Centrală informații cu caracter militar), intrând astfel în atenția organelor de contrainformații israeliene, care ar fi concluzionat că lucra pentru spionajul militar român, dar și pentru U.R.S.S. Dintre relațiile sale apropiate era menționat Foca Hirsch (originar din România), importator de armament, care fusese recent arestat de contrainformațiile israeliene (Notă UM 0920 (D.I.E.)/18 iulie 1972).

Un alt obiectiv era clarificarea naturii numeroaselor sale relații create în Israel, cu unii păstrând legătura și după revenirea în țară. Printre aceștia se numărau: Pinchas Sapir (n. 1909, în Polonia, ministru de Finanțe al Israelului din 1972, anterior ministrul Industriei și Comerțului), care avea un frate în România, angajat la M.C.E.; Yehuda Shaari (ministru adjunct al Turismului, originar din România), pictorul Reuven Rubi, Karol Ginsberg (originar din Polonia, șeful reprezentanței Mercedes), cu larg acces în cercurile diplomatice; oamenii de afaceri David Shulman (cu vizite dese în R.S.R., urmărit de D.S.S.) și H. Krentzia (originar din România), Weiss Emerich-Imre (soția acestuia vizitând Ciprul împreună cu soția lui V. Georgescu), Amin-Ben-Amis, Elias Weiss (fost angajat al M.C.E. și la „Româno-export”, emigrat în 1969), Herring (arestat în 1971 în România

pentru că a recrutat un funcționar din M.C.E.) ș.a.

După revenirea în Centrală, era nemulțumit, considerând că este tratat cu indiferență luni de zile (era lăsat în „camera elefanților”, fără nicio activitate). Potrivit sursei „Radu” (iulie 1972), V. Georgescu ar fi declarat că alta era situația dacă Gh. Apostol ar mai fi avut funcții importante. A afirmat că ar avea obligații în Israel doar față de ambasadorul Cubei (cu proprietăți în Tel Aviv și Italia), la vila acestuia ducându-se descori însoțit de consilierul C. Dumitrăchescu (șeful rezidenței D.I.E., care a dezerat în iulie 1972).

La 31 mai 1989 i se deschidea un alt dosar de urmărire informativă de C.I.E. Potrivit unei Note din 18.09.1990, printre altele, în Indonezia a întreținut relații în afara cadrului oficial cu Paul Wolfowitz, ambasadorul

S.U.A. în Indonezia, cu care se întâlnea frecvent în oraș și cu care discuta în limba idiş, conform mărturiei sale. De asemenea, avea relații apropiate cu ambasadorul francez și cu cel maghiar, neinformând conducerea M.A.E. despre aceste legături și problemele rezultate; a încălcat normele referitoare la apărarea secretului de stat, citind telegrame cifrate cu voce tare și în locuri neasigurate; a deconspirat în cadrul Ambasadei calitatea reală a unui ofițer de informații aflat la post, „antrenând o stare tensionată de suspiciune și neîncredere în colectiv”; a dezinformat conducerile M.A.E. și M.C.E. în rapoartele transmise, deformând conținutul și rezultatul convorbirilor avute cu factorii de decizie autohtoni. Dosarul a fost închis la 17 mai 1990. În 1991 a devenit președinte al Asociației de Prietenie cu Indonezia.

Constantin Vasiliu (stânga), fotografie de filaj



Constantin Vasiliu (dosar S.I.E. 54.306; I 541.931, 12 vol.) s-a născut la 1 aprilie 1930, la Câmpina. Era fiul lui Emilian și Elvira. A absolvit Facultatea de Drept (f.f.), ulterior urmând un doctorat în Drept internațional. Membru în consiliile de conducere ale Academiei „Ștefan Gheorghiu”, „Agerpres” și Editurii Politice. În 1946 s-a înscris la Tineretul Progresist, în 1947 a întrerupt liceul din Brașov, iar în 1948 a fost șef de brigadă și responsabil cultural pe șantierul Salva-Vișeu și Bumbești-Livezteni. În 1950

ARIRANG, CEL MAI CUNOSCUȚ ȘI IUBIT CÂNTEC POPULAR COREEAN

EMILIA URIAN

Între 9 și 23 februarie 2018, în Republica Coreea, localitatea Pyong Chang, din Munții Taebaek, de pe coasta muntoasă estică a țării, a avut loc cea de a 23-a ediție a Jocurilor Olimpice și Paralimpice de Iarnă. Olimpiada, desfășurată sub sloganul „păcii și împăcării”, la care au participat 92 de țări, a fost considerată nu numai un mare și important eveniment sportiv, dar și unul istoric, datorită faptului că a participat și Republica Populară

Democrată Coreeană. La Olimpiada Jocurilor de vară din 1988, care a avut loc tot în Republica Coreea, la Seoul, sportivii din R.P.D. Coreeană nu au fost prezenți.

La ceremonia de deschidere, s-a petrecut un moment de o intensă trăire sufletească, când pe stadion a intrat echipa comună de sportivi a celor două țări surori, în acordurile Arirang, cel mai iubit și cunoscut cântec popular vechi coreean. În aplauzele marelui stadion olimpic, sportivii din R.P.D. Coreeană și Republica Coreea, purtând un steag alb cu emblema Peninsulei Coreene, ca simbol al unificării, au încheiat defilarea delegațiilor. Pentru orice coreean, tânăr sau senior, din nordul sau sudul Peninsulei Coreene, cât și din oricare zonă a lumii, Arirang, cântecul acesta liric, gen doina românească, în refrenul căruia se vorbește despre despărțire și dragoste pierdută, este melodia de suflet, redă cel mai bine spiritul coreean și reprezintă întreaga națiune coreeană. Interpretat de un senior octogenar localnic, Arirang a rezonat puternic în inimile tuturor coreenilor, exprimând durerea separării unei națiuni, după Al Doilea Război Mondial, în două țări cu regimuri politice diferite.



*Interpretul
cântecului Arirang,
în deschiderea
Jocurilor Olimpice
și Paralimpice
de Iarnă
din februarie 2018*

Uneori, când pleca cu mașina în oraș, cobora la un moment dat, spunând șoferului să-l aștepte, și își continua drumul (revenind după una – două ore). Se preciza și faptul că C. Vasiliu se aflase în relații apropiate cu generalul Mihai Pacepa.

Cu o serie de aspecte negative a fost informată conducerea M.A.E. la 14 octombrie 1980, 4 noiembrie 1980 și 30 aprilie 1983. În decembrie 1988 Direcția a III-a i-a deschis dosar de urmărire, întocmind un Plan de măsuri cu 14 obiective. Căpitănelului Al. Tonescu i se părea interesant faptul că Vasiliu declarase unor interlocutori că ginerele său (Dan-Mihail Staicovici) decedase de cancer în 1986, însă se știa că acesta se stabilise în Israel. Revenit în țară, Constantin Vasiliu a avut unele contacte neraportate cu cetățeni israelieni. O Notă din 30 noiembrie 1987 sublinia că frecvența persoanelor din diferite medii – în special presă, artă, cultură, sănătate, foști diplomați, ca de exemplu: Radu Cosașu (Oscar Rohrlach), Oliver Lustig, Radu Ozun, Radu Bogdan, Radu Beligan, Radu Abagiu, Crăciun Ionescu, Gh. Mititelu, Ion Besoiu, Dinu Săraru, Al. Arșinel, Angela Similea, I. Dichiscanu, Silvia Popovici, Virgil Cădea, Valentin Lipatti, Corneliu Bog-



*Ghizela Vass și Paul Niculescu Mizil
(primul din stânga)
(fototeca online a comunismului românesc,
cota 341968)*

dan (despre acesta, fost director în M.A.E. până în 1982, cu care C. Vasiliu avea „dese întâlniri“, se preciza în martie 1988 că „s-a aflat intens în preocuparea organelor de specialitate americane“, *Magazin istoric*, nr. 10/2021). Sursa „Gabor“ nota la 13 iulie 1989 că C. Vasiliu se considera „moralmente dator «primei echipe» (așa o denumeste el) de evrei din conducerea P.C.R. imediat după război, care l-a lansat practic în «cariera politică», referindu-se la faptul că a fost „selecționat personal de Liuba Chișinevski“, iar „Ghizela Vass avea încredere în el mai mare decât în Ștefan Andrei“. Întrebat de sursă de ce au părăsit țara copiii Ghizelei Vass sau

ai lui Leonte Răutu (pe care-l enumera printre mentorii săi spirituali), C. Vasiliu ar fi spus: „Din decepție față de situația din țară, pe care ei o vedeau cu totul altfel, respectiv cu abundență în aprovizionare și cu menținerea unei ierarhii de partid bine stabilită, unde comuniștii de primă oră să nu fie înlocuiți cu «carieriști și demagogi» ridicați prin supralicitarea naționalismului“. Informatorul menționa că Vasiliu avea o atitudine duplicitară față de organele Securității (care ar fi derivat din incapacitatea de a se adapta la statutul inferior avut la M.A.E. față de cel avut la

C.C. al P.C.R.). La această notă colonelul E. Rădulescu însemna: „Să stabilim dacă lucrează pentru Mossad“. În aprilie 1989 primise aviz pozitiv pentru a se deplasa la Londra într-o delegație alături de N. Udriș, D. Tinu și I. Mitran. Verificarea (dosarul are 3.144 file) a inclus folosirea de tehnică operativă complexă (inclusiv la 21 decembrie 1989) și cheltuieli operative mai deosebite (5.439 lei în perioada august 1987 – decembrie 1989). A rămas în funcția de director până la 9 februarie 1990, când a fost numit ambasador în Filipine; la 1 iunie 1990 a fost pensionat, în ultima lună fiind încadrat consilier la Direcția Politică de Sinteză a M.A.E. ■



La Olimpiada de la Pyong Chang, din 2018, în acordurile Arirang, sportivi din cele două țări surori flutură steagul cu emblema Peninsulei Coreene

de-a latul ei, nu este un cântec unic, ci un grup de cântece populare cu numeroase moduri de interpretare, fiecare cu melodiile și ritmul lui, și o lirică specifică zonei din care provine. Titlul cântecului este dat de numele regiunii în care este cântat, prin punerea denumirii acesteia înaintea de *Arirang*, iar fiecare variantă a acestor cântece are un text și un refren. Textul tradițional sau improvizat ad-hoc, interpretat de un solist, reflectă aspecte ale vieții locului, respectiv tristețea, necazurile, supărarea, durerea, suspinul, despărțirea etc., pe un ritm lent, melancolic, dar și bucuriile, pe un ritm vesel și dinamic. Iar refrenul este repetat de un cor. Ceea ce au în comun aceste versiuni și variante este refrenul *Arirang*, *arirang*, *arariyo*, sau cuvinte care să sune asemănător, precum *ari-ari*, *ari-seuri*, *seurirang*, *arari*, pe o melodie fixă, interpretat de cor la începutul cântecului. Uneori, refrenul poate fi cântat și după interpretarea acelor texte tradiționale sau improvizate chiar atunci. Refrenele diferă de la o zonă la alta, în funcție de combinarea acelor cuvinte menționate mai sus și care dau astfel posibilitatea de a crea noi versuri, dar și noi variante ale *Arirang*.

Datorită mării sale diversități, a faptului că reprezintă cel mai bine

spiritul coreean „han“, precum dorul la români, și este simbolul unei colectivități, *Arirang*, care cuprinde atât variantele cântate de popor, cât și cele interpretate de profesioniști, a fost înscris în lista moștenirilor orale și culturale intangibile ale patrimoniului UNESCO în anul 2012 de Republica Coreea, iar în 2014 de R.P.D. Coreeană.

Deși *Arirang* este atât de răspândit, cunoscut și iubit, nimeni nu poate explica exact ce înseamnă ca atare cuvântul *Arirang*. Etimologia necunoscută a numelui, ca și originea acestui cântec vechi, atât de popular, cât și numeroasele-i variante și versiuni de pe tot teritoriul Peninsulei Coreene au determinat studierea și restudierea lui, de pe la începutul secolului XX și până în prezent, dând naștere la numeroase teorii, opinii, păreri și legende.

Unii spun că inițial *Arirang* ar fi fost un cântec de jale, prin care bunicile își tânguiau soarta, nevestele își exprimau greutățile unei căsnicii sau un țăran se văita că nu-și putea plăti dărilor.

Alții sunt de părere că în cântec ar fi vorba despre frumoasa Arang, din legenda cu același nume, cunoscută în toată peninsula, fiica unui magistrat din secolul XIX, din timpul Dinastiei Joseon (1392 – 1910) din Myriang, din sud-estul țării, care ar fi murit în brațele unui iubit căruia nu i-a împărtășit dragostea. Lângă mormântul fetei s-a ridicat un monument de piatră, existent și azi, pe care este scrisă legenda și anual acolo aveau loc festivaluri pentru evitarea unor asemenea nenorociri.

O altă legendă din zona de nord a peninsulei ne spune că *Arirang* ar proveni de la numele unui tânăr țăran Liriang, care a participat la o revoltă

În timpul ocupației japoneze, deși Arirang a fost interzis era fredonat de coreeni întru speranța eliberării





August 2000, Pyongyang: prima întâlnire istorică dintre liderii celor două Corei (Kim Dae Jung și Kim Jong Il), după războiul din 1950 – 1953

La aceea olimpiadă, *Arirang* a fost, de asemenea, imnul național pentru echipa comună coreeană feminină la hochei pe gheață, fondul muzical al unei perechi de la patinaj artistic care reprezenta Republica Coreea, cu parteneri născuți în America, doar ea fiind coreeancă, cât și cântecul favorit al tribunelor la unele întreceri.

În contextul începutului de an 2018, cu tensiuni politice la nivel global, prezența la olimpiada din Republica Coreea a unei delegații la nivel înalt din R.P.D. Coreeană a reprezentat un prim pas în stabilirea relațiilor dintre cele două țări, dând mari speranțe privind viitorul peninsulei.

UN SIMBOL AL UNIFICĂRII

La începutul secolului XX, Japonia a ocupat și apoi, în anul 1910, a anexat Peninsula Coreeană, transformând-o în provincie cu regim de colonie. Odată cu capitularea Japoniei la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, potrivit înțelegerilor sovieto-americane, nordul Peninsulei Coreene până la paralela 38 a fost eliberat de armata U.R.S.S. în august 1945, iar sudul peninsulei de armata S.U.A.

În urma alegerilor care au avut loc în fiecare jumătate de țară, la 15 august 1948, partea de sud a Peninsulei Coreene a devenit Republica Coreea, cu capitala la Seoul, iar partea de nord, la 9 septembrie 1948, Republica Populară Democrată Coreeană, cu capitala la Pyong Yang (Phenian). Paralela 38 a devenit practic granița dintre ele, despărțind Coreea cu un trecut secular ce cuprindea toată Peninsula Coreeană în două țări, între care au avut loc nume-

roase tensiuni și incidente și chiar un război între anii 1950 – 1953.

Arirang este o imagine a victiei poporului coreean. El i-a fost și îi este alături și la bucurii și la necazuri, mai cu seamă în perioadele cele mai grele, cum a fost ocupația japoneză. După ruperea țării în două state, a fost privit de coreeni, atât din nord, cât și din sud, ca un simbol al apropierii și unificării, fapt demonstrat de multe evenimente.

Conferința Sportivă Intercoreeană ținută cu scopul organizării unei echipe unice pentru jocurile asiatice de la Beijing, din anul 1990, a hotărât ca *Arirang* să fie imnul echipei unite de sportivi coreeni la competiția respectivă.

În timpul vizitei de două zile în R.P.D. Coreeană în luna iunie, din anul 2000, a președintelui de atunci al Republicii Coreea, Kim Dae Jung, *Arirang* s-a auzit în timpul tuturor acțiunilor și spectacolelor de gală care au avut loc.

În anul 2002, în timpul campionatului mondial de fotbal, desfășurat în Coreea de Sud și Japonia, acest cântec popular a fost unul dintre cele mai frecventate, în mod continuu, pe străzile capitalei Seoul. Și la cea de a 27-a ediție a Jocurilor Olimpice de Vară de la Sydney, din anul 2000, intrarea împreună pe stadion a sportivilor din nord și sud s-a făcut tot în acordurile *Arirang*.

CÂNTEC DE JALE SAU DE DRAGOSTE

Arirang, care răsună peste munții, dealurile și câmpiile frumoasei peninsule, de-lungul și

CĂLĂTORIE ÎN EGIPT

REGINA MARIA

Încheiem aici prezentarea fragmentelor din Însemnările zilnice ale reginei Maria din volumul anului 1930, aflat în pregătire pentru tipar la Editura „Omnium”. Sunt impresii reținute din călătoria efectuată alături de fiica ei, prințesa Ileana, în Egipt, la începutul aceluiași an. Am tradus textul din limba engleză.



Regina Maria (în centrul imaginii, cu umbrelă și rochie de culoare închisă) și prințesa Ileana (în dreapta ei) în timpul vizitei în orașul morților (sursa: giza.fas.harvard.edu)

A zi dimineată devreme am ajuns la faimosul și cu adevărat magnificul templu de la Abu Simbel, unde vezi atâtea imagini care ne fascinau încă din copilărie din pricina decorației colosale a fațadei și a faptului că îți dai seama că templul în sine e înăuntrul muntelui

de stâncă. Dar așa e și îți vine greu să crezi că te afli în fața lui. E doar la câteva minute de mers de malul Nilului și oricât ar părea de ciudat, a fost desprins de stânca solidă. Întâi a fost dedicat lui Amon Ra din Teba și lui Re-Herakhte din Heliopolis, zeitățile principale ale Egiptului.



Palatul regal Gyeongbokgung, din nordul capitalei Seoul, construit în 1395 și reconstruit în 1867, avea să fie distrus de ocupații japoneze și, ulterior, restaurat, începând din anul 1990, pornind de la starea lui originală și în respectul gloriei de altădată

contra moșierului și pentru a nu fi omorât a fugit în munți împreună cu iubita. El se va întoarce în sat, iar ea, supărată că a fost părăsită de iubit, va compune acest cântec; etimologic *Arirang* ar însemna „Eu sunt despărțită de iubit”.

ÎNȘOȚITORUL RĂSCOALELOR

Arirang, un cântec rural la început, a apărut pe coasta estică muntoasă a Peninsulei Coreene, respectiv în provincia Gangwon, unde s-a desfășurat Olimpiada din 2018. El provine de la *maeri*, acele cântece de mulțumire și bucurie adresate de țărani, în vremuri de demult, munților și apelor, local denumite *arari*. Acestea s-au răspândit în toată provincia, fiind cântate fie pe câmp, în timpul muncilor agricole la orez, fie la pădure sau în casă de gospodine ce executau diverse treburi casnice. Erau deci cântece de muncă, dar și de distracție. Apoi s-au împrăștiat în toată țara și fiecare regiune și-a creat propria versiune. De exemplu, numai în provincia Gangwon, *Arirang* include trei variante de *arari*, fiecare având o melodie fixă și un refren, cu versuri ce pot fi cele tradiționale sau improvizate.

Nu se știe de când a început să fie cântat *Arirang*, dar specialiștii coreeni, și din nord și din sud, susțin că el a cunoscut o amplă răspândire în perioada reconstrucției primului palat regal Gyeongbokgung din Seoul în anul 1867, palat construit inițial în anul 1395 și apoi distrus în timpul invaziei japoneze Hyedoshi din anii 1592 – 1598 (*Magazin istoric*, nr. 8/2001). Refacerea lui, de 18 ori mai mare decât cel inițial, a necesitat mobilizarea muncitorilor de pe tot teritoriul peninsulei, prilej cu care au fost aduse în capitala Hanyang (actualul Seoul) trupe

ambulante de actori și interpreți profesioniști ce cântau pe diverse scene locale, pentru muncitori și împreună cu ei, până noaptea târziu. Cântecul popular local din zona Gangwon și împrejurimi, acele *arari*, au ajuns în Capitală și datorită plutașilor ce transportau buștenii necesari reconstrucției palatului, executat doar din lemn. Astfel, prin interpretarea trupelor ambulante de actori și artiști profesioniști pe diverse scene, *Arirang*, care reflecta la început doar viața rurală, s-a extins și în mediul urban, ajungând un cântec popular de succes și, în final, prin plusul de muzicalitate adăugat, cântecul tradițional a devenit un cântec popular de sine stătător. Atunci s-a cântat *a-i-rong*, a cărui ideogramă chineză însemna „urechile mele sunt surde”, răspunsul dat de muncitori trimișilor regali ce solicitau noi taxe pentru refacerea palatului. Se pare că atunci s-ar fi cântat și expresia *a-i-rang*, ce ar însemna „eu mi-am părăsit iubita”.

La terminarea palatului, în 1868, întorcându-se la casele lor, muncitorii au dus și cântecele populare interpretate de profesioniști, deci și *Arirang* cel de sine stătător, care cuprindea și aspecte sociale generale, și astfel s-a răspândit în toate regiunile țării. *Arirangul* de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX a devenit melodia reprezentativă a cântecului popular modern, cântând în general realitatea cotidiană și conflictele sociale. De atunci a rămas și tradiția să se cânte *Arirang* în timpul unor confruntări, precum războaiele țărănești de la sfârșitul secolului XIX, din timpul Dinastiei Joseon, și la numeroasele revolte populare pentru independență, după ce Coreea a fost anexată de Japonia, în 1910.

(Va urma)

După cină, guvernatorul a aranjat dansuri în grădina lui, incredibile, jucate de femei negre de toate felurile. A făcut bine așteptând să lumineze luna plină, încât straniile apariții erau aproape fără chip. Coșmar, răsuciri, contorsionări, îngenunchieri în fața scaunelor noastre, cu crispări extraordinare, mișcându-și înspăimântătoare plete înainte și înapoi, răspândind un miros neplăcut de ricin și așteptând mărunțiș – bani de argint – să le fie puși pe frunte, deasupra nasului plat.

Niciodată n-am avut o experiență mai aiurea, sălbatică, aproape supranaturală. Barbaria ca o răzbunare! În lumina argintie a lunii, strania bătaie a tobelor în deșert făcea ca totul să pară neadevărat, de necrezut, un soi de vis rău, la care se adăuga o tânguie ca cea auzită în Maroc [...]

Am ajuns la Aswan pe la 10. Ne pare acriabil și familiar și am coborât imediat de pe vas ca să ne ducem la prăvălii și în bazar. Am găsit unele lucruri desmerecheate, deși îmi cruț adevăratele cumpărături pentru Cairo. Cu toate acestea, am găsit câteva ciudate piese barbare sudaneze, artă neagră, care m-au atras: boluri de lemn, scaune bizare din lemn grosolan și mai ales un soi de coșuri de agățat, foarte bine strânse, solide, împletite și împodobite cu curele de piele, lucruri vechi, de o culoare ruginie plăcută. Se poartă cu o curea de piele și sunt cât un urciur. Băstinașii le folosesc la cărutul laptei gros de bivoliță. Am să pun o greutate de metal în ele și am să le agăț la balcoanele caselor mele, toate sunt foarte amuzante [...]

Fiind lună plină, ne-am hotărât să ieșim, după cină, în deșert, călare pe cămile. A fost o experiență minunată, o lume albă nemărginită și bizară, văzută de la înălțimea unui scaun mișcat încolo și înapoi. O priveliște de vis și o senzație extraordinară că ești pe altă planetă. Cămila mea era foarte înaltă, era ciudat să ai gâtul acesta lung și încovoiat mai jos de tine și să mâni strania creatură cu o simplă curea împletită prinsă în jurul gâtului ei. Încet, încet te înveți cu acest mijloc de locomotie și începe să-ți placă. Am mers destul de departe,



Citadela orașului Cairo, în vremea vizitei regale

înaintând în peisajul de vis, cu totul desprins de lumea cotidiană [...]

Ne-am întâlnit cu doi profesori francezi, specialiști în arta arabă, care ne-au arătat cartierele vechi din Cairo. Întâi „Citadella“, apoi mormintele califilor, orașul morților, extraordinar de „încurajator“ și atrăgător. O lume moartă stranie, doar morminte și case unde cei vii se adună în anumite zile ca să fie cu morții lor. O necropolă de un fel foarte special. Ceva misterios, pe jumătate dărâmat, jumătate ansamblu extraordinar de monumente. Picturi bizare văzute printr-o ceață de praf auriu. Ceva înspăimântător despre o perioadă mai înțeleaptă, doar că a fost această nenorocire peste ea, moștenită în lucrurile Orientului, urâtul, respingerea, neglijența. Ne-am dus la unul dintre cele mai mari morminte, odinioară mănăstire. Plin de poezie, o curte mare interioară, cu fântâna dărâmată în centru, câțiva copaci bătrâni frumoși și mormintele pe două rânduri sub domuri înalte. Un loc complet fascinant, plin de farmecul anume al Orientului, greu de descris dacă nu l-ai simțit vreodată.

O călătorie extrem de plăcută ca să vizităm mai multe moschei și vechile întărituri ale părții altădată fortificată a orașului. S-au păstrat câteva ziduri vechi magnifice, flancate de turnuri și minarete. Ele datează dinainte de Cruciate și sunt foarte interesante. Ne-am cățărât în sus și în jos și ni s-a explicat totul foarte atent, însă e foarte greu să înțelegi istoria întregului, poți doar să pricepi puțin câte puțin. Am vizitat trei sau patru moschei, încărcate de o atmosferă oarecum



Templul de la Abu Simbel este astăzi în alt loc decât cel în care l-a vizitat acum aproape un secol regina, fiind mutat din cauza lucrărilor efectuate pentru barajul de la Aswan

Dar Ptah din Memphis și Ramses al II-lea cel zeificat au fost ciopliți aici. Din curtea din față urci pe niște trepte de piatră care au fost reparate, deasupra cărora e o balustradă cu o inscripție dedicatorie. În spatele balustradei sunt chipuri de șoimi și mici statui ale faraonului. În spatele acestei balustrade se înalță cei patru coloși ai lui Ramses al II-lea, pe o terasă, și spatele lor e așezat în pereche, de o parte și de alta a intrării în templu. Fiecare dintre aceste chipuri are o înălțime de 65 de picioare [19,8 m], fiind mai mari decât colosul lui Memnon, dar datorită proporțiilor lor perfecte nu par atât de enorme. La dreapta și la stânga fiecărui colos și între picioarele lor sunt figuri mai mici ale membrilor familiei regale, Nefret-ke, soția favorită a lui Ramses, e una dintre ele [...]

Pe pereți sunt câteva basoreliefuli splendide, am admirat în special unul cu frumoasa figură a lui Ramses străpungând un libian cu lancea. Chipul e într-adevăr minunat, la fel basorelieful, unde e în carul său, și un leu alcargă în urma sa. În general, toate basoreliefurile acestui templu sunt extrem de interesante, înfățișând expresiv bătăliile, victoriile și ceremoniile religioase ale marelui Ramses [...]

Am cerut să mi se arate o tabără unde trăiesc băștinași. Era extrem de curat. Afară sunt simpli pereți uriași pătrați de pământ, în interior, mai multe camere spațioase, acoperite cu frunziș și

trestie, permițând aerului să pătrundă, și o curte pătrată întinsă. De-a lungul camerelor mari aveau paturi de lemn acoperite cu macaturi. Podeaua și pereții de pământ, bine bătați, aveau o culoare frumoasă, amintind de muștarul franțuzesc. Guvernatorul spune că nubienii și sudanezii sunt din fire curați, în vreme ce egiptenii sunt fără speranță de murdari. Desigur, aici era ireproșabil de curat; nu știuseră că am cerut să-i văd. Femeile erau în altă clădire. Făpturi ciudate, în rochii lungi fluturânde, cu vâl pe cap și un inel mare trecut printr-o nară; la încheieturi și la buze le atârnau tot felul de podoabe de alamă și brățări și aveau obraji tatuați în albastru. Părul era împletit într-o sută de cozi care le făceau să arate ca și cum capetele le-ar fi fost acoperite cu peruci de sfoară; din nenorocire, negrul a ajuns prăfos, cozile fiind împletite, presupun, o dată în viață. Părea mai puțin curat, căci gospodăreau. Erau și mulți copii, fetele tot cu rochii fluturânde și vâluri. Ochii pruncilor, așa cum adesea am fost întrebată, da, erau acoperiți de muște. Și aici aproape toate femeile sunt negre, iar multe dintre ele au un fel de pantaloni umflați roșii pe dedesubt. Când merg, îmbrăcămintea flutură în urma lor, stârnind praful. E o stratagemă, fiindcă această îmbrăcămintă ce mătură pământul le șterge urma pașilor, nelăsând niciun reper ce ar putea fi urmărit de vreun bărbat, un dușman ori cineva care poartă ghinion [...]



Piramida lui Zoser

un templu din aceeași piatră și același stil, numit Templul jubileului pentru că, după interesantele și în același timp hazoasele explicații date de Firth [arheolog englez], dacă în vechime domnia unui rege dura prea mult, el pleca de parcă ar fi trăit între sălbatici; ulterior, după 30 de ani, urma să beneficieze de o ceremonie însemnată unde murea oficial și revenea apoi la viață. Întorcându-se, fiul și urmașul lui era numit ca un fel de asociat (dublură), luând parte la îndatoririle lui, cum ar fi cele militare etc., pentru că un rege războinic era totdeauna necesar. Cel mai tânăr devenea marele general, în vreme ce bătrânul prelua partea mai liniștită a muncii de conducere [...]

Aici una dintre cele mai interesante și prețioase descoperiri e o fântână adâncă, asemănătoare unui mormânt, săpată mai târziu. Ne-am dus acolo. O coborâre adâncă, mult sub pământ, ca într-o groapă fără fund; apoi prin galerii strâmte subpământene, chiar în inima locului. În cele din urmă am ajuns la o cămăruță simpatică, decorată toată cu turcoaz albastru, plăci înguste de faianță, imitații de rogojini de trestie. În trei nișe sunt trei basoreliefuli ale regelui. La intrare mai e o cameră lungă, absolut plină de urcioare de pământ și alabastru, astea ca omul îngropat să nu sufere niciodată de sete în lumea lui subterană. Firth m-a lăsat să iau un urciur simplu [...]

La trei ne-am dus să vedem „dervișii învârtitori“, ceva destul de ciudat la privit. O mică mănăstire, cu mai multe grădini, ascunsă de ziduri înalte, pe o străduță îngustă. Am fost primite solemn de șeful dervișilor și, se înțelege, am fost duse în procesiune într-o cameră goală,

unde ni s-a oferit o limonadă peste măsură de dulce. Apoi am coborât câteva trepte într-o sală rotundă, unde am tronat pe niște scaune îmbrăcate în catifea verde, într-o galerie suspendată deasupra rotunde unde urma să se desfășoare ceremonia – care a început cu o cântare stranie, semănând mai mult a bocet. Era produsă de niște derviși aflați în fața noastră, pe o galerie de lemn.

O procesiune solemnă de derviși în haine negre, purtând pe capetele ascuțite pălării foarte înalte de pâslă maronică aspră, ca niște

ghivece de flori. Au pășit jur împrejurul podelei și apoi s-au așezat în cerc pe vine în dreptul unui grilaj în spatele căruia era lume pregătită să-i urmărească. Apoi iar bocete, rugăciuni și aceea muzică stranie plină de ritmuri supranaturale. Unul dintre dervișii bătrâni a făcut câțiva pași înainte, părintele superior i-a șoptit ceva la ureche și toate figurile așezate pe vine s-au ridicat brusc, și-au aruncat haina neagră și au început, unul după altul, să se învârtăască cu mâinile întinse, în cerc, iar și iar, ca niște păpuși bolnave. Era imposibil să deslușești ce pas fac deoarece aveau caftanele alb-albastre largi ca niște clopote drepte și nu li se vedeau picioarele. Majoritatea erau destul de bătrâni, doar unul sau doi erau mai tineri, își țineau brațele întinse și se roteau și se roteau ca și cum nimic nu i-ar fi putut opri. Mai cu seamă trei dintre ei erau deosebiți, unul în verde, unul în gri și altul în alb (mai toți erau îmbrăcați în alb) și acești trei se învârtăteau atât de ușor și atât de lent, ca și cum i-ar fi mișcat o forță din afara lor. Au ținut-o așa în trei tururi, fiecare de aproape zece minute. La urmă, căpetenia dervișilor a pătruns în mijlocul cercului, începând și el să se rotească foarte încet, dar fără să-și scoată mantia neagră.

La un moment dat, la un semnal, s-au retras pe locurile lor și s-au acoperit iarăși cu mantalele negre. Ca un ultim efect ciudat, și-au lăsat brusc capetele în jos la pământ, scoțând un fel de geamăt bizar, cu voci venite parcă din străfunduri, în vreme ce muzica s-a oprit și ceremonia a ajuns la sfârșit.

Prezentare și selecție:
Georgeta FILITTI

impunătoare, unele foarte frumoase, dar adesea desfigurate prin supra decorare. Nu se aseamănă în niciun fel cu moscheea din Cordoba [...]

Ce aş putea spune de piramide? Sunt monumente nemaipomenite, uluitoare, în faţa cărora rămâi fără grai. Aceşti munţi făcuţi de mâna omului nu pot fi pur şi simplu comparaţi cu nimic altceva [...]

Baraize [arheolog francez] sapă la Sfinx, care şi-a schimbat înfăţişarea, întregul corp a fost degajat, cu labele enorme aşezate înainte odinioară, aşa cum îl ştiam demult, era înfundat în nisip până la gât. Asta stârneşte mult interes, dar pentru moment, până când tot nisipul va fi îndepărtat, zace într-o groapă, încât trebuie să cobori ca să-l vezi, în loc să urci. Încet, încet lucrurile se vor remedia, dar deocamdată e dezamăgitor. Am mai descoperit alături un templu uriaş interesant. Am vizitat toate acestea şi în cele din urmă am avut curajul să ne târâm şi să ne căţărăm pe piramida marelui Keops. Ceva obositor, dar interesant de străbătut. Baraize tocmai a completat iluminatul electric exterior şi noi am inaugurat această inovaţie de seamă. Sunt încântată s-o fi făcut, dar n-aş putea s-o mai repet iarăşi bucuroasă. E greu şi complicat de urcat şi a fost foarte cald [...]

Dimineaţa aceasta a fost consacrată Muzeului egiptean, unde sunt comori extraordinare, coplesitoare, dar şi mai interesante deoarece am văzut întâi templele şi mormintele, ceea ce ne-a

permis să ne însuşim treptat istoria veche a Egiptului. Asta face toate statuile din muzeu mai pline de viaţă şi semnificaţie. Una dintre cele mai minunate e [un personaj] din granit negru. În spatele capului, cu aripi ţepene întinse, e un vultur care pare să-l protejeze şi în acelaşi timp formează o parte din haina sa de mărgelă; într-adevăr o piesă magnifică. Dar am văzut atâtea, o multitudine de revelaţii ale istoriei ne-au trecut prin faţa ochilor, încât e aproape imposibil să le notez aici pe toate. Apoi e greu să le înţelegi fiindcă multe dintre aceste comori, perfect conservate, au între 1.000 şi 5.000 de ani.

Ede la sine înţeles că ne-am apropiat de celebrele comori ale lui Tutankamon, cu respect amestecat cu teamă şi uimire. Sunt absolut incredibile, izbesc curiozitatea şi mă gândesc chiar la extazul ce trebuie să-i fi cuprins pe săpătorii şi arheologii atenţi care au petrecut atâtea ani săpând morminte goale ca să găsească această uimitoare colecţie de comori, pe care totdeauna şi le-au imaginat, dar nu le văzuseră decât cu ochii minţii. Te cuprinde o emoţie profundă când priveşti mânuşile, evantaiul, scăunelul folosit când era copil, la fel sandalele de copil, afară de cele mai mari, din anii mai târzii – fără a mai pomeni incredibila cantitate de bijuterii găsită între straturile de fâşii cu care a fost înfăşat la mumificare, cutia solidă de aur a mumiei, bustul în aur, trăsura, armele, tronul lui etc. Cu câţiva ani în urmă, toate acestea ne-au fost revelate încet, încet de papirusuri. Dar, aşa cum am mai spus, totul devine mult mai viu după ce ai văzut întâi locurile, mormintele, templele [...]

Aşa-numita piramidă în trepte a fost mormântul unui rege din vechime, Zoser, din Dinastia a III-a, şi e privită drept cea mai importantă construcţie veche din Egipt. Împrejurul ei au fost scoase la iveală monumente interesante, temple şi morminte extrem de valoroase. Două dintre morminte au fost construite de regele Zoser pentru fetele lui; deşi vechi de aproape 5.000 de ani, aceste morminte au un straniu aer grecesc, cu coloane canelate şi piatra care a căpătat parcă nuanţa Parthenonului din Atena. Lipit de acesta c

Lucrările pentru degajarea Sfinxului





*Trupa mobilă de teatru
a Armatei 9 germane
fotografiată la Râmnicu Sărat*

ceva. Mă ridic când văd un om. Atunci îi zic: „Scoală, măi camarade, ia și tu o gustare cu noi!” S-a sculat în popou, se uită la noi. Eu iarăși îl poftesc, îi dau o felie de brânză și pâine albă. Înghite de vreo două ori, apoi îi dau o ulciță cu vin și îi spun la ureche: „Trăene! Bucur este la Bucegi!” „Băncasa”, îi fu răspunsul. Adică a înțeles. Și fără să termine ce a avut de mâncat se urcă pe după cuptorul sobei, își ia flanelele pe el, vestonul, își trage bocancii în picioare, se dă jos, sărută mâna mătușii Catinca, îi dă lui moș Nicolae ceva bani și le spune: „Vă las sănătoși pe toți!” Dă mâna și cu noi și pleacă. Nimeni din toți n-a înțeles ceva. Ceilalți trei se lungiseră pe pat și adormiseră. Numai bucureșteanul mai simțit. Îi zic și acestuia: „Nu mai moțâi, culcă-te!”

Eu întreb pe moșu: „Unde s-a dus omul acesta și de cât timp e în gazdă la dumneaei?” Moșu îmi spune: „Apoi, taică, e de vreo zece zile. Ce mai om cumsecade!” „Dar ce-a făcut de a stat atâtea zile?” Îmi răspunde: „El știe pe unde umbla, că seara mă pomeneam cu el. A fost și pe la R[âmnicu] Sărat. Vroia, săracul, să treacă la Focșani și nu putea, nu-i da voie nemții, bată-i să-i bată pârda!”

Apoi moșu îmi spune să mă culc și eu, îmi aduce o rogojină, o așterne jos și două țoale de cânepă groase, le pune peste rogojină, apoi aduce din odaia cealaltă o pătură nouă, nemțască, și o perină. Și pun capul jos și am și adormit.

Somnul a fost ușor, timpul a trecut repede. Ne deșteptăm. Afară se vedea ora

7 dimineața. „Hai băieți, sculați”, le zic. Moșu și baba se sculasera și umblau încet. Mulsese vaca și pusese laptele în tuci, la fiert, pe chirostii în gura sobei. Era gata!

Noi ne îmbrăcăm, ieșim afară, ne spălăm pe față, pregătim toate pentru plecare. Mătușa Catinca ne spune: „Stați maică, mâncați laptele acesta!” Scoatem pâine, punem în

strachine, ne dă lingură și-l mâncăm. Apoi, îi spunem moșului să ne aducă vin, umplem bidoanele, scoatem și îi plătim tot. Îi dăm 20 de lei, câte 4 de fiecare. Au fost prea mulțumiți, bieții bătrâni. Ne luăm rămas bun, mulțumindu-le încă o dată și plecăm.

Afară, vreme urâtă cu lapoviță ce se topea repede pe noi. Pe șosea, același cântec, nu mai aveai loc de coloane și căruțe nemțești. Mai trecea, din când în când, un divizion de nemți călări. Drumul greu, numai noroi! Noi mergeam pe margine, picioarele alunecau în toate părțile, dar încet se ivește și orașelul R[âmnicu] Sărat și intrăm și în el după câțva timp. Era ora 3 după prânz.

Mergem înainte înspre centru, vedem lume grămadă la o brutărie. Noi stăm, ne oprim și vrem să luăm pâine. Un neamț, ce ținea ordinea, ne vede pe noi și spune: „Com her camarad.” Ne ducem la fereastră, cerem câte o pâine de fiecare, pe rând. Îi mulțumim neamțului. Spune: „Tanche șen.” Mulțumim și populației ce sta la rând și



*În retragere, nemții au grijă să-și asigure hrana,
cu animalele jefuite din curțile localnicilor*

THEODOR PÂSLARU. 1918. ÎNSEMNĂRI DIN RĂZBOI

TRAIAN D. LAZĂR

Continuând relatarea desfășurării misiunii sale secrete, de la începutul lunii noiembrie 1918, în teritoriul românesc de la sud de Milcov ocupat de trupele Puterilor Centrale, Theodor Pâslaru ne oferă informații valoroase, din sursă primară – marcate însă de viziunea personală, de nivelul său de pregătire și înțelegere a evenimentelor – despre situația populației civile din zonă, a deplasărilor trupelor de ocupație și raporturilor dintre localnici și ocupanți.



Prizonieri germani în Primul Război Mondial, în viziunea pictorului și graficianului Josef Iser (1881 – 1958)

Relatarea, lipsită de acțiuni spectaculoase, constituie pentru memorialist prilejul de a-și expune concepțiile filosofice și morale asupra faptelor și oamenilor, dezvăluindu-ne personalitatea acestuia, efect al structurii native și al studiilor din adolescență la Seminarul teologic din Huși.

Masa narațiunii este dominată de informații de interes personal, dar ni se relatează și acțiuni, fapte de interes istoric general. Dintre acestea reținem informația privind acțiunea populației civile din teritoriul ocupat de a se împotrivi cu forța jafului practicat de ocupanții aflați în retragere.

Continuăm relatarea (Magazin istoric, nr. 10 – 12/2021, 1, 2/2022) din noaptea în care Pâslaru și camarazii au fost găzduiți în satul Plăinești, în casa lui moș Nicolae.

Apoi ne-am descălțat de cizme, ne-am făcut lejeri, numai în pieptare, că moșu întârea soba mereu și era cald. Ne dezmoțim de-a binelea, apoi scoatem fiecare ce aveam și întindem o masă frățască, cu toții. Aveam suficient, toți. Apoi cerem lui moș Nicolae să ne aducă ceva

vin, spuindu-i că plătim tot. Se duce bietul moș și ne aduce o oală de 3 kg. Luând și bând am prins puțin la limbă bine!

Bucureșteanul meu începe în surdină un cântec, „O Mamă, dulce mamă!” Se făcuse ora 2 noaptea. Pe cotlon și între pereți văd că mișcă

nimic, sunt slabi – le spun – și fără putere. Ai noștri sunt dârji și victorioși. Aveți să-i vedeți, ce ocupă nu mai dă înapoi. Vin încet în urma noastră, dar calcă sigur“.

Atunci, domnul Andrei ne spune: „Numai să nu se mai bată, să tragă cu tunurile!“ Îi spun: „Le lasă ei singuri, că sunt înconjurați. Ai noștri sunt prin munți acum [au intrat în Transilvania – n.n.] și tot ce mai vezi pe aici trebuie să se predea“. Când le-am spus așa ceva, au rămas uimiți. Ei acum încarcă la vagoane, dar Predealul e ocupat de ai noștri de pe ziua de [19 octombrie]/2 noiembrie“.

După o noapte de odihnă aici, la Râmnicu Sărat, a doua zi [22 octombrie]/6 noiembrie 1918, am luat-o dimineața, la ora 5.00, din loc în direcția șoselei naționale. Când ieșim pe bariera orașului [dăm de] trupe nemțești, care au fost la Focșani, pe Milcov. Mergeau și ei în coloane de marș, în pas de voie pe șosea. Când m-au văzut cu geamantanul în spate, m-au cunoscut și s-a apropiat unul de mine și-mi spune: „Tu camarad romen fon Ploiești!“ Îi spun: „Da! Dar de unde mă cunoașteți?“ Îi întreb: „Milcov, Focșani! Acum și noi țurich în Germania“. „Dar frontul de pe Milcov, cui l-ați lăsat?“ „Acum soldat romen 3 km țurich după noi.“

El știa bine românește, dar făcea pe hoțul. Numai noi când nu înțelegeam ce spune, atunci spunea el curat pe românește. Am mers cam împreună cu trupa aceasta cam 18 km, apoi i-am lăsat a se duce înainte. Afară, lapoviță cu fulgi mari de zăpadă, ce se topea pe noi.

Înainte trupe lor, o circadă de vite mari, boi și vaci, le mână din urmă, forțat, și ei mergeau

repede. Nu ne puteam ține după ei, [ei] fiind fără ranițe în spate, numai cu armele pe umere. Când, deodată, auzim o bubuitură înaintea noastră la o depărtare [de] circa 2 km. Stăm pe loc. Stau și ei. Ce s-o fi întâmplat? Șoseaua a fost minată de ai noștri. Ei [militarii germani] se răspândesc. Atunci trecem și noi, din partea dreaptă a șoselei, printre ei, în partea stângă a șoselei. Ajungem în dreptul unde s-a făcut explozia. Vreo patru vite omorâte și doi nemți răniți. Îi ridicaseră în ambulanțele lor, iar vitele le-au dat pe șanțul șoselei, ca să nu încurce circulația.

La un moment dat, auzim păcănituri de mitralieră, ca pe front, și focuri de arme. Stăm pe loc, stau și ei, ce erau în dreptul nostru, pe șosea. Ce a fost? Peste o sută și mai bine de români, civili, dar bine înarmați, au venit călări și le-au spus să le predea vitele. Dacă nu, înainte nu vor trece cu ele, nici ei!

După o jumătate de ceas, vitele le-au luat românii și apoi le-au dat drumul trupei de nemți, să-și urmeze drumul. Noi, cât am stat la acest popas de o jumătate de ceas, am scos mâncare și am mâncat. Ei se uitau la noi. Și-au dat și ei seama că suntem niște oameni necăjiți. Dar, când aproape să plecăm, vin doi nemți la noi cu biletele în gură și ne-au făcut percheziție peste tot. Deschid geamantanul, răscolește peste tot, apoi spune: „Haide cu noi, guten romeni!“

Plecăm odată cu toții și mergem cu aceștia mai repede. Nu ne puteam ține după ei. Se duc. Noi mergem cum putem.

(Va urma)

CONDAMNARE (Biverb: 8, 8)

- R E

Laurian BUTURE

Soluția rebusului BĂTĂLIILE ROMÂNILOR, din nr. 2/2022

CALUGARENI – RV – ROVINE – S
– AUT – RAT – TAT – STEFAN – BAIA
– N – POSADA – AN – AREAL – UNI – I
– AS – AOC – VAL – IH – MURAD – RE
– SOCI – A – ATAS – AVERESCU – DT –
MARASESTI – I

Soluția jocului MITOLOGICĂ, din nr.
2/2022

ANTEROS ȘI EROS
(ANTE-R-O/S-ȘI-E-ROS)

plecăm cu direcția gară. Când să ne apropiem, niște ceferiști ne spun: „Nu vă apropiați! Uite santinelele lor! Și pe noi, românii care lucrăm aici, ne-au gonit. Sunt numai nemți de-ai lor și trenurile trec de la Focșani din cinci în cinci minute. Dar dumneavoastră de unde veniți? Oare i-au luat românii la goană, că de ascară nemții nu mai știu de capul lor.“ „Să spunem cam așa ceva!“

Ajunși aici, cei din Râmnicu Sărat, bucuroși că au ajuns, în loc să ne invite la casele lor, au căutat a se eschiva de noi trei, ce am mai rămas, și fără prea multe cuvinte schimbate între noi și-au luat rămas bun de la noi despărțindu-ne și lăsându-ne singuri. Mi-am zis atunci: „Această faptă a lor nu mai e frăție și camaraderie!“

Eram uzi, stropiți de picături de noroi și acum, fiind seară, aveam nevoie de o primire omenească și o dragoste tovarășească din partea lor, nu să facem deranj altora. Dar asta-i omenirea și mentalitatea celor ce nu mai au în suflet simț și dragoste!

Atunci, iau pe cei doi cu mine spuindu-le în drumul nostru: „Să vedeți acum, unde vă duc eu, ce suflete de oameni sunt! Acest bătrân pensionar din C.F.R. și bătrâna cucoană Mărioara sunt ca niște părinți ai mei. Le-am fost odată chiriaș al lor, în 1914, când s-a făcut rafinăria aceasta, ce trecem acum pe lângă ea, și de atunci n-am mai dat pe la ei decât acum două luni [când fusese în misiune la București – n.n.], și acum să vedeți numai cum ne primesc.“ Și spuindu-le toate acestea, am și ajuns la ei.

Bat la poartă. Iese dl Andrei. Îi zic: „Bună seara și bine v-am găsit! Dar să mă scuzați, nu știu dacă și pentru seara aceasta sunteți buni primitori de oaspeți, drumetși ca noi.“ „Vai de mine, domnule Pâslaru, poftiți, poftiți, intrați înăuntru!“ Când mă vede și cucoana Mărioara, i-a părut bine, nu știa cu ce să ne servească mai întâi.

Noi, cu toții, i-am sărutat mâna politicos. Se cuvenea să facem



Gara din Râmnicu Sărat...

asa. Și nu am intrat în cameră până nu am lăsat bagajele și [ne-am] descălțat în cerdac. Apoi am intrat în camera unde ne-a poftit, aducându-ne pe o tavă patru farfurioare cu lingurițele de dulceață și paharele cu apă. Noi ne uitam unii în ochi și ochi [așa apare în manuscris – n.n.].

Apoi am început a le istorisi cele ce am mai pățit de când am plecat de la d-nealor de acum două luni. „Și acum, unde mergeți?“, le fu întrebarea. Eu le spun: „Acasă, la Ploiești. Iar dumnealor la Buzău și București. S-a terminat războiul, dar ai noștri i-a[u] luat din urmă pe nemți. La noapte, cel mai târziu mâine, sosesc trupe românești.“ [Pâslaru credea că acțiunea armatei române a început concomitent cu mobilizarea lui la 18 octombrie/1 noiembrie 1918 – n.n.]. „Dar cu aceștia [cu germanii], ce se face?“ „Îi ia prizonieri!“ „Sunt mulți nemți aici!“ „Nu face

... și o frumoasă stradă a orașului, Victoriei



In tot acest timp au avut loc bătălii sângeroase: Balacava (25 octombrie 1854), Muntele Inkerman (5 noiembrie 1854), Kerci (22 mai – 14 iunie 1855), Malakov (Malahov; 18 iunie 1855), Cernaia (16 august 1855) etc. Toate acestea au intrat puternic în conștiința publică din țările beligerante, devenind, treptat, mituri identitare, nume de localități, de străzi, de parcuri, hoteluri, restaurante, de persoane, subiecte ale unor creații literare (cum ar fi *Povestiri din Sevastopol* de Lev Tolstoi), cinematografice etc. Din rândul celor din urmă reținem *Atacul cavaleriei ușoare* din 1968, în regia lui Tony Richardson, avându-i printre protagoniști pe Trevor Howard, David Hemmings, Vanessa Redgrave, John Gielgud. Ele redau cu mijloace artistice dramatizmul luptelor, viața cotidiană a soldaților, după cum multe cosmetizează conflictul, pe care îl prezintă în cheie eroizantă, idealizându-l.

Dar, dincolo de imaginea creată în posteritate, realitatea era una dură. Toți militarii, indiferent de tabăra în care luptau, sufereau de foame, frig și de boli, de lipsa echipamentului adecvat și a unei asistențe sanitare corespunzătoare; ei treceau prin experiențe terifiante, cu spectrul morții permanent.

La toate acestea s-au adăugat condițiile atmosferice neprielnice; iarna 1854 – 1855 a fost foarte rece în întreaga Europă, inclusiv în



Mihail Dmitrievici Gorceakov

Crimeea. În noaptea de 13/14 noiembrie 1854 s-a produs o furtună violentă, intrată în memoria celor prezenți ca „marele uragan”, care a provocat mari distrugerii, determinând o gravă criză de aprovizionare. Războiul, ce părea scurt s-a prelungit, punând la încercare limitele

De la stânga: FitzRoy Somerset, lord Raglan, Ömer Paşa și Aimable Jean-Jacques Pélissier



fizice și morale ale luptătorilor.

Între timp, au avut loc multe evenimente care și-au pus amprenta asupra evoluției conflictului armat. La 2 ianuarie 1855, Sardinia se alătură coaliției și trimitea pe teatrul de operații un corp expediționar de 15.000 de oameni, iar trei zile mai târziu, celebrul Ömer Paşa a debarcat în Crimeea, cu întăriri otomane.

Ca urmare a modului total deficitar de pregătire și ducere a războiului și a unei campanii de presă susținute, Cabinetul britanic condus de lordul Aberdeen și-a dat demisia, prim-ministru devenind lordul Palmerston (5 februarie 1855).

La 2 martie același an a murit țarul Nicolae I, principalul responsabil pentru declanșarea războiului, considerat de unii inutil și costisitor. Succesorul său la tron, Alexandru al II-lea, a pus capăt războiului și a negociat pacea. Alexandru al II-lea a inițiat un vast program de reforme și a sfârșit asasinat în ziua de 1 martie 1881 (*Magazin istoric*, nr. 7/2014).

Să reamintim că în timpul călătoriei în Anglia (1839), între Alexandru, moștenitorul tronului, și tânăra regină de 20 de ani, Victoria s-a născut o idilă, care a fost aproape să se concretizeze într-o căsătorie. Cum ar fi arătat lumea cu un asemenea cuplu este desigur o întrebare retorică.

Pe plan diplomatic s-a înregistrat o primă încercare de configurare a păcii. La Viena a avut loc, în perioada 3/15

Un război uitat, readus în atenție de ocuparea Crimeei în 2014 de Federația Rusă și de evoluția situației din apropierea graniței noastre estice. Continuă analiza începută în numărul anterior.

RĂZBOIUL CRIMEEI

PETRE OTU



„Asediul
Sevastopolului”,
tablou
de Grigori Șukaev
(1812 – 1883)

● Atacul cavaleriei ușoare cântat de Alfred Tennyson și subiect de film cu Trevor Howard, David Hemmings, Vanessa Redgrave și John Gielgud ● Cabinetul britanic își dă demisia ● Idiila prințului Alexandru cu regina Victoria ● Un exemplu de cum nu trebuie purtat un război ● Comandanți care nu conduseseră trupele în teren ● Generalul rus ordonă să se tragă în „francezii” care erau... husari ruși ● Sumele destinate întreținerii soldaților ruși erau furate de ofițeri

La începutul lunii septembrie 1854, trupele aliate au început debarcarea în zona portului Eupatoria, la aproape 50 km nord de portul Sevastopol, operațiunea desfășurându-se cu dificultate. În timpul marșului către principală bază navală au avut loc confruntări dure, dintre care cea mai importantă a fost cea de pe râul Alma (20 septembrie 1854). La 27 septembrie a început asediul Sevastopolului, iar la 17 octombrie același an forțele aliate au efectuat primul bombardament asupra orașului, fortificat cu iscusință de un inginer relativ tânăr, ce va cunoaște celebritatea, Eduard Ivanovici Tottleben (1818 – 1884). Aliații vor institui asediul Sevastopolului, care va rezista aproape un an.



*Bătălia de la Alma, tablou aflat în păstrarea
lui Army Museum London*

Otomanii l-au avut în frunte pe Ömer Paşa (sârb după unii, croat după alții, numele real fiind Mihailo Latas), instruit în armata austriacă și convertit la islam, care s-a comportat bine pe câmpul de luptă, el obținând gradul de mareșal.

De partea cealaltă, armata rusă era comandată de prințul Aleksander S. Menșikov, total lipsit de calități militare. A fost înlocuit de țar cu Mihail Dmitrievici Gorceakov. Și alți generali ruși s-au remarcat prin incompetență crasă, literatura de specialitate dând exemplul generalului V.I. Kiriakov, mai tot timpul amețit de alcool. La un moment dat, a ordonat să se tragă în „francezi”, dar aceștia erau... cavaleriști din Regimentul de Husari din Kiev.

Șirul deciziilor proaste, al gafelor comise de comandanțele aliate și ruse este mare. Ne vom limita la câteva exemple edificatoare. În drumul spre Peninsula Crimeea, trupele aliate au cantonat în regiunea Varna, total improprie pentru cartuire. Holera a făcut ra-

vagii, astfel că au murit mii și mii de militari și s-au pierdut, ca urmare și a incendiilor, mari cantități de bunuri.

I dată debarcați, aliații au așteptat 27 de zile pentru a ataca Sevastopolul, deși acesta era lipsit de apărare. Profitând de răgaz, printr-un efort extraordinar, rușii au fortificat orașul.

A rămas celebru ordinul ambiguu dat de lordul Raglan în bătălia de la Balaklava cavaleriei britanice de a șarja tunurile rusești. Așa s-a ajuns la „atacul cavaleriei ușoare britanice”, episod foarte mediatizat pentru eroismul sublim al cavaleriștilor, dar total inefficient din punct de vedere militar. Figura căpitanului Louis Edward Nolan s-a impregnat puternic în istoriografie și în literatură, el fiind unul dintre cei 113 cavaleriști uciși, din totalul celor 673 pe care îi avea Brigada, alți 247 fiind grav răniți. Marele poet Alfred Tennyson l-a imortalizat în poemul dedicat acestui atac inutil. Să reamintim că și armata română a cunoscut în

campania din anul 1916 două episoade de eroism inutil și păgubos: șarjele de la Robâncuși și Prunaru.

Logistica războiului a fost unul dintre cele mai nevralgice puncte ale combatanților. Aliații, în special britanicii, au trimis trupele în teatrul de operații fără a asigura suportul material corespunzător. Așa s-a ajuns ca soldații să sufere de foame, de frig, de lipsa echipării corespunzătoare etc. Francezii au venit pe teatrul de operații din Crimeea mai bine pregătiți, dar sosirea unor trupe numeroase a generat mari lipsuri în aprovizionarea și traiul trupelor. Britanicii au îmbunătățit asistența materială, astfel că situația s-a inversat către sfârșitul ostilităților.

Este greu să vorbim de o intențență a armatei ruse, întrucât corupția atinsese cote înalte, sumele destinate întreținerii soldaților erau furate de ofițeri. Astfel că soldatul rus era prost hrănit, prost echipat, lipsit total de drepturi, brutalizat de disciplina oarbă impusă de comandanți. Cu toate acestea, el a luptat bine, astfel că eroismul lui a intrat puternic în mentalul colectiv rusesc.

A asistența sanitară a fost catastrofală. Numărul morților ca urmare a rănilor și epidemiilor a fost mult mai mare decât al celor căzuți în luptă. Unii istorici vorbesc chiar de un raport de unu la zece. Pe baza acestei experiențe triste, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, mai toate armatele europene au luat măsuri pentru a asigura un serviciu sanitar cât mai eficient.

Războiul Crimeei este ilustrativ și pentru noul mod



*Supraviețuitori
ai șarjei
cavaleriei
ușoare...*

mai – 23 mai/4 iunie 1855, o conferință preliminară de pace, la care au participat reprezentanți ai Marii Britanii, Franței, Austriei, Rusiei și Imperiului Otoman, fără a se ajunge la o încetare a conflictului.

Acesta a continuat cu înfrâncenare, aliații executând mai multe bombardamente puternice asupra Sevastopolului (6 iunie, 17 iunie, 17 august, 5 septembrie 1855). La 8 septembrie 1855, trupele franceze, conduse de generalul Patrice de Mac Mahon, au cucerit fortul Malakov, o zi mai târziu fiind cucerit sudul Sevastopolului.

În sfârșit, la 16 ianuarie 1856, după destule ezitări, țarul Alexandru al II-lea a acceptat condițiile de pace, la 28 februarie același an fiind semnat armistițiul. Etapa finală s-a consumat la Paris, în cadrul Congresului de Pace (25 februarie – 30 martie). În această ultimă zi, la ora 13.00, s-a semnat tratatul

care consfințea un nou raport de forțe pe continent. Tratatul a fost ratificat la 27 aprilie, iar la 12 iulie, ultimele trupe britanice au părăsit Crimeea. Războiul era de acum istorie.

„În lupta vieții, omul este supus greșelii“, grăia Dumnezeu, prin vocea lui Faust. Iar von Clausewitz, în opera sa clasică *Despre război*, afirma că acesta este un spațiu al incertitudinii. Ilustrul teoretician scria că trei sferturi dintre lucrurile care se clădesc în vreme de război sunt incerte.

Episodul belic din anii 1853 – 1856 se detașează prin numărul, gravitatea și consecințele crorilor militare, fiind un exemplu de modul cum nu trebuie pregătit și condus un război.

S-a evidențiat cu prisosință calitatea slabă și incompetența Înaltelor Comandamente, atât aliate, cât și ruse. Comandanții șefi erau în vârstă și, cu

excepția celor francezi, care luptaseră în Algeria, nu aveau experiența câmpului de luptă. În armatele rusă și engleză, gradele superioare erau rezervate reprezentanților protipendadei, trupele fiind conduse de lorzi, baroni, prinți, conți ș.a. ce nu aveau o pregătire militară adecvată sau deloc. Avansarea în funcții înalte în interiorul corpului ofițeresc se făcea prin intermediul Curților împărătești, ceea ce făcea inoperant sistemul meritocratic. Astfel, între corpul superior de comandă și trupe s-a creat o prăpastie, care s-a repercutat negativ asupra stării operative și a moralului acestora din urmă.

Corpusul expediționar britanic l-a avut în frunte pe FitzRoy Somerset, lord Raglan, care avea 66 de ani. Își pierduse o mână în bătălia de la Waterloo, dar nu condusese niciodată trupe pe câmpul de luptă. Alți generali britanici erau și mai bătrâni, iar statul major era plin de tineri aristocrați, care nu aveau cunoștințe și deprinderi. Lordul Raglan a murit la 28 iunie 1855, de dizenterie și epuizare, succesorul său fiind sir James Simpson.

Întâiul comandant francez, mareșalul Leroy de Saint-Arnaud, era mai tânăr cu 11 ani decât omologul britanic și se manifestase de-a lungul vieții ca o persoană excentrică. A încetat din viață la 29 septembrie 1854 de holeră, el fiind bolnav și de cancer la stomac în faza terminală. A fost înlocuit cu generalul François C. Canrobert, de 45 de ani, atașat de trupele sale. Acestuia i-a urmat generalul Aimable Jean-Jacques Pélissier, un individ crud, care nu prețuia viața subordonaților.

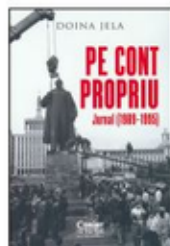


*... și David
Hemmings
în rolul
căpitanului
Louis
Edward Nolan*

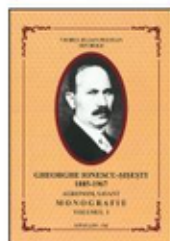
PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ



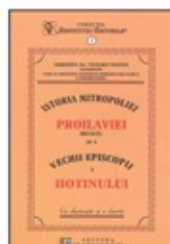
● **REGINA MARIA A ROMÂNIEI. ÎNSEMNĂRI ZILNICE. 1929** (traducere din engleză și introducere de **Georgeta Filitti**; note de **Nicolae Pepene**)
Editura Corint, București, 2021, 603 pp.



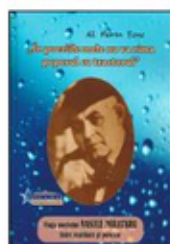
● **Doina Jela - PE CONT PROPRIU. JURNAL (1989-1995)**
Editura Corint, București, 2021, 429 pp.



● **Viorel Iulian Peștean, Ion Bold - GHEORGHE IONESCU-ȘIȘESȚI. 1885-1967. AGRONOM, SAVANT. MONOGRAFIE. VOLUMELE I, II**
Editura Pim, Iași, 2020, vol. I - 323 pp., vol. II - 384 pp.



● **Arhiepiscopul Dr. Veniamin Pocițan Ploșteanu, Vicarul Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, Mitropoliei Ungro-Vlahiei și al Patriarhiei Române - ISTORIA MITROPOLIEI PROILAVIEI (BRĂILEI) ȘI A VECII EPISCOPII A HOTINULUI** (notă asupra ediției: **prof. Cristian Căldăraru**)
Editura Muzeului de Istorie Galați, Galați, 2014, 74 pp.



● **Al Florin Țene - „ÎN POEZIILE MELE NU VA RIMA POPORUL CU TRACTORUL”. VIAȚA POETULUI VASILE MILITARU ÎNTRE REALITATE ȘI POVESTE**
Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2022, 299 pp.



● **Jean des Cars - CUPLURI TRAGICE ALE ISTORIEI** (traducere din limba franceză de **Mariana Alexandru**)
Editura Corint, București, 2021, 284 pp.



● **Ioan A. German - ALEXANDRU VAIDA VOEVOD ȘI FRANCIȘC FERDINAND DE HABSBURG** (editor și prefață, **prof. univ. dr. ing. Ilie Popa**, cuvânt înainte și despre autor, **ing. Alexandru Adrian German**)
Editura Fundației Culturale Memoria, București, 2021, 263 pp.



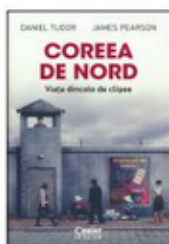
● **Contele Andrei Olsufiev - ȘALUL NEGRU** (prefață de **Filip-Lucian Iorga**; postfață de **Alexandra Olsufiev**; traducere din franceză de **Lia Decei**)
Editura Corint, București, 2021, 361 pp.



● **REVISTA DE CERCETĂRI ARHEOLOGICE ȘI NUMISMATICE** (Muzeul Municipiului București)
Editura Oscar Print, Nr. 3, 2017, 421 pp.



● **ASOCIAȚIA NAȚIONALĂ CULTUL EROILOR „REGINA MARIA”. 30 DE ANI DE LA ÎNFIINȚARE: 1991 - 19 NOIEMBRIE - 2021**
Agenția de Informații Geospațiale a Apărării, București, 2021, 38 pp.



● **Daniel Tudor, James Pearson - COREEA DE NORD. VIAȚA DINCOLO DE CLIȘEE** (traducere din limba engleză: **Sorin Șerb**)
Editura Corint, București, 2022, 205 pp.



● **CAIETE SILVANE** (Revistă de cultură. Sub egida Uniunii Scriitorilor din România)
Anul XVIII, Nr. 1 (204), ianuarie 2022, 52 pp.

de purtare a conflictului armat. Progresul tehnic a determinat mutații importante în ceea ce privește tactica aplicată pe câmpul de luptă. Napoleon afirma că secretul victoriilor stă în picioarele soldaților săi. După Războiul Crimeei, atacul în formații strânse a fost înlocuit de o confruntare de poziții, care a prefăcut Primul Război Mondial.

De altfel, experiența Sevastopolului a creat în gândirea și practica militară europeană un curent destul de puternic de reevaluare a fortificațiilor permanente, mai ales că episodul Plevnei, din 1877, părea să-l confirme. Pe această bază, generalul Henri Alexis Brialmont (*Magazin istoric*, nr. 9/2007) a construit puternicele fortificații din Belgia, dintre care cele mai renumite au fost cele de la Liège. Ele au fost însă rapid cucerite de

trupele germane, la începutul conflictului mondial.

Același general belgian a proiectat „Cetatea București“, iar maiorul german Maurice Schuman „Poarta Focșanilor“. Trebuie spus că progresele tehnicii militare au invalidat o asemenea opțiune, fortificațiile permanente, masive și foarte rigide sub raport strategic, fiind total depășite.

Dotarea tehnică a reprezentat o altă problemă pentru armatele care s-au confruntat în Crimeea. Aliații au avut un armament superior, fapt care a constituit unul dintre factorii victoriei. Înzestrarea armatei ruse era mult rămasă în urmă. Majoritatea trupelor aveau în dotare puști cu țeava neghîntuită, care băteau la circa 200 – 300 m. Armele trupelor aliate erau mult mai moderne, aveau țeava ghîntuită și băteau la circa 800 – 900 m. A rămas faimos episodul care l-a avut protagonist

pe prințul Grigore M. Sturdza (1821 – 1901), „beizadea Grigore“. Trecut la islam și înrolat în armata otomană sub numele de Mühlis Pașa, a deținut o poziție înaltă ca locțiitor al lui Ömer Pașa. În lupta de la Cetate a ieșit călare în fruntea trupelor sale, expunându-se focului advers, care nu-l putea atinge din cauza bătăii scurte a armamentului portabil. Cu un curaj cu totul deosebit, el a

luat la țintă și a rănit câțiva ofițeri ruși cu pușca sa mult superioară, lovind și casca generalului Anrep-Elmpt. Exasperați, rușii au folosit artileria și au ucis calul de sub el. Abia atunci, Mühlis Pașa a încetat tirul.

Războiul din anii 1853 – 1856 este ilustrativ și din punctul de vedere al relațiilor de comandament. Fiind unul de coaliție, aliații au avut mari probleme în ceea ce privește cooperarea pe câmpul de luptă, iar problema unei structuri unice de conducere nu s-a pus nici înainte și nici după începerea războiului. Britanicii și francezii au avut multe neînțelegeri, deși lordul Raglan vorbea fluent franceza și era o persoană dispusă la dialog. Cucerirea rapidă a Sevastopolului a fost blocată, de exemplu, de indecizia generalului Canrobert, astfel că s-a ajuns la un asediu, ce a durat aproape un an de zile.

Cât privește pe otomani, deși în cele mai multe momente au luptat bine, ei au fost constant disprețuiți de britanici și francezi. Această conduită explică, desigur, în parte, decizia otomanilor de a lupta în Primul Război Mondial împotriva occidentalilor. Trupele sardie au sosit mai târziu, impresionând prin ținuta și disciplina lor. Au fost implicate marginal în confruntări, contribuția lor fiind modestă.

Și în armata rusă, care teoretic trebuia să fie un monolit, au existat invidii și dispute, atât la nivelul lanțului de comandă, cât și la cel al trupelor, între diverse etnii: letoni, polonezi, germani, ucraineni, evrei ș.a.

(Va urma)



Generalul Anrep-Elmpt, a cărui casă a fost străpunsă de o lovitură trasă de Grigore Sturdza

CELĂLALT BRUNELLESCHI

MIHAIL MIHAILIDE

Buchinistul, între două vârste, cu o barbă lată și sură ca a lui Karl Marx, ședea, părând adormit, pe un scăunel de pescuit într-un colț al standului său cu bucoavne și reviste vechi. Mă gândeam la cărți în chirilice sugerate de aspectul de lipovean al negustorului, când acesta, considerând că am zăbovit destul, se ridică, întrebându-mă cu accentul vorbitorilor de limbi slave mai proaspăt sosiți pe cheiul Senei: „Bonjour monsieur, pensez-vous que je pourrai vous être utile avec quelques recommandations?” (Bună ziua, domnule, credeți că v-aș putea fi de folos cu ceva recomandări?)



Umberto Brunelleschi, autoportret

Nu avea bucoavne – care, de altfel, nu m-ar fi interesat, decât dacă ar fi fost o scriere laică românească în slavonă (vis aproape imposibil de îndeplinit pentru un Sylvestre Bonnard valah, (mă refer, desigur, la croul romanului lui Anatole France *Crima lui Sylvestre Bonnard*, croul trăitor și el printre cărți și manuscrise): o altfel de *Scrisoare a lui Neacșu din Câmpulung*, cu chirilice... Apoi, la ce cost de achiziție s-ar fi ridicat ipotetica raritate?!). Așa că, după ce, foarte amabil, „Karl Marx” mi-a prezentat îndelung și în detaliu „marfa”, copleșit și epuizat de avalanșa „latină” a competențelor sale de marketing strategic și tactic, am depus armele, acceptând ultima

dintre oferte: „Iată, am aici – și a extras dintr-un loc ascuns privirii majorității turiștilor care se opreau cel mult un minut la stand –, am aici ceva care parcă vă aștepta: un Alphonse de Lamartine. Vă percep cunoscător; nu sunt poezii, ci un roman, *Graziella*: un roman autobiografic, singurul de acest fel al scriitorului, o poveste de dragoste, o indimenticabilă îndrăgostire a creatorului poemului *Le Lac*... Vă amintiți, «O, timpule, oprește-ți zborul și voi ceasuri plăcute/ Al vostru curs grăbit încetiniți./ Lăsați-ne plăcerea ultimelor minute/ Ale frumoaselor noastre zile: nu ni-le răpiți!»? Avea nici



Romanul autobiografic *Graziella* al scriitorului Alphonse de Lamartine...

UN MIRE ÎNTÂRZIE LA CUNUNIE



9 martie 1796, la Paris, într-o seară răcoroasă de primăvară; un tânăr general, recent numit comandant al armatei din Italia, își unea destinul cu fiica unui altădată bogat proprietar din Martinica, ruinat de un teribil uragan cu trei decenii în urmă.

Ceremonia civilă a fost planificată să aibă loc la ora 8 seara, în sediul Primăriei arondismentului II, fostul Hôtel de Mondragon, confiscat și declarat proprietate națională în vremea Revoluției.

Ifițerul însărcinat de municipalitate, Charles-Theodore-François Leclerc, a sosit cu două ore înainte. Trebuia să se asigure că totul avea să meargă ca pe roate. Mirele era unul dintre cele mai în vogă personaje ale momentului: un corsican micuț, dar îndrăzneț, Napoleon Bonaparte. Dar nu avea să fie cine știe ce ceremonie. A fost informat că vor participa doar șase persoane și totul ar trebui să se termine destul de repede. Primii au ajuns trei dintre martori: Paul Barras, Jean-Lambert Tallien și Etienne-Jacques-Jérôme Calmelet.

Punctuală a fost și mireasa, Marie Joséphe Rose Tascher de La Pagerie, cunoscută ca Joséphine de Beauharnais. Legătura de prietenie a miresei cu unul dintre liderii executivi ai Directoratului (1795 – 1799) a fost una bine cunoscută, ea arătându-se mereu atrasă de inteligența, spiritul viu și farmecul lui Barras. În ceea ce îl privea pe celălalt martor, Tallien, el a fost ales datorită prieteniei foarte strânse dintre viitoarea împărăteasă și soția acestuia, Thérèse. Lor li s-a alăturat și avocatul Calmelet, unul dintre sfătuitoarii financiari ai Joséphinei.

Ceasul de abia bătuse ora 8. Joséphine a fost o apariție destul de sobră, purtând o rochie de muslină, iar o jachetă calduroasă îi acoperea umerii și decolteul. Se întunecase și vremea nu era una prea prietenoasă. Leclerc a venit să o întâmpine. După câteva cuvinte schimbate, s-a instaurat stângeneala. Mirele se lăsa așteptat. Erau vremuri complicate; planurile se puteau schimba radical dintr-o dată. A trecut o oră, o oră și jumătate. Leclerc s-a retras. Era obosit și, probabil, credea că nu va mai avea de oficiat nimic în acea seară. Ceilalți au rămas să aștepte.

Era trecut de ora 10 seara, când Napoleon, însoțit de ultimul martor, mâna sa dreaptă, căpitanul Jean Léonor François, conte de Le Marois, au ajuns. În locul său, Leclerc îl lăsase pe grefierul Antoine Collin-Lacombe. Cu toate că acesta din urmă nu avea competența de a oficia o căsătorie civilă, lucrurile au mers înainte. Nu se punea problema vreunei întârzieri. Generalul era așteptat în Italia...

La 22.30, cei doi au fost declarați soț și soție. Dovadă a uniunii, a fost eliberat un certificat. Nimeni nu a ținut cont că au existat câteva inadvertențe din punct de vedere legal. Pentru a elimina incompetența lui Collin-Lacombe în domeniu, pe document a fost trecut numele lui Leclerc. La rândul său, cel de-al patrulea martor, viitorul general Le Marois, la cei 20 de ani încă neîmpliniți era prea tânăr pentru a fi un martor conform normelor vremii. În ceea ce îi privea pe miri, și acolo au apărut inadvertențe. Două au fost impuse de cutumele vremii: cum mireasa era mai în vârstă cu șase ani, au fost modificate anii de naștere, Napoleon apare mai bătrân cu aproape un an și jumătate, iar Joséphine – cu patru ani mai... tânără!

T. S.-S



Artist talentat,
Umberto Brunelleschi
a creat numeroase costume feminine
ce făceau vogă
în Parisul din Belle Epoque



imensul acoperiș să poată fi construit, să reziste și să nu se prăbușească, așa cum de mai multe ori se întâmplase, luând vieți în urma unor teribile accidente.

Privind prin hubloul din stânga locului rezervat în cursa de București la troicenele de nori albi, imenși, parcă în nemișcare, încercam să-mi reamintesc scene din celebrul serial de televiziune dedicat familiei Medici: *Conducătorii Florenței*, pe care, nu demult, îl urmărisem. Alessandro Preziosi (dublură, Jeremy Nicholas) era în rolul lui Brunelleschi.

După construirea cupolei, de Brunelleschi (finanțarea fiind asigurată de Cosimo de Medici), invitat, Papa Eugen al IV-lea a sfințit Catedrala, deși dorința autorității familiei nu fusese neapărat religioasă, cât mai ales una de prestigiu: construcția și frumusețea să depășească edificiile similare din Veneția și din Piazza del Duomo, Pisa.

Când frumoasele stewardese terminaseră debarasarea, iar unii pasageri se șteau dindărătul hainelor, semn că se apropia momentul aterizării, am rugat vecinul de fotoliu să-mi ierte deranjul, pentru că trebuie musai să umblu la compartimentul bagajelor de mână. Am scos din ambalaj *cadoul*. Cum de putusem, fie și pentru o fracțiune de secundă, copleșit de verbiajul buchinistului, să asociez numele ilustratorului de pe coperta cărții și pagina de gardă, tipărit fără prenume (doar „Brunelleschi”) cu acela al arhitectului, inginerului, sculptorului teoreticianului „perspec-

tivici” din Quattrocento, Filippo Brunelleschi (1377 – 1446)? Și cum de acceptase o prestigioasă editură să procedeze astfel („rațiuni” comerciale?).

Dar cine era, cu prenume și nume, semnatarul minunatelor acuarele și laviuri, ilustrând lucrarea bibliofilă a romanului lui A. de Lamartine? De care, până la urmă, nu aveam de ce să mă plâng...

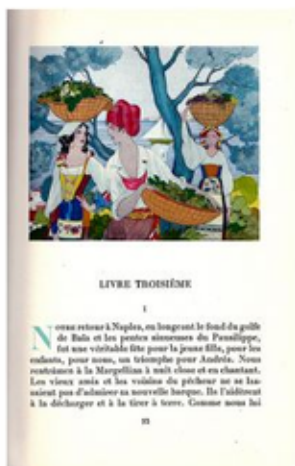
Umberto Brunelleschi (1879 – 1949) s-a născut la Montemurlo, capitala provinciei Prato (Toscana). A studiat la Accademia di Belle Arti di Firenze fondată de Cosimo I de Medici, la insistențele artiștilor celebri Giorgio Vasari, Michelangelo Buonarroti, Benvenuto Cellini și alții. La 21 de ani, pleacă la Paris, unde, prin talentul său, dobândește rapid notorietate, atât ca ilustrator pentru volume de carte rară și reviste, cât și sub pseudonim: un temut caricaturist. Va evolua devenind – îndeosebi după Primul Război Mondial – scenograf; realizează totodată decoruri ori costume pentru Folies Bergère (aparițiile scenice ale Josephinei Baker), Casino de Paris, Théâtre du Châtelet și instituții similare din Statele Unite, Germania, Italia natală (la Scala din Milano); inspirate măști pentru personajele din comedii italienești. La centenara Edition d'Art „Henri Piazza” a ilustrat nu numai cartea „dăruită” mic, ci și opere semnate de Voltaire (*Candide*, 1933), Ch. Perrault (*Contes du temps jadis*), A. de Musset (*La Nuit Vénétienne*), Goethe, Diderot.

Umberto Brunelleschi a decedat la Paris, în 1949. ■

... și o pagină
din volum

20 de ani atunci; călătorise în Italia, locuise la Roma, fusese la Florența, la Napoli – unde avea s-o întâlnească pe Graziella, fiica unui pescar (este o poveste de amor dintre cele mai frumoase și înduioșătoare scrise vreodată)“.

Îmi frunzări dinaintea-mi, repetat, cartea de format mare, în tartaje „imitație de piele“. Tirajul fusese unul limitat, doar 1.100 de exemplare (cel oferit avea nr. 1.050). Iar suportul textului „papiers d'édition, d'art et photographique“ și tiparul purtând sigla BFK – o întreprindere pariziană cunoscută în toată lumea, din Franța până în Statele Unite...



„Și încă – adăugă buchinelul bărbos, care se grăbise să-mi împacheteze, încă neachitat, acel mic cadou, pe care declara că mi-l făcuse –, vă rog să citiți pagina de gardă, cartea e superb ilustrată: Brunelleschi!“

Am plătit, nu vreau să citez suma de teamă de a nu provoca negustorului eventuale probleme cu fiscal francez; n-am primit bon: mă considera (deja) prietenul său, fusese „un cadou, căci sunteți noul meu amic...“.

Ne-am despărțit, urându-ne sănătate și, grăbit, am luat un taxi spre aeroport.

Florența, fără egal în ceea ce privește multitudinea operelor de artă, oraș vizitat anual de cohorte, lumea toată dându-și parca întâlnire – indiferent de anotimp – în fața Catedralei di Santa Maria del Fiore, a doua ca mărime, după Bazilica Sfântul Petru. Cu lucrări de arhitectură unice în epocă, între care Domul lui Brunelleschi, minunata cupolă dominând panorama Cetății Renașterii...

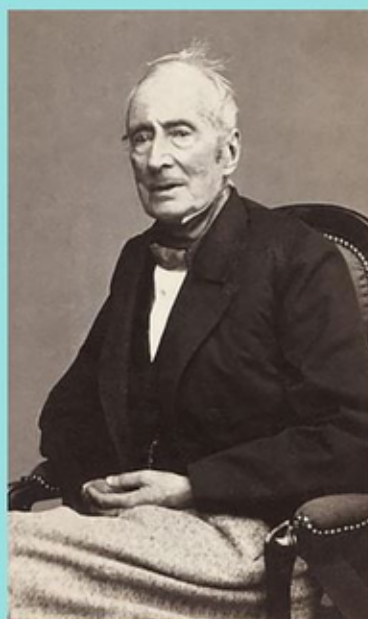
Brunelleschi finalizase în 1436 cupola, fiind primul arhitect de până atunci care găsisese soluția tehnică, desenase și inventase mașinării pentru ca



Ilustrații inspirate
semnate de Brunelleschi
la povestea de dragoste
din volumul
lui Lamartine
(în imaginea din dreapta)



Personajul din romanul autobiografic *Graziella* este unul cât se poate de real, e tânăra întâlnită de A. de Lamartine la Napoli, în periplusul său italian, Mariantonia Iacomino. Celelalte scrieri în proză sunt, mai degrabă, opere istorice, biografii ale oamenilor mari, jurnale de călătorie, culegeri de texte politice. În timpul revoluției pașoptiste, Lamartine a devenit ministru de Externe în Guvernul provizoriu, calitate în care a întreținut bune legături cu revoluționarii români. După eșecul său la alegerile pentru președinția Republicii Franceze, se retrage din politică și se consacră „muncii silnice a literaturii“, publicând volum după volum, pentru a încerca să-și achite datoriile. Poemele i-au fost traduse de timpuriu în limba română de Ion Heliade Rădulescu (1830), Grigore Alexandrescu (1832), Gh. Asachi (1840), Gh. Sion (1847) ș.a. Iar *Graziella* – de Maria Ioranu (1892).



Cetatea Șinteu

(sursa:

<http://turismalestd.ro>)

zarzavat] în baraca de lemn“ și acolo „a murit delirând luni înainte de prânz.“ Alții, după cum descria cronicarul Georg Kraus, „mureau în mers sau șezând. Ei aveau dureri de cap și pete de moarte.“

FAMILII ÎNTREGI LOVITE

Au murit zeci de mii de oameni cu prilejul fiecărei epidemii. Cele mai multe victime erau printre copii și tineri. Medicul brașovean Johann Albrich observa în 1717 – 1718 că „virusul contagios“ ataca întâi copiii, tinerii, femeile, pe cei cu temperament sanguin sau flegmatic și pe oamenii săraci. Apoi flagelul secera „oameni feluriți, fără deosebire de vârstă sau stare materială.“ Datele din registrele de decedați din districtul Brașov și Țara Bârsei confirmă spusele doctorului J. Albrich. Astfel, în timpul epidemiei din 1717 – 1719 dintre cei 17.458 morți 4.689 (26,86%) erau adolescenți și 6.487 (37,16%) erau copii. În aceiași ani, la Mediaș, dintre cei 759 decedați, 256 (26,02%) erau copii.

Memorialiștii clujeni, în jurnalele lor, au lăsat triste amintiri din anii epidemiilor care au lovit orașul în secolul al XVII-lea și le-au nimicit familiile. Judelui clujean Ioan Linczigh, în timpul epidemiei din 1645 – 1646, i-au murit doi copii, de 9 și 13 ani, iar în 1661,



în august și septembrie, molima i-a răpit patru copii între 3 și 16 ani. La rândul său, clujeanul Martin Auner scria cu adâncă durere cum în câteva săptămâni, în timpul devastatoarei epidemii de ciumă din 1678, și-a pierdut toate rudele: la 1 septembrie i-a murit cumnatul Ștefan Tobias; la 8 septembrie au murit nepotul, fiul surorii mai mari, copil rămas orfan de ambii părinți pe când avea o săptămână în 1666, și fiul lui Ștefan Tobias; la 23 septembrie i-a murit sora mai mică, soția lui Ștefan Tobias, iar pe 30 septembrie fetița acestuia. Dincolo de drama lui Martin Auner, vedem cum într-o lună ciuma a răpit o familie cu doi copii.

Spaima la vederea morților din jur era amplificată de foa-

metea, de dezordinea din țară și nu o dată de război. Bandele de tâlhari jefuiau și ucideau, profitând de faptul că, de teama ciumei, nu interveneau autoritățile; în ciuda a nenumărate hotărâri ale forurilor legislative, justiția nu funcționa. În aceste condiții în interiorul orașelor aveau loc crime

înfricoșătoare la care erau părtași chiar cioclii. Mihai Cserei descria atrocitățile acestora în Sighișoara, unde în timpul epidemiei din 1709 – 1711, sub pretextul că ar fi fost bolnavi, au ucis cel puțin 80 de oameni sănătoși pentru a le jefui averile. Cserei descrie un caz care i-a zguduit pe locuitorii Sighișoarei. Un tânăr a reușit să-și salveze în ultimul moment sora care fusese băgată în coșciug vie și cu gura astupată.

MĂSURI TOT MAI RESTRICTIVE

Într-un ordin al comandamentului superior, dat în Bistrița la 10 martie 1720, se arăta că în multe sate românești oamenii se

Sighișoara la jumătatea secolului al XVIII-lea, reconstituire



Continuăm articolul început în numărul trecut despre locuitorii din Transilvania în timpul pandemiilor de ciumă de la sfârșitul Evului Mediu.

AMINTIRI TRANSILVĂNESE DIN VREMURI DE CIUMĂ (SECOLELE XVI – XVIII)

ȘAROLTA SOLCAN



Cetatea Sâniob, gravură de epocă



Ștefan Bocskai

În timpul epidemiilor mulți medici sfătuiau oamenii să plece din localitățile contaminate. De exemplu, la 21 mai 1603, viitorul principe Ștefan Bocskai (1605 – 1606) scria că va pleca, la indicația medicului său, din cetatea bihoreană Sâniob, unde bântuia ciuma, în cetatea de la Șinteu, deoarece „e un loc mai rece și nici nu mor [oameni] acum acolo”. Era un sfat care a contribuit la extinderea bolii. La începutul secolului al XVII-lea, memorialistul din Târgu Mureș Francisc Nagy Szabo nota că „lumea din oraș a fugit iară, care-ncotro vedea cu ochii, dar poporul de jos n-a plecat, ci chiar dacă a plecat n-a mers departe, ci a hoinărit doar pe aici, aproape, prin sate”.

În aceste condiții e lesne de înțeles că moartea bântuia peste tot. Unii oameni erau văzuți cum mor în mare suferință, precum un tânăr de la Colegiul ieșuit din Cluj, în 1586. Despre el, Massimo Milanesi scria că

„în ziua de vineri, 13 iunie, a început să sufere rău noaptea de o fierbințală nespuse de mare și de dureri de cap, dimineața l-am cercetat și negândind că este contaminat de ciumă, l-am legat la cap, i-am pregătit patul...,

și până să mă pregătesc să-i prepar doctoriile și să-i scot sânge, iată că descoperim, după prânz, părintele superior și cu mine, că este atins de ciumă inguinală în partea dreaptă.” Apoi a fost „trimis de îndată la grădina [de

arderea caselor în care au fost ciumați, ulterior s-a revenit asupra acestei hotărâri deoarece erau mult prea multe locuințe afectate și pentru că astfel se puteau isca incendii. În aceste condiții s-a decis însemnarea caselor respective. De exemplu, la Cluj erau vopsite în roșu, în 1738.

Când ciuma se intensifica, autoritățile centrale fixau zile de pocăință, de post și de rugăciune colectivă, ca și în secolul precedent. Astfel, Georg Kraus amintea că la 3 iulie 1661, în mijlocul unei cumplite epidemii, fusese hotărâtă zi de pocăință în toată țara. Autoritățile austriece, peste decenii, în condițiile celei mai mari epidemii de ciumă din secolul al XVIII-lea, au decis ca la 1 august 1719, în toate localitățile, fiecare om „oriunde ar fi, în religia sa” trebuia să spună rugăciuni și în fiecare miercuri fiecare să postească în mod strict.

*Lucrarea despre ciumă
a doctorului
Johannes Salzmann*



Aceste măsuri adesea au trezit nemulțumirea locuitorilor. Principalele dispute au fost legate de drepturile de înmormântare – ceea ce a dus la crearea unor cimitire pentru morții de ciumă la Cluj, la Brașov, Sibiu etc. –, de prezența comisarilor, care presupunea noi obligații unor oameni loviți de foamete și boală, interzicerea transportului unor mărfuri de primă necesitate, cum era sarea folosită în alimentația oamenilor și a viteilor, se solicita refacerea listelor de contribuții pentru a fi scoase casele rămase pustii.

SCHIMBĂRI ÎN PROFILUL UMAN

Nu au lipsit nici încălcările dispozițiilor. Rapoartele guvernatorului amintesc de sate care au refuzat să declare că au bolnavi pentru a nu fi obligate să primească comisari.

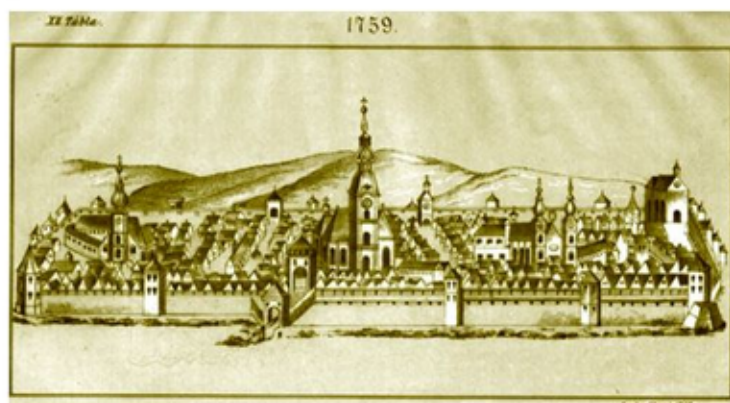
Au fost cazuri în care s-a ascuns boala decedatului pentru a putea fi îngropat creștinește. Preotul ortodox, profesorul și lingvistul român Radu Tempea povestea cum în 1718 ciuma s-a extins în Șcheii Brașovului după ce familia unui defunct a mituit bărbierul ca să declare că moartea nu a survenit de pe urma ciumei, deși pe corpul decedatului se vedeau niște gălci. Mulți au participat la înmormântare, au fost și doi preoți după „constatarea” bărbierului, „care cum în urmă s-au spus, să fie luat oarece bani, să zică că nu e de ciumă; și așa au zis”.

Într-o atmosferă atât de nesigură este firesc că mulți și-au întocmit testamentele. În diate se arăta adesea clar

că hotărârea a fost luată de teamă că autorul va fi „chemat din această lume de ciuma cea tristă de acum” sau pentru că „de jur împrejur... domnește ciuma”, după cum scria cancelarul și cronicarul Farkas Bethlen.

Epidemiile de ciumă au avut un impact devastator pentru locuitori. Teama, nesiguranța, suspiciunea, neputința în fața morții, durerea au afectat pe toți, de la oameni de rând la elite. Unii se refugiau în lumea superstițiilor protectoare, realizând „cămăși ale ciumei”, obicei răspândit și în Transilvania, Banat și Maramureș, nu numai în spațiul extracarpatic. Alții căutau măsuri medicale și administrative ca să oprească molima. Mai mult ca oricare dintre boli, ciuma a determinat schimbări importante în profilul uman. Spaima, suspiciunea născute din pricina acestui flagel au influențat relațiile dintre oameni, dintre comunități.

Pierderile umane au fost imense. O epidemie de ciumă putea opri procesul de refacere demografică. Așa s-a întâmplat în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. De abia se refăcea populația după evenimentele din 1658 – 1662 (război, foamete, ciumă), când a izbucnit o nouă epidemie de pestă în 1676, care a ținut până în 1680. Datele din urbarii arată că din 1676 creșterea demografică a stagnat, iar evoluția evenimentelor – ocupația austriacă, războiul curuților (1703 – 1711; *Magazin istoric*, nr. 12/1973), ciuma din 1709 – 1711, marca epidemie din 1717 – 1719 – nu a permis creșterea demografică, până prin deceniul al treilea al secolului al XVIII-lea. ■



Cluj, gravură de la jumătatea secolului al XVIII-lea

plâng de faptul că la pomenirea celor decedați (pomana) preoții pretindeau bunurile defuncților. Se dispunea să se facă o înțelegere între urmași și preot și să se plătească suma cuvenită.

În aceste condiții, sentimentul de teamă, de nesiguranță, devenea tot mai accentuat. Orice anomalie a cursului naturii era interpretat ca un semn ce prevestea o nenorocire. Se urmăreau cu înfrigurare fenomenele astronomice. Cronicarul Georg Kraus scria în 1646 : „Zilnic erau morți: mai ales când creștea luna nouă, și numărul morților era în creștere.”

Autoritățile încercau limitarea epidemiei prin măsuri tot mai restrictive. Regăsim puse în practică, inclusiv în secolul al XVIII-lea, propunerile medicului sibian Johannes Salzmann din 1510: „Stăpânirea să se îngrijească astfel, încât toate ulițele, casele și odăile să fie curățate de toate murdăriile, de duhoare și putreziciune, ca gunoaiele să fie strânse, iar mlaștinile, bălțile, apele stătute și puturoase să fie scurse ori astupate cu var, nisip sau pământ curat [...] De asemenea să nu se strângă mulți oameni la un loc cum se întâmplă la târguri, la

nunți, în băi, în bisericile mici, în școlile băieților; acolo unde se adună mulți oameni și mai cu seamă în încăperile strâmte cu aer închis, acolo se întinde boala și îi prinde pe cei mai mulți [...] Locuitorii orașelor care se duc la târguri ori cutreieră ținuturile în care bântuie boala ori se întâlnesc cu oameni ce vin din aerul otrăvit să nu mai fie lăsați o vreme să intre în oraș, căci ei își aduc lor înșiși și celorlalți multe rele. De asemenea, să se ferească de veșminte, mâncare și de tot ce este adus din locurile otrăvite de boală.”

Din secolul al XVIII-lea

au fost impuse măsuri severe pentru limitarea circulației, pentru izolarea localităților, au fost interzise reuniunile, înmormântările, târgurile, transportul mărfurilor dintr-o regiune în alta. După 1720 autoritățile austriece au reușit să impună carantina la hotarele țării. Această măsură a contribuit la oprirea epidemiilor de ciumă venite din spațiul extracarpatic în timpul războaielor ruso-austro-otomane. Astfel, în Transilvania, ultima mare epidemie de ciumă a fost în 1755 – 1757, în timp ce în Țara Românească și Moldova molima a răpit zeci de mii de vieți până la începutul secolului al XIX-lea.

Carantina era obligatorie și în localitățile contaminate și se prelungea trei luni după încetarea bolii. Încălcarea ei era sancționată de la amenzi la pedepse corporale și chiar pedeapsa capitală.

Pentru a supraveghea circulația locuitorilor și pentru a opri atacurile nocturne ale tâlharilor au fost puși comisari în fiecare localitate contaminată în 1719. Deși inițial era prevăzută

Bistrița în secolul al XVIII-lea





Filip al II-lea al Spaniei...

imperiul „unde soarele nu apune niciodată” și dispune și de aurul din Indiile cucerite, vede clar utilitatea acestor „mizerabili”. Este foarte conștient că un asemenea colos are nevoie de o rețea de spionaj bine organizată și se ocupă personal să fie așa. Pentru el serviciile secrete sunt „focul ce alimentează cazanele politicii externe”, iar iscoadele – o necesitate absolută pentru politica universalistă a monarhiei spaniole. Înconjurată de dușmani, vast imperiu răvnit, Spania își apără posesiunile cu armele, diplomația și serviciile secrete, consideră suveranul.

Armata de informatori spanioli are spioni de diferite etnii, călugări ortodocși din Balcani, sclavi, funcționari, diplomați, mercenari, cerșetori. Ajutat de Consiliul de Stat, instituție însărcinată cu politica externă, suveranul coordonează personal rețeaua. Miguel de Cervantes (*Magazin istoric*, nr. 8/2007, 9/2011), autorul lui Don Quijote, este și el o vreme agent al lui Filip al II-lea.

Corpul diplomatic este cel care culege informații provenind de la acești spioni și de la alte surse. Pentru a proteja fluxul de informații de la ambasade, spionajul spaniol recurge la un sistem de criptare ce constă în înlocuirea literelor, silabelor și cuvintelor cu semne sau numere. Filip al II-lea vrea să fie la curent cu tot ce mișcă în posesiunile sale, de aceea el creează un impecabil serviciu de curieri. Zilnic, curieri regali transportă dinspre și spre metropolă o mare cantitate de informații, cele mai multe

cifrate, de la ambasade din toate colțurile imperiului. Ca să nu mai vorbim de rețelele interne de spionaj ale monarhului, pentru a neutraliza cea mai mică rebeliune.

Descoperim pictori converțiți în informatori, care desenează fortificațiile dușmane, ca și ingineri spioni care trasează albiile fluviilor, indică poziția unor poduri, locurile unde se poate face tabără, informează despre structura solului, permite el sau nu săparea de tranșee, despre pădurile ce pot furniza lemn. Unele orașe devin atunci poluri ale spionajului mondial: Napoli, Genova, Paris, Londra, Istanbul, Alger, Ragusa, Roma, Bruxelles, Madrid și mai ales Venetia.

În 1599 Filip al III-lea (1598 – 1621) creează profesia de maestru-spion, cel care dispune în plus de mijloace, este trimis în cele mai importante locuri și plătit cu până la 100 de

ecu pe lună, peste cheltuielile curente. Dregătoria se va menține până în timpul lui Carol al II-lea (1665 – 1700), când va apărea alta, de superintendent general al corespondențelor secrete, deținută o vreme de Andres Velazquez de Velasco, simultan și consilier de stat. Acestuia i se atribuie cutezanța de a se fi strecurat clandestin în reședința ambadorului Angliei pentru a-i intercepta corespondența.

UN RĂU NECESAR

În septembrie 1735 François-Marie de Broglie, proaspăt mareșal al Franței, angajată în războiul de succesiune la tronul Poloniei (1733 – 1735), traversează cu armata sa Lombardia austriacă. După o serie de succese militare, de Broglie hotărăște să-și așeze tabăra pe malul râului Secchia. I se pare a fi un loc bucolic, liniștit și sigur, care nu necesită o supraveghere specială. Totuși, într-o dimineață în zori,

... și fiul lui, Filip al III-lea, au fost foarte conștienți de importanța iscoadelor



SPIONAJ, ONOARE, EFICIENTĂ

FLORENTINA DOLGHIN



*Bătălia de la Fontenoy, victorie franceză
(mai 1745),
în versiunea pictorului Pierre Lenfant*

Până la Lawrence al Arabiei, eroul deșertului, până la Mata Hari, spioana de operetă, cum i s-a mai spus, sau Richard Sorge, omul lui Stalin, care a sfârșit în ștreang în noiembrie 1944, până la cuplul Rosenberg, executat în 1953, în ciuda presiunii internaționale care îi susținea inocența, pentru ca... în 1995 documente secrete declassificate să-i reveleze vinovăția, sau până la Kim Philby, britanicul recrutat în anii '30 de KGB, spionajul a fost de când lumea: venerat sau hulit.

Yves Bonnet, înalt funcționar în serviciile secrete franceze în anii '80 ai veacului trecut, întrebat până unde consideră că ar coborî originea cunoscută a spionajului, răspunde cu trimitere la Vechiul Testament: „Până la Moise, la momentul când el trimite reprezentanți ai tribului în recunoaștere în țara cananeenilor. Le cere informații precise despre statura lor, corpolența, cât de războinici sunt, înainte de a le declara război. La întoarcere, nouă dintre acești spioni îi spun patriarhului că locuitorii din Canaan sunt oameni adorabili, trei că ar fi mai inspirat să fim suspicioși... În definitiv avem aici prima operație de spionaj, pentru că este vorba despre a culege informații privind intențiile celui din fața ta. Spionajul nu este decât manifestarea unei curiozități sănătoase!”

Pentru Montesquieu (în *Spiritul legilor*), de pildă, spionajul este „o infamie”, poate ar fi tolerabil – spune el – dacă „ar putea fi practicat de oameni onești”. În secolul al XVIII-lea spionii sunt prost văzuți. „Un om de onoare n-o să facă niciodată așa ceva”, scrie inginerul

Georg Fäsch, teoretician militar saxon (1710 – 1787), iar un mare jurist elvețian, Emmer de Vattel (1714 – 1787), consideră că „trădarea este o meserie infamă”. Până și dicționarele militare ale vremii menționează că „oamenii de acest soi sunt întotdeauna niște mizerabili”.

FILIP AL II-LEA – PERSONAL LA CÂRMĂ

Vreo 200 de ani în urmă însă, Filip al II-lea al Spaniei (1556 – 1598), care moștenește la moartea lui Carol Quintul un

1759 mareșalul francez Jean d'Estrées se plânge că „în Hesse nu am găsit niciun spion, orice sumă am oferit, în vreme ce inamicul era la curent cu cea mai mică mișcare a noastră”. Sau baronul Philippe Armand de Bonneval scrie că francezii nu-și pot plasa un singur soldat „fără ca țărani să-l informeze imediat pe inamic”.

În pofida a ceea ce se crede, se apelează foarte puțin la femei ca iscoade, scrie profesorul Stéphane Genêt, un specialist în istoria spionajului francez din veacul al XVIII-lea. Li se atribuie multe defecte care le fac „improprii” calității de spion. Sunt limbute, nu știu să păstreze un secret, prea puțin instruite, în condițiile în care inteligența este o primă virtute a unui spion, sunt slabe, nu pot rezista unui



*Generalul Pascal Paoli,
patriotul care a luptat
pentru independența Corsicăi*

inamic puternic, libertine, or, în această meserie este nevoie de o moralitate exemplară. În plus, sunt bănuite a avea o imaginație prea bogată, debordantă chiar, care nu face casă bună cu confidențialitatea. Așa că ofițerii ca și miniștrii preferă să aibă cât mai

puțin de-a face cu ele în misiunile de spionaj, care, în veacul XVIII, rămâne apanaj masculin.

Profesia atrage însă. Un corsican pe nume Philippi propune în 1763 un plan rocambolesc unui reprezentant al regelui Franței la Haga (veritabil cuib de spioni contra Anglici). Pretinde că poate înrola 1.000 de corsicani, conduși de generalul Pascal Paoli (1725 – 1807), care să debarce în Anglia, să ocupe Turnul Londrei, să-l captureze pe regele George al III-lea și astfel să forțeze țara să capituleze. Cum era de așteptat, Versaillesul privește cu suspiciune proiectul și „nu mușcă”.

În străinătate agenții de informații se cam calcă pe picioare. În Polonia în 1748 sunt trimise trei misiuni franceze, trei agenți: unul de secretarul de

Unul dintre cele mai vechi sisteme de criptare a unei informații militare este așa-numitul Baston al lui Plutarh, un baston de lemn în jurul căruia este rulată o bandă de piele sau de pergament. Expeditorul își scrie mesajul pe toată lungimea scitalei și derulează apoi banda, care apare acoperită de o grămadă de litere fără sens. Mesagerul va lua banda de piele, utilizând-o drept cordon, cu literele întoarse spre interior. Destinatarul o va rula pe un baston (de același diametru) pentru a citi mesajul în clar.

Și, un alt obiect interesant.

Muzeul Național al Renașterii de la castelul Écouen, cca 20 km nord de Paris, expune o cutie de cifrare ce i-a aparținut fiului lui Francisc I, regele Henric al II-lea al Franței (1547 – 1559), și poartă stema monarhului. Seamănă cu cele folosite pentru corespondența diplomatică a suveranului, dar nu i se cunoaște funcția exactă. La aproape jumătate de mileniu, această cutie de cifrare și de descifrare, din alamă, își păstrează misterul. Specialiștii nu i-au descoperit modul de funcționare; îi lipsesc roțițe și nu i s-a găsit perechea, corespondenta, care permitea decodarea mesajelor la celălalt capăt.





*În schimb,
François-Marie de Broglie,
mareșal al Franței,
a neglijat importanța spionilor
pe câmpul de luptă*

mai multe mii de soldați austrieci atacă prin surprindere tabăra franceză adormită. Mareșalul, instalat într-o clădire din apropiere, este trezit brusc și, pentru a scăpa, sare pe fereastră, numai în cămașă de noapte. Incidentul nu are consecințe strategice, dar dezonoarea acestei aventuri va păta mult timp biografia mareșalului, multe cântece ironizatoare pe seama sa circulând de atunci în armată.

Câțiva ani mai târziu de Broglie, altfel sexagenar, este din nou surprins în circumstanțe similare, de data asta pe pământ german. Un comisar de poliție din Paris își însemnează în jurnal că toată lumea îl acuză pe mareșalul de Broglie că nu a aflat despre armata inamică, instalată la 22 de leghe de el, decât când s-a trezit față în față cu ea. Și că un general care comandă o armată trebuie să știe în orice moment mișcările tru-

pelor dușmane. Adică să aibă bune iscoade.

Secolul lui Ludovic al XV-lea (1715 – 1774) cunoaște conflicte majore: războaie pentru succesiunea la tronuri și un fel de prim război mondial, cel de șapte ani, 1756 – 1763, în care se duc lupte în Europa, America de Nord, Caraibe, Africa și India. Franța înregistrează victorii (Fontenoy, 1745), dar și eșecuri (Guastalla, 1734, Rossbach, 1757), ele demonstrând, fără putință de tăgadă, necesitatea spionajului.

La vremea aceea armatele europene au un echipament aproape identic, fac exerciții și manevre oarecum similare și luptă după aceeași tactică. Orice inovație, odată apărută, este rapid preluată de toți beligeranții. Capturile de război, materialele abandonate de inamic permit aflarea și însușirea oricărui progres tehnic. Numai efectivele, surpriza, inteligența vreunui general pot face diferența. Dar pentru a estima numărul dușmanilor, a-ți proteja oamenii, a ști unde să lovești și cum să eviți o luptă, adică pentru a avea un ascendent asupra celuilalt, trebuie

să deții informație. Spionajul, acest rău necesar, cum este socotit în epocă, este de mare folos.

Locuitorii zonelor de război sunt și ei o sursă valoroasă, pentru că nicio armată a vremii nu e capabilă de o acțiune instantanee. Logistica lasă la vedere multe informații. O viitoare înfruntare militară trebuie intens pregătită, cu infrastructură specifică, strângerea de furaje pe traseele cavaleriei, indicații prețioase pentru un ochi vigilent. Localnicii servesc drept ghizi ocazionali sau... refuză să colaboreze. În *Instrucțiuni pentru ofițeri* regele Frederic al II-lea al Prusiei scrie: „În anul 1760 când am traversat Lusatia, pentru a trece în Silezia, am avut nevoie de călăuze. Le-am căutat în sate. Abordați, oamenii lăsau impresia că nu știu germana, ceea ce ne-a încurcat foarte rău: am hotărât să-i batem și am văzut că vorbeau germană ca papagalii”.

FEMEILE – PREA LIMBUTE

Autorii epocii socotesc că spionii fac această meserie fără scrupule, exclusiv pentru un câștig copios, fie ca mijloc de răzbunare, împotriva unei injustiții, fie din spirit de aventură. Dar deja în timpul Războiului de șapte ani, populațiile din diferite state germane par a fi favorabile lui Frederic al II-lea cel mare al Prusiei și generalului său, Ferdinand von Brunswick. Un sentiment național începe să-și spună cuvântul. În septembrie

*Rossbach, 1757.
Victoria prusacilor, conduși de Frederic al II-lea,
asupra trupelor aliate franco-austriece*



RUGUL APRINS ȘI RADIO EUROPA LIBERĂ

MARIUS VASILEANU

Una dintre sursele de informare despre fenomenul Rugul Aprins este, neîndoiește, diaspora românească. În primul rând pentru faptul că o parte dintre membrii principali ai acestei mișcări cultural-spirituale au emigrat.



Alexandru Mironescu,
soția Maria și cei doi copii, Ileana și Șerban

Reamintesc principalele personalități ale Rugului Aprins refugiate în Occident: părintele Andrei Scrima (*Magazin istoric*, nr. 4/2018), părintele Vasile Vasilache (*Magazin istoric*, nr. 6/2018), părintele Felix Dubneac (*Magazin istoric*, nr. 10/2019), părintele Roman Braga (*Magazin istoric*, nr. 10/2018). La aceștia s-au adăugat, în anii '80, doi dintre foștii studenți arestați în lotul Rugului Aprins, anume Șerban Mironescu (fiul lui Alexandru Mironescu; *Magazin istoric*, nr. 1/2018), absolvent de studii clasice, și arhitectul Nicolae Rădulescu, dar și alți apropiați (discipoli, rude etc.).

O altă perspectivă, care constituie totodată o foarte ofertantă – și, pe alocuri, riscantă – sursă istoriografică sunt emisiunile secției române ale postului de radio „Europa Liberă”. Dar ceea ce

mi-am propus în paginile de față este un exercițiu și mai interesant: oglindirea emisiunilor „Europei Libere” în paginile de *Jurnal* ale lui Alexandru Mironescu. Întrucât am pe masa de lucru ultima parte a acestui *Jurnal* (care urmează să apară, curând, la Editura Humanitas), am realizat ce mult au însemnat emisiunile radio „Europa Liberă” pentru cei din țară, mai cu seamă pentru foștii deținuți politici.

UN EXERCIȚIU DE OGLINDIRE

Jurnalul profesorului Al. Mironescu (1903 – 1973), scriere despre care am mai amintit la această rubrică, a început să fie publicat, din păcate, abia la patru decenii după moartea acestuia, bineînțeles, după 1989. Volumul *Floarea de*

Stat de la Război (contele d'Argenson), altul de secretarul de Stat de la Externe (Puisieux), al treilea de un comandant militar, Lowendal. Cei trei nu știu unul de celălalt, se ignoră între ei și, la un moment dat, securitatea le este în pericol.

UN DIRIGINTE DE POȘTĂ VIGILENT

Așadar, rețelele de informații încep să devină foarte complexe, concurente între ele. Jean Moreau de Séchelles, intendent al Flandrei (1745 – 1748, în timpul ocupării ei de francezi), organizează o rețea de spionaj extrem de eficientă în Țările de Jos austriece – actuala Belgie –, minimum 50 de persoane, ierarhizate după o logică piramidală, funcționând după trei criterii: experiență, merit, încrederea de care se bucură la intendent. Prima verigă sunt agenții de la posturi, simple relee, ce transmit doar zvonuri, adesea de mână a doua, care au ajuns la ei. A doua, spionii ambulanți, care au sarcina să verifice informațiile primite, dar Séchelles încredințează aceiași misiune mai multora, pentru a le compara relatările. În fine, urmează corespondenții, „cei mai luminați”, rari și prețioși, care furnizează informații de primă mână, din sursele cele mai fiabile; între ei, responsabili de la statul major austriac la Bruxelles. La 4 mai 1745, când regele, în fruntea armatei, sosește la Valenciennes și este primit de intendentul Séchelles, acesta din urmă îi poate pune la dispoziție toate informațiile utile pentru stabilirea planului de campanie, hotărât numai o săptămână mai târziu.



Regele George al II-lea, în timpul căruia supremația maritimă și colonială a Marii Britanii a fost asigurată, ...

Esența informațiilor este transmisă sub formă de scrisori, interceptările poștale fiind un risc asumat. Fiecare încearcă să stăpânească procedee tehnice, suc de lămâie, plicuri duble, cifrarea. Sau, mai sigur decât toate, controlul căilor de comunicație. În 1761, când englezii ocupă insula Belle-Île-en-Mer,

... nu a iertat trădarea de patrie a doctorului Florence Hensey, care s-a salvat doar prin fugă



din sudul Breitaniei, în Atlantic, o permanență poștală este stabilită în insula vecină, Houat, ceea ce permite locuitorilor din Belle-Île-en-Mer să continue să-i informeze pe francezi, în timpul nopții, care este situația în insulă.

Procese pentru spionaj sunt extrem de rare – justiția acționează expeditiv, spionul este spânzurat. La 8 mai 1758, se deschide la Londra procesul de înaltă trădare al doctorului Florence Hensey, acuzat de a fi spionat pentru Franța în vreme de război și de a fi transmis informații privind trupele terestre și navale ale regelui George al II-lea. I s-au interceptat scrisori adresate reprezentanței franceze de la Haga. Un diriginte de poștă, intrigat de abundența curierului lui Hensey în străinătate și mefient pe originea irlandeză a doctorului, apropie o lumânare de una dintre scrisori și îi apare cuvântul „Monsieur“, scris cu suc de lămâie. Spionul este condamnat la moarte, dar scapă de execuție, reușind să fugă în Franța.

Altfel, rezultatul unei bătălii din Țările de Jos austriece ajunge greu la Versailles. Rarisim informațiile sunt transmise la timp. Distanțele afectează negativ eficiența. Țăranul trimis de ofițer în vârful dealului să iscodească aduce o informație mai exploatabilă decât agentul trimis de Versailles în Polonia. Așa că informațiile militare schimbă greu cursul unei lupte, care depinde de alte aspecte. Dar armatele continuă să aibă spioni și să și-i întrețină. Este o activitate necesară, dar marginală, de disprețuit mai degrabă decât onorabilă, în afara codului onoarei din epocă. ■

plus, are acces la presa scrisă de limbă franceză din care citează și în *Jurnal*, uneori.

MENTIONAT ALĂTURI DE CONFRAȚII SĂI

Cu atât mai mișcat este Al. Mironescu atunci când prietenii săi care realizau de la Paris celebrele emisiuni *Teze și antiteze la Paris* (M. Lovinescu), *Povestea vorbeii* (V. Ierunca) ori – acciași sau alții din München – în cadrul emisiunilor *Puncte de vedere*, *Actualitatea românească* ș.a., amintesc și de confrații săi de suflet, unii, membri ai Rugului Aprins, ba chiar și de propria-i persoană.

Iată câteva exemple: „În ziua de 20 august 1970 – tocmai când eu n-am putut asculta – la *Puncte de vedere*, Monica Lovinescu a pomenit și de mine, mai apăsător, într-o companie care mi-a plăcut, căci era vorba de Al. Busuiocanu, Sandu Tudor, Ancuța și Dragoș Protopopescu”; „(4. XII. 1970) La *Puncte de vedere*, evocarea lui P. Comarnescu. Vorbind de gruparea și revista *Criterion*, Monica Lovinescu m-a citat și pe mine alături de Mircea Eliade, Cioran și Tudor Vianu. Așadar măcar unii își aduc aminte de prietenul lor”.

Cu generozitatea care-l caracterizează, bucuria lui Alexandru Mironescu pare să fie și mai mare atunci când la Radio „Europa Liberă” sunt amintiți apropiați ai săi precum părintele Daniil Sandu Tudor ori părintele Andrei Scrima: „(25 decembrie 1970) Monica Lovinescu a vorbit despre colinde în poezie, citind din Pillat, Sandu Tudor, Dimitrie Ciurezu. Colindul lui Sandu mi-a plăcut foarte mult, dar toate erau remarcabile”; „(15. VI. 1970) *Teze și antiteze la Paris*. Monica Lovinescu – părintele Andrei Scrima, o discuție pe culmile inteligenței în legătură cu Teologia, cultura și problemele omului. Teologia închisă și depășită a definit-o sau caracterizat-o părintele Andrei «o teologie cu răspunsuri, fără



Monica Lovinescu și Virgil Ierunca
în anul 1993

probleme, și mereu triumfătoare». Am înregistrat-o cu o mare satisfacție. Teologia tinde să devină din nou ceva viu – pasiune și fervoare –, ceva pasionant, vital. Omul, ca Iov, îl întreabă pe Dumnezeu și caută, și cere, la modul dramatic, răspunsul lui. Așa da, și e din nou altceva”. Menționez că grație rolului internațional deținut de părințele Andrei Scrima, cel de reprezentant personal al Patriarhului Ecumenic Athenagoras la Conciliul Vatican II, și relațiilor întreținute ulterior de monahul român, prezența sa este ceva mai des menționată pe postul „Europa Liberă”, uneori, intervenind chiar din studioul de la Paris, precum în exemplul de mai sus.

REALITĂȚILE FUNDAMENTALE ALE EXISTENȚEI

Luciditatea rece a cercetătorului în chimie (reamintesc, Al. Mironescu își susținuse un doctorat la Sorbona și avea cercetări recunoscute internațional în această disciplină) îl determină să privească, adesea, critic anumite informații auzite la „Europa Liberă”. Dar totdeauna din perspectivă pro-occidentală, democratică, anticomunistă. Este critic mai cu seamă acolo unde constată prezența la microfon a unor personaje care vorbesc doar să se afle în treabă, sunt urechiști în materie de creștinism și de ortodoxie etc. În mod evident, dată fiind interdicția de a scrie și de a se manifesta liber în public (de la finalul anilor '40, până la apusul vieții), intelectualul Al. Mironescu, care conferențiasă odinioară la Fundația „Carol” ori în alte împrejurări publice, care ținea cursuri universitare, scria în presa vremii etc., este incitat prin temele audiate la „Europa Liberă” spre seducătoare meditații. Încearcă astfel să participe el însuși cu propriile-i păreri; iată de ce, în urma unei emisiuni culturale de care nu este tocmai mulțumit, îi expediază prietenii sale câteva gânduri: „Azi

Coperta volumului
Admirabila tăcere.

Jurnal,
volumul II (1968 – 1969)

Foc (Editura Elion, 2001, și, într-o ediție corectată, la Editura Eikon, 2019) este un jurnal de idei, scris imediat după ieșirea lui Al. Mironescu din închisoare (14 noiembrie 1963). Din *Jurnalul* propriu-zis, intitulat *Admirabila tăcere*, au apărut până astăzi două volume, care acoperă perioadele iulie 1967 – septembrie 1968 și octombrie 1968 – decembrie 1969, publicate la Editura Eikon (2014), respectiv la Humanitas (2019).

Și în primele două volume ale *Jurnalului* apar dese referiri la „Europa Liberă”, dar în volumul următor – scris între 1 ianuarie 1970 și 7 noiembrie 1972 (aceasta fiind și cea din urmă pagină, căci scriitorul, foarte grav bolnav, va muri în ziua de 20 ianuarie 1973) – trimiterile par și mai abundente. Suntem în perioada de după Primăvara de la Praga, cu nenumărate evenimente pe planul politicii internaționale, iar Al. Mironescu este un foarte atent și, mai ales, lucid observator.

Astăzi știm mai bine, acest exercițiu de oglindire în sursa numită „Europa Liberă” conține, neîndoicnic, partea sa de subiectivitate. Alimentată zilnic de informații ale CIA, în mod clar redacția „Europa Liberă” avea misiunea de a aduce o salutară oază de libertate și de normalitate în lagărul comunist. Însă modalitățile prin care se opera în această misiune nu erau totdeauna inocente. Pe de o parte, fiindcă sursele din țară erau ele însele subiective, adesea conțineau inexactități sau chiar intoxicații etc., pe de altă parte, fiindcă orice asemenea demers de *intelligence* conținea din start și acțiuni specifice, inclusiv prin difuzarea de informații pe această cale numită Radio „Europa Liberă”.

Profesorul Alexandru Mironescu a avut totdeauna foarte bune intuiții politice. Primăvara de la Praga, dar și alte mișcări pe planul politicii internaționale sunt prilej de comentarii reci, fără de patos, de o remarcabilă limpezime. În vremea în care majoritatea intelectualilor români au că-



zut în capcana propagandei post-Praga din ce în ce mai trepidantă în favoarea național-comunismului promovat de Nicolae Ceaușescu, Al. Mironescu nu se îmbată cu apă rece. Nici în privința lui N. Ceaușescu, cu atât mai puțin în privința comunismului și a U.R.S.S. După înăbușirea Primăverii de la Praga, Al. Mironescu notează cu fermitate: „Cred, sper, că cel din urmă cetățean imbecil occidental și-a dat seama de ce i-ar aștepta dacă ar încăpea pe mâna... comuniștilor. «Comunismul» nu este altceva decât un instrument în mâna rușilor, de dominare și cucerire a lumii” (*Admirabila tăcere. Jurnal*, vol. I, p. 341).

Revenind la paginile (încă) inedite ale volumului ultim din *Jurnalul* lui Al. Mironescu, să menționăm și faptul că profesorul întreținea din tinerețe o relație amicală cu Monica Lovinescu și cu Virgil Ierunca. Uneori, rar, sunt menționate în *Jurnal* mici semne de simpatie reciprocă, câteva rânduri scrise care ajung la destinatar, după ce trec de furcile caudine ale poliției politice comuniste etc. Mironescu subliniază adesea: nu citește ziarele românești decât accidental, ci doar revistele culturale. Despre viața social-politică românească află noutăți mai degrabă prin intermediari, prieteni și în mod curent ascultând zilnic Radio „Europa Liberă”. În

Părintele Andrei Scrima



POETUL MEDIC CARE TREBUIA SĂ FIE... PREOT

DORINA MIHALCEA



În urmă cu 300 de ani, în Newcastle, într-o zi mohorâtă de noiembrie, se năștea unul dintre cei mai populari poeți englezi de altădată, Mark Akenside. Peste veacuri, numele aproape că a ajuns să nu mai stârnească niciun ecou, cu toate că opera sa i-a influențat profund pe mult mai cunoscuții astăzi confrați romantici William Wordsworth (1770 – 1850), John Keats (1795 – 1821) sau Samuel Coleridge (1772 – 1834). Pe lângă poemele ce au marcat generații, povestea din spate uimește, la rândul-i. Căci existența lui Mark Akenside a fost, de departe, un adevărat carusel, o luptă acerbă împotriva unui destin nemilos, a prejudecăților sau a cutumelor patriarhale. O înlănțuire ciudată de întorsături de situație, de schimbări radicale, cărora doar un spirit puternic, mânat de ambiție și determinare, le putea face față. Și acesta a fost, prin definiție, Mark Akenside.

- Satărul părintelui i-a scurtat piciorul și visurile
- Comunitatea presbiteriană a strâns bani să îl facă preot...
- ... dar el i-a înapoiat, apucându-se de studiul medicinei...
- ... pe care l-a părăsit, mai apoi, pentru a se remarca prin poezie...
- 120 de lire pentru un poem...
- În ciuda succesului literar, tot mai are nevoie de sponsorizări de la prieteni
- În căutarea recunoașterii, calcă și peste cadavre și trece de la un partid la altul

În 1710, pe vremea când își unea destinele cu Mary, născută Lumsden, tânărului măcelar Mark Akenside, provenit dintr-o veche și respectabilă familie din parohia Hedon (regiunea Yorkshire), viața i se deschidea plină de promisiuni. Reușise să pună deoparte câțiva bănuți, să se despartă de vechiul patron și să își deschidă de unul singur o micuță afacere. După câțiva ani, în 1716, familia i-a fost binecuvântată cu un băiat rotofei, botezat Thomas, primit imediat cu brațele deschise de comunitatea prezbiteriană în care Mary și Mark reprezentau unii dintre loialii credincioși. Peste încă cinci ani, la 9 noiembrie 1721, gânguritul unui alt nou-născut avea să se facă auzit în casa familiei Akenside. Băiatul primea

am trimis Monică Lovinescu această scrisoare: «În legătură cu atât de interesanta și substanțială Masă Rotundă, aş dori să adaug următoarele, ținând seamă de recomandarea lui Cocteau care zicea: „Spune-mi totul în două cuvinte“. Realitățile fundamentale ale existenței sunt cruciale, paradoxale, iar simbolul lor, prin excelență, simbolul suprem, este Crucea. Axioma se verifică atât în domeniul material, fizic, cât și în universul valorilor spirituale. Bunăoară, în domeniul materiei, electronul, entitate fundamentală, este, în același timp, particulă și undă. – Dincolo: Nu poți fi smerit dacă nu ești și orgolios (n-ai avea ce să smerești); nu poți iubi dacă nu te încearcă și ura; nu poți cunoaște bucuria dacă nu cunoști suferința ș.a.m.d. – Cultura franceză este mare nu pentru dimensiunea ei raționalistă (ar fi stupidă dacă ar fi singura ei dimensiune), ci pentru că există și Pascal, și Racine, și Claudel, și niște condiții în care a fost posibilă Ioana d'Arc. – Noi suntem latini, dar și ortodocși (nu uniți, formulă hibridă), iar când vom da expresie – fără opțiune – acestui paradox fundamental al existenței noastre, abia atunci vom putea vorbi altfel cu noi înșine, și între noi; și cu alții.» – Cu prietenie și afecțiune,

Alexandru Mironescu, 21.IX.70⁴.

Dar despre corespondența acestora, cu alt prilej. *Jurnalul* (vol. 3), în curs de apariție, mai consemnează doar atât: „(14 ianuarie 1970) Ca răspuns la felicitările de Crăciun primite din partea lui V. Ierunca, i-am trimis poemul filocalic *Omul*. El mi-a trimis o carte poștală cu o admirabilă reproducere a Botezului Domnului și cu rândurile acestea: «Multe și zguduitoare mulțumiri pentru minunatul dar de Sfintele Sărbători – Sărbători dintru sărbători!». Iată un om care s-ar bucura mult să cunoască poemele pe care le-am scris. El trăiește într-un loc unde totul răsună cu putere. La noi câți oameni de... cultură nu sunt plini cu câlți!». Precizez, Al. Mironescu este și autorul unui volum de versuri intitulat *Poeme filocalice* (Editura Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, 1999).

Ca notă generală, Radio „Europa Liberă“ a fost una dintre sursele esențiale de informare pentru Al. Mironescu, pentru alți membri ai Rugului Aprins și, după cum știm atât din mărturiile prezentului *Jurnal*, dar și din altele asemenea, pentru nenumărate personalități ale culturii române din perioada regimului comunist. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 aprilie 2022, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista *Magazin istoric*.

– În ce oraș a propus corsicanul Philippi reprezentantului Franței
un plan pentru a-l captura
pe regele George al III-lea al Marii Britanii?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din ianuarie 2022 este:

„Thenetkouis“

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Nicolae N. Arcan**, din București.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2022.

Adresa noastră: *Magazin istoric*, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București
E-mail-ul nostru: mistoric@gmail.com



Leiden în 1744

profitabilei apartenențe la breasla măcelarilor, Mark senior nu avea atâta dare de mână încât să-i plătească de unul singur studiile. Așa că a apelat la comunitate, care a pus la cale de îndată o strângere de fonduri menită a-l trimite la Edinburgh.

Dar după doar câteva săptămâni, Mark avea să descopere că teologia nu îl atrăgea deloc. Nu era nici pe departe pentru el. Nu simțea nicio chemare, niciun fior. Trebuia să facă o schimbare radicală. Contrar spiritului epocii, a ieșit din cuvântul tatălui, hotărând să urmeze studiile de medicină. Dar, format în prețuirea adevărului, nu a putut să uite de banii strânși de comunitate, așa că a decis să facă totul să îi dea înapoi. A strâns din dinți, a făcut economii peste economii și a reușit să trimită banii acasă.

Totuși, nici anatomia și nici studiul leacurilor nu s-au ridicat la înălțimea așteptărilor minții sale. Pe zi ce trecea, Akenside descoperea că e nevoie de mult mai mult timp pentru a stăpâni o meserie atât de complicată. Prea mult timp și prea puține progrese. Spiritul său nerăbdător și ambițios îl mâna imperios în căutarea succesului. Un succes

de răsunet, acesta era visul care îi acaparase simțurile încă din primii ani petrecuți în solitudine, printre cărți, aproape neobservat de ceilalți. Trebuia să își depășească originea umilă, glasul și numele său să se facă auzite până la Londra și, poate, și mai departe...

A început să caute și alte căi: poate politica ar fi fost o soluție mult mai rapidă de a se face remarcat?! Obținerea unui loc în Parlament i-ar fi schimbat, oare, cu totul destinul?!

Mark avea o personalitate aparte, impresionând mai ales în dezbateri, prin elocvență și varietatea de cunoștințe. Până la urmă, la 30 decembrie 1740, a fost admis ca membru al Societății medicale din Edinburgh. Pentru scurt timp, s-a întors în orașul natal. Într-o scrisoare datată 18 august 1742, el se intitula „chirurg“, dar nu există o dovadă certă și a faptului că ar fi profesat efectiv atunci la Newcastle.

După doar câteva luni, a decis să se îndrepte spre

Leiden, un încă de pe atunci renumit centru universitar, pentru a-și completa cunoștințele din domeniu. Acolo, la 16 mai 1744, eforturile i-au fost încununate prin obținerea titlului de doctor în medicină, după susținerea unei teze cu titlul „Originea și dezvoltarea foetusului uman“. Dar, pe lângă noua calificare, în urma experienței olandeze, Mark Akenside a mai rămas și cu un prieten pe viață, care s-a dovedit, în multe cazuri, chiar și un susținător financiar: Jeremiah Dyson (1722 – 1776), un tânăr avocat.

Avea de doar trei săptămâni diploma în buzunar, când îl găsim ca medic înregistrat în arhivele orașului Northampton. Acolo a rămas doar cam un an și jumătate și asta pentru că nu putea să scape de concurența unui confrate local. Sub oblăduirea aceluiași Dyson, Mark a decis să ia calea Londrei. Doar Capitala putea să se ridice la nivelul așteptărilor sale.

Mai ales că, între timp,

Robert Dodsley



prenumele tatălui, Mark, părinții crezând, poate, că astfel soarta avea să îi suradă și lui, așa cum îl ajutase, încă de timpuriu, și pe senior.

Însă speranțele le-au fost repede ruinate: diferit de fratele mai mare, cu o constituție destul de bolnăvicioasă, Mark se îneca mai mult de fustele mamei. Meșteșugul părintelui, cu toate că se dovedea destul de bănos, nu îl atrăgea deloc: mirosurile, sângele proaspăt, privirile animalelor sacrificate nu făceau decât să îi sporască senzația de teamă și de repulsie. Și ca și cum toate acestea nu ar fi fost de ajuns, o nefericită întâmplare avea să îl despartă definitiv de măcelărie, pe atunci atât una dintre cele mai vechi bresle din Anglia (atestată încă din 1272), cât și una dintre cele mai populare. Abia împlinise șapte ani, iar o scurtă raită prin atelierul părintesc aproape că l-a lăsat olog pe viață. O podcă umeză, impactul cu masa de lucru a

... cel care a creat
termenul de magazin
pentru o publicație tipărită,
Gentleman's Magazine



părintelui și un satâr care nu era la locul lui, o nefericită înlănțuire care i-au produs o rană la picior ce îl va marca pentru restul vieții; schimbându-i, totodată, și destinul.

Aceasta, cumulată cu lipsa abilităților fizice, l-au împins, încetul cu încetul, către o viață mult mai retrasă, stimulându-i pasiunea pentru lectură și meditație. Neatras de jocurile zvăpăiate ale copiilor de aceeași vârstă, s-a izolat printre cărți, dovedind o minte ascuțită, mereu iscoditoare, o memorie remarcabilă. În scurt timp, vestea inteligenței tânărului Mark, fiul cel mic al măcelarului Akenside, a devenit proverbială printre locuitorii din Newcastle. A ajuns și la urechile lui William Wilson, un cunoscut predicator al comunității prezbiteriene. Acesta deschisese și o școală particulară, unde Mark avea să deprindă mare parte din educația sa elementară, dar și pasiunea pentru literatură și, în special, pentru versuri.

Erau ultimele zile ale lunii aprilie 1737, când, la redacția unuia dintre cele mai în vogă periodice, *Gentleman's Magazine* (prima revistă-magazin de interes general în sensul modern al cuvântului, al cărui cel dintâi număr văzuse lumina tiparului cu doar șase ani în urmă, în ianuarie 1731, sub conducerea lui Edward Cave), o scrisoare avea să stârnească un val de laude. Uimit de conținutul ei, Cave a decis să publice atât poemul trimis de un tânăr din Newcastle, cât și cuvintele care îl însoțeau: „Sper, domnule, că veți ierta stângăciile din următorul poem (ținând cont că cel care l-a scris are doar 16 ani) și îi veți decide publicarea în numărul viitor de revistă”. Conceput în stilul unui cunoscut



Edward Cave, ...

poet, Edmund Spenser (aprox. 1552 – 1599), poemul era intitulat *The Virtuoso* și se deschidea cu un citat din satiristul roman Persius Flaccus (34–62), despre cei care stăpâneau arta vorbirii. Era doar primul dintr-un lung șir de poeme ce aveau să fie tipărite de *Gentleman's Magazine*, transformându-l pe tânărul autor într-o adevărată stea.

Însă ceea ce pentru alții era clar o dovadă de geniu, promițându-i o carieră de autor de succes, pentru părinți nu conta aproape deloc. Încă din primii ani de viață, după nefericitul accident cu satârul, îi bătuseră lui Mark cariera în cuie: trebuia să urmeze credința familiei și să devină predicator.

ALEXANDER POPE ÎI RECUNOAȘTE TALENTUL

Cum deja împlinise 18 ani, trebuia să se înscrie la un colegiu. Dar, în ciuda destul de

nevoie din nou să apeleze la prieteni. Și, în special, la cel mai apropiat de sufletul său, Jeremiah Dyson, grație căruia părăsise liniștitul Northampton și alesese zbuciumul Capitalei. Iar Dyson nu a ezitat să îl ajute, mai ales că proaspăt înscris în barou, avocatul începuse să strângă bani frumoși. Ascensiunea în carieră a lui Jeremiah avea să îi asigure apoi și lui Mark un viitor liniștit. În noua locuință, somptuoasă, situată într-unul dintre cele mai râvnite cartiere ale Londrei, Akenside putea fi adesea întâlnit, simțindu-se acolo aproape ca acasă...

Baierile pungii lui Dyson nu s-au închis defel atunci când era vorba de amicul Mark. Câțiva ani mai târziu, nu numai că i-a asigurat o rentă de 300 de lire pe an, ci i-a făcut cadou poetului și o casă, în tihnitul și plin de verdeață cartier Bloomsbury, iar doctorului i-a oferit o trăsurică, pentru a-l ajuta în deplasările la pacienți.

Mutarea i-a priit în cariera medicală. La 25 iunie 1751, a fost admis în Colegiul medicilor; un an și jumătate mai târziu, a devenit doctor în medicină la Cambridge (4 ianuarie 1753), iar din 1759 îl găsim profesând la Spitalul Sf. Thomas, unul dintre cele mai vechi stabilimente medicale (al cărui nume se pare că i se datorează lui Thomas Becket, care l-ar fi înființat în 1173). Doi ani mai târziu, din nou beneficiind de ajutorul și influența amicului Dyson, Akenside a fost numit medic în serviciul reginei.

Dar, de asemenea, mutarea



Thomas Warton

s-a resimțit și în cariera artistică... În 1746 publică *Hymn to the Nymphs* (Imn dedicat naiadelor), unul dintre cele mai apreciate poeme, și se transformă într-unul dintre colaboratorii permanenți ai publicațiilor lui Dodsley. Ultimii ani din viață și-i petrece în locuința achiziționată în 1760 pe strada Burlington, mai mult retras, numele apărându-i din ce în ce mai rar în gazetele de specialitate, semnând scurte ode sau seci dizertații. Cu puțin înainte de a împlini 50 de ani, s-a stins din viață, răpus de un acces de febră, la 23 iunie 1770. A murit fără urmași, tot ceea ce deținea rămânându-i, conform stipulațiilor ferme lăsate cu limbă de moarte, prietenului Dyson.

Portretul lăsat de un contemporan vorbește despre personajul aparte, care a luptat din răspuțuri să scape de marca tragică a accidentului din copilărie și de originea relativ modestă: pentru a-și ascunde piciorul considerabil mai

scurt, doctorul Akenside a purtat toată viața pantofi speciali, cu toc, și haine lungi, întunecate. Cu înfățișarea palidă, dar, totodată, strălucitoare, emana pedanterie și eleganță. Aceasta era însă latura acceptabilă...

Akenside ascundea o personalitate colerică, vindictivă, deloc empatică față de cei nevoiași sau, mai ales, față de cei suferinzi. Cei care au avut ghinionul să lucreze alături la spitalul Sf. Thomas, de pildă, povesteau adesea, îngroziți, cum doctorul le cerea slujnicilor, în zilele sale de

vizită, să-l preceadă pe lungile culoare, cu măști în mâini, menite a-i curăța calea și, totodată, a-i împiedica pe pacienți să se apropie prea mult.

Pentru bani și faimă, nu a precupețit niciodată nimic. Când a fost numit medic în serviciul reginei nu s-a sfîșit să părăscască tabăra whigilor pentru tory.

Constituția sa delicată și handicapul fizic i-au ascuțit și mai mult simțurile și l-au transformat într-o persoană irascibilă, în special cu străinii sau cu cei din clasele inferioare social. Lipsa totală a umorului, glumele acide și comportamentul deseori brutal l-au transformat într-un personaj puțin acceptat de societate. Femeile îl speriau, nu le înțelegea, nici nu dorea să o facă. Se ținea departe de ele, cu o prudență excesivă, comparându-le, în imaginația sa extrem de prolifică, cu spirite nocive, purtătoare de microbi distrugători. Pentru a se apăra, emana aroganță. ■

medicul Akenside începuse să pălească în umbra poetului. Cu doar câteva luni înaintea obținerii calificării supreme medicale, numele lui Mark avea să vadă lumina tiparului pe un poem în trei părți, *The Pleasures of the Imagination* (Plăcerile imaginației). Ideea i-ar fi venit, se pare, prin 1738, cu prilejul unui voiaj în pitorescul oraș Morpeth din comitatul Northumberland. L-ar fi terminat în ultimele luni ale anului 1743 și, încrezător în propriul talent, i l-a prezentat spre publicare scriitorului și librarului Robert Dodsley (1704 – 1764). Akenside a cerut ca remunerație ambițioasă sumă de 120 de lire. Dodsley nu s-a arătat deloc încântat. I se părea enorm, așa că i-a cerut sfatul celui mai bun prieten (care, de altfel, îl și ajutase financiar să își deschidă afacerea cu cărți), nimeni altul decât poetul Alexander Pope (1688 – 1744). Doar după o singură privire peste manuscris, Pope s-a arătat încântat și l-a asigurat că un astfel de talent „nu îl întâlnești la fiecare pas.“

CHIPUL ASCUNS

În scurt timp, în ianuarie 1744, *Plăcerile imaginației*



Jeremiah Dyson

aveau să vadă lumina tiparului, cunoscând, încă din primele luni, succesul. Akenside putea să se considere împlinit, își atinsese scopul, prezentat în prefața care deschidea cele trei volume de versuri albe. Așternuse poemul pe hârtie, „nu atât pentru a impune precepte formale sau a intra pe drumul argumentărilor directe, ci, mai ales, pentru a prezenta cele mai atrăgătoare imagini din natură, stârnind imaginația și deschizându-le, astfel, mințile oamenilor atât spre frumos, cât și spre cugetare, fie că este vorba de religie, morală sau viață civilă.“

Poemul a spart multe dintre convențiile timpului și nu numai din punct de vedere filosofic; el și-a lăsat puternic amprenta și într-un cu totul alt domeniu! Pasiunea cu care Akenside le-a prezentat cititorilor perspectiva sa asupra naturii înconjurătoare a dat un puternic impuls dezvoltării peisajelor în pictură, cu predilecție sub influența lui William Turner (1775 – 1851).

Un proiect însă atât de ambițios era aproape imposibil să nu aibă și unele lacune. Extrem de criticul (atât cu propria operă, cât și a colegilor de breaslă!) confrate Thomas Gray (1716 – 1771), într-o scrisoare adresată istoricului literar Thomas Warton (1728 – 1790), a descris lucrarea ca fiind, fără nicio îndoială, „una peste medic“, dar, în multe locuri, căzând și în capcanele obscurității.

Cu toate că *Plăcerile imaginației* se vindea destul de bine, veniturile astfel obținute nu îi puteau asigura ambițiosului poet Akenside viața pe care o visase. Iar medicul din spate nu începuse încă să fie atât de cunoscut, încât să aibă clientela dorită. Astfel că a fost

În 2009, cercetările unui profesor de istorie literară de la Universitatea din Durham, Robert Dix, au scos la iveală un alt gen de implicare a lui Mark Akenside în viața științifică medicală a epocii. Este vorba despre contribuția la publicarea operei anatomistului William Harvey (1576 – 1657), cel care a elaborat teoria circulației sanguine. Akenside, după cum o demonstrează câteva adnotări conținute în Analele Colegiilor medicilor englezi, datate 3 martie 1766, ar fi contribuit într-o mare măsură, confrății laudându-l și mulțumindu-i, totodată, „pentru efortul depus și bătăile de cap cu care s-a procopsit în timpul pregătirilor lucrărilor și scrisorilor doctorului Harvey pentru tipar.“ Se pare că, la rândul-i, și Akenside ar fi fost mulțumit de forma finală a volumului, pe primul exemplar dedicându-i-l celui mai bun prieten, Dyson, într-o latină demnă de versurile lui Cicero: „Jeremiah Dyson Markus Akenside Guilielmi Harveii opera ex sua sententia edita et suo studio emendata amico amicus dono dabat“ (opera lui William Harvey, publicată urmând linia fidelă a opiniei acestuia și corectată cu zel, un prieten o oferă în dar unui prieten).

apare însoțind-o și pe una dintre cele mai cunoscute zeiță babiloniene, divinitatea iubirii, Ishtar. Pe una dintre picturile murale ale unui palat din orașul semitic Mari din Siria, datat undeva în jurul anului 1750 î.H., este reprezentat un sanctuar al zeiței, Ishtar apărând ținând în palmă un porumbel de talie mare.

In spațiul european, în spectaculoasa civilizație cretană, se pot frecvent identifica reprezentări ale Zeiței creatoare purtând pe cap porumbei protectori; în timp ce pe monete ce au circulat în zona Ciprului, pasărea trona de pe acoperișurile templelor. Pentru a câștiga binecuvântarea Afroditei (cu varianta sa romană Venus), divinitate a iubirii, i se aduceau cel mai adesea ofrande în porumbei.

În ale sale *Istorii*, în Cartea a doua, relatând legenda ridicării templului de la Dodona (nord-vestul Greciei), considerat de el cel mai vechi oracol elen, datând din mileniul II î.H., Herodot sublinia legătura directă dintre porumbel și calea spre apropierea de divinitate. „Doi porumbei negri veniseră zburând din Teba în Egipt, unul în



Porumbelul îi aduce lui Noe vestea cea bună

Libia și unul la Dodona; acesta din urmă s-a așezat pe un stejar și, de acolo, a rostit, precum un om, susținând că tocmai în acel loc trebuie ridicat un templu închinat lui Zeus; oamenii din Dodona au înțeles că mesajul era unul divin și, prin urmare, au ridicat templul. Porumbelul care a venit în Libia le-a spus libienilor – după legendele lor – să ridice un oracol al lui Amon; și acest lucru este unul sacru pentru Zeus. Așa a fost povestea spusă de preotesele din Dodona, dintre care cea mai mare era Promencia și următoarea Timarete și cea mai tânără Nicandra; iar restul slujitorilor templului de acolo au susținut legenda și ei.”

Prima referire biblică la porumbel apare în Vechiul Testament, în cartea *Genezei*, în povestea lui Noe. „A dat drumul și unui porumbel, ca să vadă dacă scăzuseră apele de pe fața pământului. Dar porumbelul n-a găsit niciun loc ca să-și pună piciorul și s-a întors la el în corabie, căci erau ape pe toată fața pământului. Noe a întins mâna, l-a luat și l-a băgat

la el în corabie. A mai așteptat alte șapte zile și iarăși a dat drumul porumbelului din corabie. Porumbelul s-a întors la el spre scară și iată că în ciocul lui era o frunză de măsline ruptă de curând. Noe a cunoscut astfel că apele scăzuseră pe pământ”. Și că viața putea să fie reluată. Obiceiul de a trimite porumbei în recunoaștere se pare însă că a fost mult mai vechi, după cum o atestă unele legende mesopotamiene, inclusiv epopeea lui Ghilgameș, conform căreia mulți dintre navigatorii îndepărtatei timpuri eliberau, alături de corbi, porumbei, traiectoria zborului acelor păsări oferind indicații prețioase pentru identificarea uscatului.

Descriind botezul lui Iisus Hristos, cele patru *Evangelii* canonic recunoscute de majoritatea bisericilor creștine menționează prezența porumbelului ca întrupare a Sfântului Duh: „Iar botezându-se Iisus, când ieșea din apă, îndată cerurile s-au deschis și Duhul lui Dumnezeu s-a văzut, pogorându-se ca un porumbel și venind peste el. Și iată glas din ceruri zicând: «Acesta este Fiul

Statuie a Afroditei cu porumbel, descoperită în Cipru



PORUMBELUL O ÎNARIPATĂ TEMERARĂ

THEO STĂNESCU-STANCIU



- Simbol al zeităților creatoare, ... ● ... vestitor al vieții, al iubirii, ... ● ...Și al Sfântului Duh ● Dacă e îndestulat în timpul vieții, îți oferă protecție după reîncarnare ● Mesager înaripat ● Apropiat de oameni, drăgăstos, însă uneori chiar... obraznic!
- Jucărie vie, dar și...
- ... delicată culinară
- Atrăși de catedralele gotice

Simbol universal al păcii, al purității și al dragostei, porumbelul este una dintre cele mai iubite înaripate, fiind prezent în multe dintre credințele și legendele lumii. Eroi de război, au livrat mesaje vitale, salvând viețile a mii de oameni numai în timpul ultimelor două războaie mondiale. De peste 100 de ani, povestea lui Cher Ami – pasărea care a salvat aproape 200 de soldați americani, blocați în Franța, în spatele liniilor inamice, în așa-numitele bătălii din zona Meuse – Argonne (26 septembrie – 11 noiembrie 1918) – a continuat să impresioneze generații întregi.

Dintre cele mai iubite, dar, totodată, și dintre cele mai... scumpe. Tot cu sufletul la gură sunt urmărite, și astăzi, licitațiile de porumbei voiajori, care ajung să stârnească valuri uriașe de emoție când sunt aflate sumele finale! Doar în ultimii trei ani, pragul milionului de euro a fost depășit în forță: două exemplare de origine belgiană, Armando, în 2019, și New Kim, în 2020, au fost vândute online cu sume de 1,25 și, respectiv, 1,6 milioane de euro.

Încă din primii zori ai istoriei, atotputernica Zeiță-Mamă (Gaia/Mama Pământ), venerată în societățile arhetipale agrare ca sursă a hranei atât de necesare, a fost indisolubil legată

de eleganta pasăre. Se pare că principala cauză a simbolicii conexiuni a fost generată tocmai de fecunditatea porumbelului, dar și de comportamentul drăgăstos și de gradul ridicat de adaptabilitate

la diferite condiții de viață. Una dintre cele mai vechi imagini în acest sens se pare că datează din Epoca Bronzului (3300 – 1200 î.H.) și a fost descoperită în Mesopotamia. Un porumbel alb



*Cher Ami,
cea mai decorată zburătoare*

zile la rând pe acoperișurile unor case din Roma, beneficiind de protecția locuitorilor capitalei Imperiului.

Ialtă relatare, de astă dată de secol I, îi aparține filosofului mistic evreu de limbă greacă din Egipt Philon (15/10 î.H. – c. 54). Aflându-se într-o vizită în orașul Ascalon, de pe coasta Mării Mediterane, situat la o distanță destul de mică de Tel Aviv și, respectiv, de Gaza, a rămas neplăcut surprins de „îndrăzneala și chiar obraznicia” porumbeilor, domesticiți de localnici, cărora aceștia nu le interziceau mai nimic.

Caracterul blând și apropierea de oameni a înaripatelor din această specie cu predilecție în spațiul Cătății Eterne au fost

remarcate și de autorul roman de retorică Claudius Aelianus (175 – 235?).

Dar nu peste tot și nu chiar toți le-au arătat afecțiune de-a lungul vremii. La sfârșitul veacului al XIV-lea, de pildă, episcopul Catedralei Sf. Paul din Londra se plânga de caracterul unora dintre cetățeni care aruncau cu pietre după, de astă dată, porumbeii sălbatici, care se odihneau adesea pe turele impresionantului lăcaș de cult, distrugându-i, astfel, geamurile.

După cum avea să demonstreze Paul Scherdlin, un conservator la Muzeul de zoologie din Strasbourg, într-o lucrare apărută

în primii ani ai secolului XX, populațiile de porumbei sălbatici în spațiul Europei Centrale – în special pe teritoriul Germaniei și al Franței – prezintă o vechime de sute de ani. El a demonstrat, plecând de la analiza stilului romanic al bisericilor din Köln, că, deoarece acestea nu permiteau cuibărirea – din cauza fațadelor plate și fără crăpături –, porumbeii au preferat catedralele gotice, ce le ofereau o mulțime de ascunzători.

Dar încă din cele mai vechi timpuri, porumbeii au fost apreciați și din alte motive, unele dintre ele destul de neașteptate. Vechii greci îi ofereau adesea copiilor pe post de jucării vii,

Un porumbel își ia zborul cu un mesaj, Primul Război Mondial



Iei patru sau cinci hulubi [porumbei – *n. red.*], îi cureți și îi tai în două, în lung. Le pui sare și îi bați cu muchea cuțitului, ca să se lătească puțin; și apoi iei pătrunjel verde, ceapă și ciuperci, și maiurile hulubilor [măruntaiele – *n. red.*] și câteva sardele, piper, și le pisezi toate la un loc; apoi, slănină și tai în frunze subțiri. Apoi pune hulubii pe o hârtie albă și pune și frunzele cele de slănină pe hârtie și întinde dinăuntru umplutură și deasupra iar slănină și așa pune pe toate. Și să tai hârtia frumos; apoi o pui pe un grătar uns cu unt și îl frigi încet, până se gătește.

(Rețetă de hulubi în hârtie,
Mihail Kogălniceanu și Costache Negruzzi, 1841)

Meu cel iubit întru Care am binevoit»“ (*Sfânta Evanghelie după Matei*, 3:16, 17).

În multe dintre creștințele lumii, fie la musulmani, fie la hinduși, a hrăni porumbei în timpul vieții reprezintă un act cu o puternică conotație religioasă: fie că este adus un omagiu creatorului ordinului cavaleresc al sikhilor, Guru Gobind Singh (1666 – 1708), unul dintre prietenii recunoscuți ai delicatei păsări, fie că își asigură, astfel, un trai liniștit după reîncarnare. Conform altor cutume vechi indiene, când cineva își dă sfârșitul, sufletul îi ia forma unei păsări (cel mai frecvent, un porumbel!), iar astfel, cei care au grijă de acestea se îngrijesc indirect de spiritele celor plecați, onorându-le și asigurându-le neuitarea.

Încă din cele mai îndepărtate epoci ale istoriei, porumbeii au fost utilizați pentru a transmite mesaje pe distanțe lungi. Există menționări ale unui asemenea procedeu și în Egiptul antic, încă din perioada lui Ramses al III-lea (1217 – 1155 î.H.), atunci când este descrisă modalitatea de a informa diversele orașe cu privire la creșterea apelor Nilului.

Prima rețea oficială de porumbeii mesageri se pare că i s-ar datora lui Cyrus al II-lea, cel Mare (600 – 530 î.H.), regele Persiei, una dintre cele mai strălucite personalități ale Antichității.

Legende spun chiar că la primele Jocuri Olimpice, desfășurate în anul 776 î.H. la Olympia (Grecia), fiecare participant ar fi avut propriul porum-



Curier de taină

bel mesager, provenit din satul său. Astfel, dacă ar fi obținut mult dorita victorie, pasărea s-ar fi întors degrabă acasă, pentru a duce vestea.

In timpul cuceririi Galiei, i-ar fi folosit și Iulius Cezar. În 53 î.H., ei ar fi transportat depeșele lui Hannibal; istoricul roman Pliniu, descriind bătălia de la Mutina (21 aprilie 43 î.H.), amintea, de asemenea, acel tip de utilizare a înaripatelor.

Geograful grec Strabon observa și el utilizarea porumbeilor mesageri de-a lungul întregii coaste mediteraneene de pes-

cari, pentru a transmite prețioase informații cu privire la deplasarea bancurilor de pește.

Dar cel mai probabil datorită grației lor aparte, porumbeii au fost și printre primele înaripate care au reușit să trăiască în preajma oamenilor, însoțindu-i, ca adevărate prietene necuvântătoare. Una dintre cele mai vechi atestări ale acestei legături speciale datează din vremea poetului grec Anacreon (582? – 485 î.H.). Într-una dintre

odele sale, este descris zborul porumbelului, un mesager al dragostei. Mulțumindu-i pentru cuvintele frumoase pe care i le-a adus de la jumătatea sa, poetul l-a primit în casă, l-a lăsat să soarbă din propria cană și l-a hrănit cu grăunțe din palmă. Porumbelul s-a odihnit apoi, adormind pe lira bardului mult îndrăgit în Atena acelor îndepărtate timpuri.

Și poetul roman Plaut (250 – 184 î.H.), părintele teatrului roman preclasic, nota despre prezența porumbeilor care alese-scră să se odihnească mai multe

Teodoros [fiul unor slujitori ai familiei Ghica – *n. red.*] creștea sub pat și în podul casei porumbei de tot neamul și de toată pana: și de cei moțați, și de cei încălțați, dar, mai cu osebire, de cei jucători și de cei șoptitori și hoți. Când zărea unul străin pe sus, îndată înălța un jucător, care prin învârteturile lui îl atrăgea, și când îl aducea bine în orizontul nostru, îi trimitea doi-trei șoptitori, care-l luau între dânsii și-l aduceau, vrând-nevrând, drept în porumbărie la noi; atunci alergam de-l închideam, până se obișnuia cu ceilalți porumbei, și-l făceam rob.

(Scrisoare trimisă de Ion Ghica lui Vasile Alecsandri, Londra, 27 iulie 1883)

SEDIUL OLIMPIADELOR ANTICE, CONSERVAT DIGITAL

Compania Microsoft a semnat un acord în noiembrie 2021 cu guvernul Greciei, pentru a cartografia și a „restauration” virtual situl Olimpiei antice. Au fost făcute sute de mii de fotografii – cu camere sau cu drone – pe care inteligența artificială le-a asamblat și transformat în modele 3D. Cu ajutorul arheologilor greci, aceste ruine au fost „restaurate” și arată – în spațiul virtual – ca în Antichitate.

A apărut astfel o aplicație intitulată *Common Grounds* („Pământuri/Temeiuri comune”) ce permite utilizatorilor de pe tot globul să exploreze vechiul oraș așa cum arăta acum 2.000 de ani, să observe cum s-a transformat situl de-a lungul mileniilor și să vizualizeze artefacte din toate epocile sale. De asemenea, în cadrul Muzeului Olimpic din Atena, vizitatorii pot folosi ochelari de realitate virtuală HoloLens pentru a afla informații contextualizate despre obiective.



COPACUL LUI STRABON, ARS

În timpul incendiilor de vegetație din vara anului 2021 din Grecia, a ars și un măslin bătrân de 2.500 de ani – care încă mai făcea fructe – de pe insula Eubeea, aproape de orașul modern Istiaia. Copacul era recunoscut drept un simbol al locului încă din Antichitate, fiind amintit și în *Geografia* lui Strabon (63 î.H. – 23 d.H.) și era poreclit „Nimfa”.



BISERICĂ VECHE DE 1.600 DE ANI

Arheologii care cercetau ruinele orașului antic Priene, aflat astăzi în provincia Aydın, Turcia, au descoperit urmele celei mai vechi biserici din regiune. Spre deosebire de alte construcții religioase antice din provincie, se pare că este și prima biserică clădită special pentru a găzdui întreaga comunitate la slujbă. Podeaua era decorată cu mozaicuri în forme geometrice, iar pereții interiori erau pictați în întregime. Analizând picturile, arheologii au descoperit mai multe straturi de vopsea și au aflat astfel că biserica a funcționat din primele secole creștine până la finalul erei bizantine.



ULTIMUL RĂZBOINIC AL TRIBULUI SĂU

În februarie 2021 a murit ultimul bărbat din tribul de amerindieni Juma din Brazilia, pe nume Aruká. Se îmbolnăvisese de Covid-19 și avea între 86 și 90 de ani, neștiindu-se vârsta sa exactă.

Odinioară, tribul Juma avea zeci de mii de membri, însă în mai puțin de 100 de ani au început să sufere din pricina cultivatorilor de arbori de cauciuc. Aceștia au intrat cu forța pe teritoriul tribului, masacrându-i în repetate rânduri – ultimul moment cunoscut de acest fel a avut loc în 1964. În plus, comunitatea Juma a fost afectată de bolile aduse de cultivatori.

Aruká a avut trei fete care, nemaexistând alți membri ai tribului, s-au căsătorit cu bărbați din comunitatea Uru-eu-wau-wau. În mod tradițional, acești amerindieni își stabilesc descendența pe linia tatălui, însă nepoții lui Aruká au declarat că se vor autoidentifica ca fiind membri și ai comunității Juma, pentru a nu se pierde moștenirea bunicului lor. Se mândresc că Aruká i-a învățat diverse obiceiuri ale tribului Juma – cum să vâneze, să pescuiască și să construiască o casă în stil tradițional.





*Parașutist american pregătit
pentru lansarea în Normandia,
iunie 1944, împreună
cu mesagerul zburător*

dar le consumau și carnea, pe care o considerau de-a dreptul delicioasă, iar excrementele îi ajutau din plin la fertilizarea câmpurilor agricole.

La rândul lor, și romanii au fost apropiați de respectivele păsări, pe lângă multe dintre locuințele din orașe descoperindu-se hulumbari (adăposturi pentru porumbei), în cel mai mare cunoscut astăzi putându-se cuibări 5.000 de asemenea păsări. Atât de pasionați s-au arătat, încât s-a ajuns la crearea unor complicate sisteme de hrănire și adăpare, prin tuburi special construite, atestate și prin cercetări arheologice. Mai mult, pentru a obține trăsăturile atât de dorite la acele înaripate – penaj, coloratură, abilități –, romanii au început să se ocupe de repro-

ducerea lor selectivă. Iar, odată cu extinderea imperiului spre nord, porumbeii au ajuns să fie prezenți și în alte spații. După cum o demonstau cercetările unui istoric elvețian, primele exemplare ar fi ajuns pe teritoriul elvețian undeva în jurul anilor 10 – 35.

Secole mai târziu, în plină epocă victoriană, creșterea porumbeilor a devenit o adevărată fascinație pentru mulți membri ai claselor superioare, expozițiile de asemenea înaripate începând să înregistreze din ce în ce mai mulți participanți, în detrimentul celor de câini.

Printre cei mai entuziaști crescători, s-au numărat și nume celebre. Charles Darwin deținea un număr considerabil de exemplare dintre cele mai diverse, el fiind, de asemenea, și un membru activ al cluburilor de specialitate din Londra, pasiunea pentru porumbei influențându-l chiar să publice una dintre cele mai cunoscute lucrări ale sale, *Variabilitatea plantelor și animalelor în stare domestică* (1868), care conține două capitole ce le sunt dedicate în totalitate acestora.

Nikola Tesla a rămas în istorie nu numai ca unul dintre cei mai importanți inventatori și promotori ai electricității comerciale, ci și datorită afecțiunii speciale pe care a demonstrat-o față de porumbei. În timpul



Nikola Tesla

perioadei petrecute la New York (începând cu anul 1884) obișnuia să le acorde îngrijiri porumbeilor sălbatici găsiți răniți pe străzile aglomeratului oraș nord-american. De-a lungul timpului, afecțiunea s-a canalizat cu predilecție asupra unei femele, de culoare albă, despre care ar fi recunoscut unui apropiat: „Am iubit acel porumbel așa cum un bărbat este îndrăgostit de o femeie și, la rândul ei, și ea mă iubea pe mine. Când era bolnavă, am fost acolo, am înțeles-o și am încercat să o ajut; a venit la mine în cameră; am rămas lângă ea să o veghez zile întregi. Am hrănit-o cu lapte. Era bucuria vieții mele! Nimic altceva nu mai conta atunci când ea arăta că are nevoie de mine. Atâta timp cât am avut-o, a existat un scop real în viața mea.” ■



**Radio
România
București fm**

[98,3 FM]

MIHAI VITEAZUL

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											

ORIZONTAL: 1) Cărturar și om politic moldovean care, scriind despre Mihai Viteazul, afirmă că, după bătălia de la Bucov din 20 octombrie 1600, majoritatea boierilor l-ar fi trădat și ar fi trecut de partea lui Simion Movilă (Miron; 1633 – 1691) – Comandant al corpului de haiduci sârbi angajat în oastea lui Mihai Viteazul, jupuit și ars de viu din porunca Dietei Transilvaniei de la Cluj (Novac; cca 1530 – 1601). 2) Istoric român, autor al unor studii de istorie militară despre Mihai Viteazul și coautor alături de Ion Ionașcu a monografiei *Mihai Viteazul* (Victor I.; 1920 – 2011) – Aflate în sală! 3) În plen! – Început de asalt! – A folosi. 4) Cântec de leagăn – Dușman al lui Mihai Viteazul, domn al Moldovei între 1595 – 1606, cu întrerupere din mai – septembrie 1600, când Mihai îl alungă din domnie și se intitulează și domn al Moldovei. 5) Particulă dintr-un cromozom ce transmite informația genetică – Pălărie turcească, originară din Maroc, ce devine obligatorie pentru funcționari otomani în veacul al XIX-lea –

Descendent, urmaș (fig.). 6) Abis! – Vasile Cucu – Rezultat sportiv. 7) Domn al Moldovei între 1591 – 1595, cu întrerupere între iunie – septembrie 1592, poreclit Tiranul, care a aderat la Liga Sfântă antiotomană alături de Mihai Viteazul – Siglă pentru „United States Geological Survey“. 8) Mitropolit al Ungrovlahiei (1594 – 1602), ce a făcut parte din delegația trimisă de Mihai Viteazul la Alba Iulia la 20 mai 1595, să ducă tratative cu Sigismund Bathory, dar care îl trădează pe domn împreună cu mai mulți boieri – Limbă a unui popor din Botswana, renumită în lume fiindcă ar avea cel mai mare număr de foneme (sunete unicate). 9) Istoric român, autor al altei monografii *Mihai Viteazul* (Manole; n. 1930) – În cabină! 10) Pseudonimul lui Panait Macri, publicist și scriitor român (1872 – 1932) – Sat unde s-a retras Mihai Viteazul la mijlocul lunii noiembrie 1600, un punct strategic unde se întâlneau drumurile ce mergeau spre Râmnic, Curtea de Argeș și pe Topolog, unde Preda Buzescu l-a împrumutat pe voievod cu 77.000 de aspri pentru a-l ajuta în încercarea de redobândire a tronului – Animale exportate masiv de Țara Românească preponderent la sud de Dunăre. 11) Posibil unchi de mamă al lui Mihai Viteazul, ban al Craiovei, care, conform relatării unui sfetnic, și-ar fi ajutat nepotul să dobândească tronul Țării Românești – Act istoric din anul 1600 atribuit lui Mihai Viteazul

VERTICAL: 1) Comună în județul Giurgiu, la confluența Neajlovului cu Câlâștea, unde la 13/23 august 1595, armata Țării Românești condusă de Mihai Viteazul a purtat o bătălie împotriva armatei otomane conduse de Sinan Pașa. 2) Istoric român care, alături de P. P. Panaitescu, a susținut că Mihai Viteazul avea origini modeste (Andrei I.; 1894 – 1977) – A evita o primejdie. 3) Stă pe cal – Cei de domnie ai lui Mihai Viteazul sunt între 1593 – 1601 (sg.) – A lua cu asalt. 4) Siglă pentru „The National Archives“ – Localitate în județul Sibiu, unde la 25 octombrie 1599 Mihai Viteazul primește o scrisoare de la Andrei Bathory, prin care era întrebat asupra rostului pătrunderii lui în Transilvania. 5) Capitala Moldovei, ocupată de Mihai Viteazul în 1600 și de unde, la 6 iulie, s-a autointitulat „domn al Țării Românești, Ardealului și a toată țara Moldovei“ – Stat în vestul Oceanului Indian, în arhipelagul cu același nume. 6) Nichita Stănescu – Început de efort! – „Nou“ în toponimia flamandă. 7) Asalt, năvală – Adus la centru! 8) Familie de boieri olteni care au jucat un rol important în timpul domniei lui Mihai Viteazul – Dregătorie dobândită de Mihai Viteazul înainte de a fi ales domn. 9) Puse în ramă! – Forța militară condusă de Mihai Viteazul, alcătuită într-o măsură ridicată din mercenari (pl.). 10) În tabără! – Istoric, scriitor și om politic român, autorul lucrării *Istoria lui Mihai Viteazul* (Nicolae; 1871 – 1940) – În cort! 11) Scriitor și publicist român, autorul lucrării *Mihai Vodă Viteazul* (Dumitru; 1908 – 1995) – Armă care, din pricina propagării armelor de foc inclusiv în epoca lui Mihai Viteazul, își păstrează importanța mai curând pentru cavalerie sau ofițeri

Dicționar: USGS, TAA, IRC, TNA, COMORE

Gheorghe BRAȘOVEANU



POTRIVNICILE EXILULUI

Numit în 1958 de regele Mihai președintele Fundației Universitare Regale „Carol I” din Paris, Virgil Veniamin era acuzat peste 12 ani de legături cu Securitatea. Recrutat prin șantaj, căci soția nu reușise să plece din România, a trimis o scrisoare de demisie, însoțită de o scrisoare semnată de Constantin Vișoianu. Documentul face parte din fondul Constantin Vișoianu, păstrat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a-l publica.

New York, 12 octombrie 1973

Sire,

Domnul profesor Virgil Veniamin ne cere să supunem Majestății Voastre demisia sa din funcția de președinte al Fundației Universitare Regale „Carol I”. Această demisie este determinată de atmosfera potrivnică față de domnia sa formată la Paris, atât în sânul Fundației, cât și printre românii refugiați. Acum câțva vreme a apărut la Paris o carte care acuza pe domnul Veniamin de a fi avut întrevederi secrete cu agenții regimului comunist din România. Domnul Veniamin a făcut proces împotriva autorilor și editorilor acestei cărți. Cu prilejul procesului, în fața instanțelor judecătorești din Paris directorul Siguranței franceze a adresat judecătorilor o scrisoare prin care confirma că domnul Veniamin a avut prelungite contacte cu agenți ai regimului comunist din România, adăugând că prin aceasta domnul profesor Veniamin nu a compromis întru nimic interesele Franței, referindu-se la întrevederile sale numai la chestiuni românești. De aici a izvorât atmosfera ostilă împotriva domnului Veniamin. Unii membri ai Fundației, în frunte cu domnul doctor C. Metzianu, au declarat că nu mai pot colabora cu domnul Veniamin. Domnul Veniamin a prezentat Comitetului de Direcție al Fundației demisia sa. Comitetul de Direcție a încheiat un proces-verbal prin care declara că ia notă de demisia președintelui și cere Comitetului Național Român să o supună spre aprobare suveranului. Comitetul Național Român a căutat să obțină cât mai multe informații de la refugiații români din Paris cei mai serioși și de la prietenii și colaboratorii domnului Veniamin și ai Comitetului Național. Toate aceste informații înclină spre opiniunea acceptării de către Majestatea Voastră a demisiei domnului profesor Veniamin. După lungi și triste frământări, Comitetul Național Român a ajuns la convingerea că Majestatea Voastră nu poate să-și ia răspunderea respingerii demisiei domnului Veniamin, fiindcă astfel ostilitatea împotriva domnului Veniamin s-ar întoarce asupra suveranului,

ceea ce nu trebuie să se întâmple cu nici un preț. Dacă domnul profesor Veniamin nu ar fi prezentat demisia sa și Comitetului de Direcție al Fundației, situațiunea ar fi fost mai puțin gravă.

Comitetul Național Român roagă respectuos pe Majestatea Voastră a accepta demisia domnului profesor Virgil Veniamin din funcția de președinte al Fundației.

Sire,

Comitetul Național Român supune Majestății Voastre această propunere fermă cu o profundă părere de rău. Comitetul Național este convins că în întrevederile pe care domnul Veniamin le-a avut cu agenții comuniști, domnia sa nu a compromis interesele țării și nici răspunderile pe care le-a asumat. Desigur, domnul Veniamin a acceptat întrevederi cu agenții comuniști în speranța că va putea astfel obține permisiunea pentru soție și fiii săi de a veni la Paris. Le-a continuat însă – ne închipuim – din cauza șantajului și amenințărilor la care va fi fost supus de acești agenți comuniști. De domnul Veniamin ne leagă o veche și adâncă prietenie, precum și sentimente de recunoștință pentru devotamentul și competența cu care și-a împlinit răspunderile ce i-au fost încredințate ca membru al Fundației. Comitetul Național Român cunoaște, de asemenea, sacrificiile personale pe care domnul Veniamin le-a făcut pentru a sta întotdeauna în slujba țării și a regelui său.

Comitetul Național Român trebuie însă să evite cu orice preț de a expune pe suveranul său la critici și aversiune. Cea dintâi îndatorire a Comitetului este să ferească pe regele țării de a împărtăși răspunderi pentru greșelile altora.

Sire,

Situația creată Fundației Regale „Carol I” cere ca înalta hotărâre a Majestății Voastre să fie cunoscută cât mai curând pentru a evita complicații ce s-ar ivi desigur în cazul unei amânări.

Sunt al Majestății Voastre supus și respectuos servitor,

Constantin Vișoianu,
Președintele Comitetului Național Român

CONTENTS (Romanian History) I.C. Spiridon Education reforms, but in moderation ●

B. Cook The United States' view on the creation of Greater Romania ● **Gh. Postică** The „Assumption of the Virgin Mary“ Church of Căușeni, Moldova, restored with the aid of the U.S.A. Embassy in Kishinev ● **I.V. Xenofontov** How the Japca Monastery survived the Soviet regime ● **L. Alexandrescu** The end of Navy ensign Horia Olteanu; three letters ● **M. Stavinschi** The poet Geo Bogza and his mentor, Nicolae Coculescu, the astronomer ● **D. Stanciu** An invitation to the Romanian Academy Library: the duel which never took place, Nicolae Iorga vs. Ilarie Chendi ● **M.E. Ionescu** The man with the iron hand („the vizier“) in Romanian politics (IV) ● **Th. Ignat** The stories of Bucharest: the sorrows of the Old Voivodes' Court ● **C. Nițulescu** Romanian diplomats pursued by the Securitate (II) ● **Queen Mary** A journey through the Egypt of pharaohs (II) ● **T.D. Lazăr** Theodor Pâslaru – recollections from the year of the Great Union (VI) ● **Ș. Solcan** Times of plague in 16th – 18th century Transylvania (II) ● **M. Vasileanu** The Burning Bush and Radio Free Europe ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXCI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И.К. Спиридон Реформы образования, но

умеренные ● **В. Кук** Создание Великой Румынии – взгляд Соединённых Штатов ● **Г. Постикэ** Церковь Успения Пресвятой Богородицы в Кэушанах, в Республике Молдава, будет отреставрирована с финансовой поддержкой Посольства США ● **И.В. Ксенофонт** Как пережил советского режима Монастырь „Жапка“ ● **Л. Александреску** Смерть аспиранта флота Хоря Олтяну – три письма ● **М. Ставински** Поэт Джео Богза и его mentor, астроном Николае Кокулеску ● **Д. Станчу** Приглашение в Библиотеку Румынской Академии: несостоявшаяся дуэль Николае Йорга – Иларие Кенди ● **М.Е. Ионеску** Сильный сановник (визирь) в румынской политике (IV) ● **Т. Игнат** Истории Бухареста: печали Княжеского Двора ● **К. Ницулеску** Румынские дипломаты, преследуемые Секуритате (II) ● **Королева Мария** Путешествие по Египту фараонов (II) ● **Т.Д. Лазэр** Теодор Пыслару – Воспоминания года Великого Объединения (VI) ● **Ш. Солкан** Времена чумы в Трансильвании XVI – XVIII вв. (II) ● **М. Василян** Неопалимая Купина и Радио «Свобода» ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXCI)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul



DIALOG CU CITITORII

Dragi cititori și colaboratori, revista Magazin istoric și-a schimbat sediul în clădirea Academiei Române, din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sectorul 5, București. Ne puteți suna la numărul de mobil 0755 290 606 și la vechiul număr de telefon 021 312 68 77. Adresele de mail și Facebook au rămas neschimbate. Cei care ne caută la noul sediu ne pot suna, de la intrare, la interior 3706 sau la numerele de telefon de mai sus. Ne puteți scrie la adresa Magazin istoric, Calea 13 Septembrie nr. 13, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, București. Vechea adresă de corespondență – Magazin istoric, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța poștală 15 – 702, cod 010155, sector 1, București – va mai fi funcțională până la sfârșitul anului.

ÎN AMINTIREA UNUI DASCĂL

Domnul AUGUSTIN RUS, corespondent mai vechi al revistei, ne aduce o veste tristă: Prin poarta veșniciei a trecut recent o tânără născută în satul Budești, Irina Hedeș, fostă elevă, lăsând în urma ei multă tristețe și jale, mai ales pentru mama și fratele său. A absolvit Liceul Pedagogic din Năsăud, Facultatea de Istorie din cadrul U.B.B. Cluj-Napoca și a activat ca educatoare, învățătoare și profesoară de istorie.

Alături de familia îndurerată, au fost prezenți la slujba de înmormântare mulțime de săteni, rude, prieteni, colegi, apropiați,

dar și mulți foști și actuali elevi. Plecarea ei nu este ca o lumină ce s-a stins, ci ca o lumină ce va dăinui prin măiestria cu care și-a îndeplinit, în scurtă sa viață, vocația de dascăl adevărat.

LEGIUNEA A TREIA

Doamna ANA-MARIA POPA, din București, ne întreabă: Am citit cu mare interes articolul domnului Nikita Bogachev, *Viața de zi cu zi a unui legionar roman pensionat*, din numărul 1/2022 al revistei. Aș avea însă o nelămurire. Textul spune că veteranul Lucius Bellenus Gemellus ar fi servit în armată în Legiunea III Cyrenaica sau

în Legiunea III Augusta. Puteau exista legiuni romane cu aceeași cifră?

Adesea, în funcție de necesitate, împărații sau comandanții militari erau nevoiți să recruteze de urgență legiuni noi, cu criterii de numerotare proprii, care, după rezolvarea crizei, puteau să dobândească un caracter permanent. Existau astfel mai multe legiuni care activau simultan și purtau aceeași cifră. De exemplu, în ceea ce privește cele două unități militare amintite, putem să citim denumirea lor și astfel: „a treia legiune recrutată din (provincia) Cyrenaica” și „a treia legiune recrutată de (împăratul) Augustus”.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din clădirea Academiei Române din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 sau numerele de telefon 0755 290 606 și 021 312 68 77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

